

URBACT
Driving change for
better cities

Razvijanje u Grad pčelinjeg puta

SMJERNICE I PUT PRIJENOSA GRADOVA
MREŽE BeePathNet

Tim projekta BeePathNet

GRAD DOBRE PRAKSE – VODEĆI PARTNER

Grad Ljubljana, Slovenija

Maruška Markovič, koordinator projekta i koordinator lokalne skupine programa URBACT; Klemen Strmšnik, vodeći stručnjak za projekt URBACT; mag. Vesna Erhart, službenik za mrežnu komunikaciju; Gorazd Maslo, Luka Sešelj, Branka Trčak, Urška Stražišar, Ema Mair Šobak i Špela Kodre

PARTNERSKI GRADOVI U PROJEKTU PRIJENOSA

Grad Amarante, Portugal

Mafalda Alves i Tiago Ferreira, koordinatori projekta; Ana Lírio, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Sónia Files, službenik za komunikaciju; Patricia Pereira i Adao Ribeiro

Grad Bansko, Bugarska

Tsvetanka Obetsanova, koordinator projekta koordinator lokalne skupine programa URBACT; Tanya Stancheva, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Elena Gerina, službenik za komunikaciju; i Elena Todeva

Grad Bergamo, Italija

Gabriele Rinaldi, koordinator projekta; Mara Sugni, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Cinzia Terruzzi, službeni za komunikaciju; Nadia Tonoli i Elisabetta Zana

Grad Bydgoszcz, Poljska

Natalia Majewska i Bożena Katarzyna Napierała, koordinator projekta i službenik za komunikaciju; Justyna Olszewska, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Agnieszka Kowalska i Agnieszka Kurzeja

Grad Cesena, Italija

Roberto Zoffoli, koordinator projekta; Saveria Teston, koordinator lokalne skupine programa URBACT i Elena Giovannini i Mario Laghi, službenici za komunikaciju

Hegyvidék – XII. okrug Budimpešte, Mađarska

Attila Varga, koordinator projekta; Nőra Laki, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Viktória Soós i Miklós Kelenffy, službenici za komunikaciju; Zsófia Hamza i Erzsébet Puglitsné Szamák

Grad Nea Propontida, Grčka

Elisavet Papoulidou, koordinator projekta; dr. sc. Fani Hatjina, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Anastasia Liourta, službenik za komunikaciju; dr. sc. Leonidas Charistos, Stavros Kalpakis, Asterios Papastergiou i Andreas Lelekas

Grad Osijek, Hrvatska

Helena Kolenić, koordinator projekta i koordinator lokalne skupine programa URBACT; Vesna Brezovac, službenik za komunikaciju; Srećko Kukić i Ivan Kristijan Majić

Grad Sosnowiec, Poljska

Edyta Wykurz, koordinator projekta; Barbara Kossowska-Siwiec, koordinator lokalne skupine programa URBACT; Agnieszka Walczak, službenik za komunikaciju i Ewa Karaban

Kolofon:

Razvijanje u Grad pčelinjeg puta – smjernice i put prijenosa gradova mreže BeePathNet

TEKST:

Klemen Strmšnik, Maruška Markovič, Vesna Erhart, Ana Lírio, Attila Varga, Božena Katarzyna Napierała, Elisavet Papoulidou, Fani Hatjina, Justyna Olszewska, Mafalda Alves, Natalia Majewska, Nőra Laki, Roberto Zoffoli, Saveria Teston i Tiago Ferreira
Stručni savjetnik za program URBACT: Stefanie Weber

FOTOGRAFIJE:

Ákos Nagy, Alexandre Vieira, Ana Kopač, Ana Lírio, Anna Izdebska, Antonis Pashos, arhiva tvrtke Apiprodukt, Čebelarstvo Žerjal, arhiva tvrtke BEEing, arhiva tvrtke BTC d.d., arhiva Grada Bansko, arhiva Grada Cesene, arhiva Grada Ljubljana, arhiva Grada Sosnowiec, arhiva farme Čebelarstvo Jere, arhiva tvrtke Gelatina Leoni, arhiva okruga Hegyvidék, 12. okruga Budimpešte, arhiva obiteljskog gospodarstva Il Campo dei Fiori, arhiva Ljubljanskog dvorca, arhiva Instituta za turizam grada Ljubljane, arhiva općine Bydgoszcz, arhiva općine Osijek, arhiva farme Quinta da Macieira, arhiva tvrtke Runas Hidromel, arhiva Slovenskog etnografskog muzeja, arhiva agencije Stay to Talk, arhiva studija Bomba, arhiva visoke Škole Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszcz, arhiva zavoda Enea, Asterios Papastergiou, Athina Apostoloudi, B. Cvetković, arhiva projekta BeePathNet, Borut Kajbič, Božena Katarzyna Napierała, Charalampos Toumbekis, Dawid Kilon, arhiva Dolmen, Doris Kordić, Dunja Wedam, Elefterios Pantelakis, Elena Ferrario, Elisavet Papoulidou, Evangelia Biniou, Fani Hatjina, György Sárközy, Guido Cortese, Ioannis Sarakatsanos, Irena Zdovc, István Rácz, Jože Bavcon, Jure Rus, Klemen Strmšnik, Lucija Žvokelj, Luka Dakskobler, Maj Valerij, Marina Panagiotidou, Marko Habič, Miha Fras, Miha Špiček, Monika Wójcik-Musiał, Nikos Pashalidis, Nikos Tsaldaris, Nina Ilič, Pedro Fonseca, Péter Csontos, Urška Ilič, Vasileios Tsigianos, Vicky Fantidou, Vicky Tsigianou, Vlasta Jenčič i Žiga Koritnik

PRIJEVOD I LEKTURA:

Solten Group

DIZAJN:

Borut Kajbič

IZDAJE:

Mestna občina Ljubljana / Grad Ljubljana i program URBACT III Programme, u okviru mreže BeePathNet Reloaded URBACT.

Besplatni primjerak
Ljubljana, 2022.

Dragi čitatelju,

ovo je skraćeno izdanje pune verzije smjernica **Koraci u razvoju grada prijatelja pčela** u kojem su sažete sve ključne stavke našeg puta prijenosa, osmišljene po prvi puta 2020. kao rezultat bliske suradnje prvih pet partnerskih gradova za prijenos u mreži BeePathNet. Ovaj je dokument džepno izdanje (doduše namijenjen onima sa dubokom džepom), a njegov je cilj potaknuti druge gradove da krenu našim stopama i, nadamo se, pročitaju punu verziju smjernica, koja je gotovo pet puta opsežnija. U ovom smo džepnom izdanju dodali poveznice na inspirativne priče i primjere dobre prakse iz dodatna četiri grada koja su nam se pridružila u projektu BeePathNet-Reloaded Network od 2021. do 2022.

Bitno je naglasiti kako su oba dokumenta rezultat mreža za prijenos BeePathNet i BeePathNet-Reloaded, koje se zajednički financiraju i provode u sklopu programa URBACT. Ovo je također razlog zašto se oba dokumenta uvelike oslanjaju na metode, alate, pa čak i terminologiju programa URBACT. Primjerice, projekt Mreža za prijenos (Transfer Network, TN) jedan je od tri vrste projekta razvijenih u okviru programa URBACT III. Slično tome, program lokalne skupine programa URBACT (URBACT Local Group, ULG) čini skupina dionika koji surađuju na rješavanju relevantnih pitanja i zajedničkoj izradi dugoročne strategije na lokalnoj razini. Kako bismo tvoj doživljaj čitanja obiju smjernica učinili što produktivnijim, pozivamo te da podrobnije istražiš metode, alate i pristupe programa URBACT na adresi urbact.eu. Ako želiš znati više o participativnom pristupu i alatima korištenim u oba projekta, pogledaj 15. stranicu pune verzije smjernica.

Džepna digitalna verzija smjernica dostupna je na bugarskom, hrvatskom, engleskom, francuskom, njemačkom, grčkom, mađarskom, talijanskom, poljskom, portugalskom, slovenskom i španjolskom jeziku, dok je cijelovita verzija smjernica dostupna samo na engleskom jeziku. Sve verzije možete pronaći na stranici urbact.eu/bees.

Razvijanje u Grad pčelinjeg puta

Predgovor: URBACT

Jeste li čuli o čemu zuji čitava Europa? Prava poslastica za promišljanje...

Pčele su jedan od najvažnijih oprašivača u našem ekosustavu. Prema izvješću Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih naroda „Zašto su pčele važne?“, tri od četiri usjeva namijenjenih za ljudsku upotrebu diljem svijeta na određeni način ovise o oprašivačima. Ustvari, oprašivači utječu na 35 % poljoprivrednih površina u svijetu. Stanje je isto i u gradovima za prijenos unutar programa URBACT.

Nažalost, prema europskom crvenom popisu Europske komisije pčele su ugrožene zbog promjena uvjeta u okolišu, gubitka staništa i invazivnih vrsta, klimatske krize i uporabe pesticida. Poljoprivreda i sustavi prehrane uvelike doprinose emisijama stakleničkih plinova. Oni su primarni uzrok degradacije okoliša i njihov je utjecaj na socio-ekonomske i zdravstvene nejednakosti neupitan. Konvencionalni načini proizvodnje, distribucije, obrade, prijevoza i konzumacije hrane istovremeno čine i slabost i polugu klimatskog djelovanja.

Gradovi su glavni pokretači kulturoloških, socijalnih i ekonomskih promjena te se procjenjuje da se 70 % hrane na svijetu konzumira u urbanim područjima. Napor koji ulaže Ljubljana (Slovenija), kao primjer dobre prakse unutar programa URBACT i kroz oba izdanja mreže za prijenos BeePathNet kao vodeći grad, živi su dokaz toga što se može ostvariti na lokalnoj kao i na europskoj razini. Gradovi partneri u mreži BeePathNet svjedoci su tome što pčele mogu pružiti u vidu potpore lokalnim gospodarstvima, obrazovanju djece, stvaranju uspješnih zajednica i pronalaženju ekološki prihvatljivijih načina za proizvodnju i konzumaciju hrane.

U ovom pogledu, URBACT nudi široku paletu različitih projekata, mreža i drugih inicijativa vezanih za pčele, urbane vrtova te čak i školske menze. Zahvaljujući programu URBACT, više od 60 gradova se okrenulo održivijim lokalnim ekosustavima za prehranu. Ovaj je program partner s mrežom **Eurocities**, **Paktom o politici prehrane u urbanim sredinama iz Milana**, **Međunarodnim panelom stručnjaka za održive prehrambene sistave (IPES)**, **organizacijom Nourish Scotland** i **međunarodnom mrežom Lokalne vlasti za održivost (ICLEI)**. Također pruža podršku u obliku politike i diseminacije „*Glasgow-ske deklaracije o hrani*“ te članka o izuzimanju hrane iz postupka javne nabave udruženja „*Un Plus Bio*“.

Svi navedeni materijali, prikupljeni u sklopu aktivnosti centra znanja programa URBACT (urbact.eu/food), dostupni su široj javnosti. Poseban je naglasak stavljen na 10 ključnih sastojaka promjene: strateško donošenje odluka, proizvodnja, transformacija, distribucija, poslovi i vještine, solidarnost, stvaranje zajednice, marketing i brendiranje, edukacija o kružnim sustavima hrane i podizanje svijesti. Slično tome, ovaj „džepni“ vodič predstavlja izdašan resurs za promicanje znanja i dijeljenje dobre prakse s civilnim društvom, urbanim stručnjacima i izabranim predstavnicima diljem EU-a i šire.

Želimo vam plodno čitanje i nastavite zujati o ovome!
Tim programa URBACT

Predgovor: Maruška

Obogaćivanje urbane džungle pčelama

**Kako se ideja pretvorila u dobru praksu,
a dobra praksa u put prijenosa?**

**I kako je naš put prijenosa postao misija
za deset gradova.**

Dokument pred vama nije samo vodič za urbano pčelarstvo – pa, zapravo jest u suštini! Međutim, za mene je to više od običnog vodiča...

Zbog toga vas pozivam da ga čitate kao priču o skromnoj ideji, njenim nespretnim počecima i svim divnim ljudima koji su prepoznali njen potencijal, njihovom trudu koji joj je omogućio da procvate, te o jedinstvenom programu EU-a kojim je konačno izvorna ideja nazvana onim što ona zapravo jest – primjerom dobre prakse – što je prepoznato znakom programa URBACT.

A to je bio samo početak, budući da se u tom trenu priča pretvorila u putovanje u kojem su se članovi tima grada Ljubljane odjednom našli u društvu devet predanih i kreativnih partnerskih tranzicijskih gradova, te izvrsnih i predanih stručnjaka. Tek na kraju ovog putovanja mogu vidjeti koliko smo zapravo imali sreće i koliko divno je ovo iskustvo zaista bilo.

Strastven uvod, zar ne? Svi vi koji ste zainteresirani za urbano pčelarstvo, budite upozorenici da se dobra praksa projekta BEE PATH ili sam prijenos iste u vaš grad sastoji od 10 % kreativnosti, 20 % napornog rada i operativne podrške, 30 % dobrovoljnog rada, tvrdoglavosti i snage volje te 40 % čiste strasti. Poseban je „koktel“ potreban kako bi se izazvala promjena mentalnog sklopa naših susgrađana a naša urbana džungla promijenila na bolje.

I znate što? Kao što ćete i sami sazнати, Ljubljana je započela samo s idejom.

Držeći se recepta za ovaj „koktel“ i podrške gradske uprave, za samo tri godine smo stvorili mrežu od 35 dobrovoljaca iz različitih profesija – pčelara, obrazovnih, kulturnih i zdravstvenih institucija, tvrtki, nevladinih organizacija itd. Osmislili smo projekt BEE PATH kako bismo postali mreža dionika, turistička i edukativna staza, edukativni program, kao i skupina za strateško promišljanje i inkubator razvoja novih poduzetničkih ideja u bliskoj suradnji sa svojim članovima.

Ali tada smo naišli na ovu fantastičnu priliku da prenesemo dobru praksu projekta BEE PATH u pet drugih gradova u EU-u, u sklopu mreže za prijenos programa URBACT. Tako je nastala mreža BeePathNet. Osmišljena je kao pilot projekt s ciljem potvrđivanja prenosivosti dobre prakse projekta BEE PATH te fleksibilnosti i održivosti njegovih rješenja. U prvom ciklusu projekta nazvanom BeePathNet prenijeli smo našu dobru praksu u pet gradova EU-a. Program URBACT još je jednom nagradio uspješni prijenos znanja te smo dobili privilegij podijeliti znanja stecena ovim iskustvom s dodatna četiri grada u sklopu mreže za prijenos BeePathNet-Reloaded.

Na početku su naši partneri u mreži za prijenos i sami bili skeptični – skrećući pažnju na razlike u okolišu, kulturi, operativnosti, politici, pa čak i na razlike u pravnim procedurama. Ali četiri godine kasnije svi oni su uspješno prilagodili dobru praksu projekta BEE PATH svojim gradovima. I ne samo to, oni su uklopili svoje prilagodbe, modifikacije i pojedinačne primjere dobre prakse. Preoblikovali su proces prijenosa znanja u svoje jedinstvene staze za pčele te dali svoj doprinos poboljšanjima i daljnjoj evoluciji projekta BEE PATH grada Ljubljane.

Maruška Markovčič,
matica u mreži
BeePathNet

Ali gradovi mreže za prijenos nisu ovo postigli sami. Poput nas u Ljubljani, i oni su stvorili lokalne skupine građana dobrovoljaca, također nazvane lokalne skupine programa URBACT, koje čine „srce i dušu“ svake staze za pčele. Danas, na kraju mreže BeePath-Net, ponosni smo na preko 450 članova lokalnih skupina u naših deset gradova mreže Bee Path. A ovo je samo početak...

Pa, kako smo to uspjeli? To je nešto što ćemo mi objasniti, a vi spoznati u ovim smjernicama.

No, nije potrebno doslovno prekopirati sve ideje koje ćemo predstaviti u sljedećim poglavljima. Nadamo se da će vas one nadahnuti te vas potičemo da ih prilagodite svojih potrebama. Pretvorite inicijative u praksu na način koji vi smatrate najboljim ili čak osmislite svoje vlastite ideje, javite nam se i pridružite se našoj mreži gradova projekta Bee Path. Dopustite da naučimo nešto od vas!

Draga Adele, Kristijane, Nuala, Eddy Stefanie i svi drugi članovi jedinstvenog tajništva programa URBACT,

hvala vam što ste oslobodili naš potencijal, omogućili nam da rastemo i širimo se po Evropi. Možemo se samo nadati da će naš marljiv rad i iskrena zahvalnost biti dovoljni za svu vašu podršku.

Dragi naši posebni i predvini partneri u prijenosu koji živite u gradovima sa svojim predvini stanovnicima,

vjerovali ili ne, kad vidim vaše staze za pčele, vidim kako one odražavaju prirodu vašeg grada, ali i karakter, entuzijazam i predvne ideje vas i vaših članova lokalnih skupina programa URBACT. Naučila sam toliko mnogo od vas u protekle četiri godine te vam se zahvaljujem što ste obogatili i mene i projekt BEE PATH grada Ljubljane. Iskreno vjerujem kako ćemo nastaviti rasti i zajedno se razvijati u budućnosti.

Dragi gradonačelnice i kolege iz grada Ljubljane,

bez vaše vjere u ovu „smiješnu ideju“ i vaše podrške u narednim godinama, ne bi bilo projekta BEE PATH i ne bi bilo mreža BeePathNet. Možemo svi skupa biti ponosni na to što smo zajedno postigli i ono čemu se možemo radovati u budućnosti.

Ovo se podrazumijeva samo po sebi, no vjerujem da je potrebno istaknuti... Svi ovi rezultati ne bi bili mogući bez našeg **glavnog upravljačkog tima mreže BeePathNet** i njegove predane vanjske podrške. Stoga, Gorazd, Luka, Branka, Urška, Klemen, Vesna, Ema i Špela, hvala vam na vašim idejama, energiji, predanom radu i entuzijazmu. Osjećam da nas je ova avantura zbližila i pretvorila u pravu pčelinju obitelj!

Maruška Markovčič
matica u mreži BeePathNet

Razvijanje u Grad pčelinjeg puta – smjernice i put prijenosa gradova mreže BeePathNet

U ovom skraćenom izdanju smjernica „Koraci u razvoju grada prijatelja pčela“ sažimamo sve ključne stavke našeg puta prijenosa. Nadamo se da ćemo potaknuti druge gradove da slijede naš primjer i potom otvore i pročitaju punu verziju smjernica koja je gotovo pet puta opsežnija od ovog vodiča. Izvorna je verzija smjernica razvijena 2020. kao rezultat bliske suradnje s prvih pet partnerskih gradova u mreži za prijenos BeePathNet. U ovom smo izdanju dodali poveznice na neke inspirativne priče i primjere dobre prakse iz četiri dodatna grada koja su unutar naredne dvije godine kao partneri u mreži BeePathNet-Reloaded također prenijeli duh Ljubljane.

U ovoj ćete „džepnoj“ verziji pronaći teorijski dio o ključnim modulima i primjere inovativnih priča deset gradova iz osam zemalja EU-a: Ljubljana (Slovenija), Bansko (Bugarska), Osijek (Hrvatska), Nea Propontida (Grčka), Hegyvidék – 12. okrug Grada Budimpešte (Mađarska), Bergamo i Cesena (Italija), Bydgoszcz i Sosnowiec (Poljska) i, konačno, Amarante (Portugal). U ovom će vam kazalu biti objašnjeno koje vas spoznaje čekaju u punoj inačici vodiča.

Poglavlje I

1

Evolucija: od projekta BEE PATH u gradu Ljubljani do projekta BeePathNet

Tvorci projekta BEE PATH u gradu Ljubljani se nisu zaustavili samo na fizičkoj turističkoj stazi već su istu razvili u mrežu različitih dionika, osmislili edukacijske programe i „SKUPINU ZA STRATEŠKO PROMIŠLJANJE“ pčelarstva...

Nakon što je bila nagrađena oznakom dobre prakse programa URBACT, Ljubljana je odlučila prenijeti svoju dobru praksu projekta BEE PATH na druge gradove. Ti su evropski gradovi već imali određene sličnosti, većinom su se nalazili u klimatskim zonama pogodnima za pčelarstvo, imali su različite vrste pčela te različite u javnosti općeprihvачene stavove o pčelama. Veoma različiti, a ipak izvrsni rezultati u svim partnerskim gradovima potvrđili su prenosivost izvorne dobre prakse projekta BEE PATH koju dodjeljuje program URBACT.

Poglavlje II

Ključni tematski moduli koje koristi mreža BeePathNet

Stručnjaci iz Ljubljane (Slovenija), Amarantea (Portugal), Bydgoszcza (Poljska), Cesene (Italija), Hegyvideka (Mađarska) i Nea Propontide (Grčka) razvili su šest tematskih modula u kojima možete pronaći inspirativne priče iz deset gradova.

Bioraznolikost – kamen temeljac dobre prakse projekta Bee Path	17
Obrazovanje – ulaganje u našu budućnost	23
Turizam – osmišljavanje priče o pčelama i izrada pčelinje staze u gradu	29
Pčelinji proizvodi na pčelinjoj stazi – beskrajne mogućnosti za inovacije i stvaranje ekološki osviještenih poslova	36
Podizanje svijesti – od projekta do pokreta za gradski okoliš pogodan za pčele	42
Stvaranje rojeva – prilagođavanje ljudi staništima urbanih pčela	47

Poglavlje III

Treća sreća!

Prije nego što započnete svoj put prijenosa, ističemo tri stvari koje trebati imati na umu, tri aspekta koja u svakom trenutku trebaju biti povezana:

UM – pregled ključnih ishoda mreže BeePathNet za proširivanje vaših vidika

RIJEČI – prijateljski savjeti Klemena Strmšnika, vodećeg stručnjaka programa URBACT, i Vesne Erhart, službenice za mrežnu komunikaciju. Oboje su bili izrazito angažirani u upravljanju ovim pčelinjim putovanjem

DJELOVANJE – poziv da se priključite pokretu Bee Path grad

17

53

Poglavlje I

Evolucija: od projekta BEE PATH u gradu Ljubljani do projekta BeePathNet

Tvorci projekta BEE PATH u gradu Ljubljani se nisu zaustavili samo na fizičkoj turističkoj stazi već su istu razvili u mrežu različitih dionika, osmislili edukacijske programe i „SKUPINU ZA STRATEŠKO PROMIŠLJANJE“ pčelarstva...

Nakon što je bila nagrađena oznakom dobre prakse programa URBACT, Ljubljana je odlučila prenijeti svoju dobru praksu projekta BEE PATH na druge gradove. Ti su evropski gradovi već imali određene sličnosti, većinom su se nalazili u klimatskim zonama pogodnima za pčelarstvo, imali su različite vrste pčela te različite u javnosti općeprihvaćene stavove o pčelama. Veoma različiti, a ipak izvrsni rezultati u svim partnerskim gradovima potvrđili su prenosivost izvorne dobre prakse projekta BEE PATH koju dodjeljuje program URBACT.

1.

Dobra praksa grada Ljubljane

Košnice na krovu SKB banke
Autor: Luka Dakskobler

BEE PATH – pogled u prošlost prema tradiciji grada Ljubljane i pogled u budućnost

2014. godine, Ured za ruralni razvoj grada Ljubljane započeo je niz aktivnosti– slijedeći smjernice Udruge pčelara Slovenije – radi uspostavljanja urbanog okruženja pogodnog za pčele i aktivnog razvoja lokalnog urbanog pčelarstva.

Zbog složenosti izazova povezanih s aktivnostima, stvorena je radna skupina čija je misija bila postići zadane ciljeve. Radna je skupina pripremila program nazvan BEE PATH. Ovaj je program u suštini akcijski plan za provođenje u praksi Strategije ruralnog razvoja Slovenije za razdoblje 2014. – 2020.. Aktivnosti ovog programa su se financirale i još uvijek se financiraju iz općinskog proračuna.

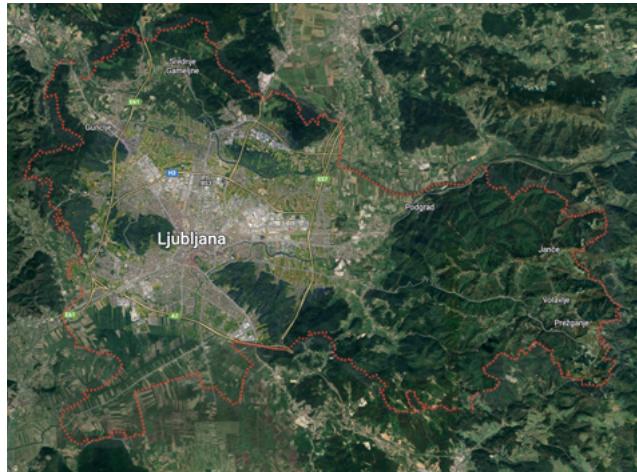
Projekt BEE PATH osmišljen je i utemeljen na participativnim načelima koje su dogovorili predstavnici gradske uprave i ključni dionici. Njime se uzima u obzir podrška stručnjaka i donositelja odluka. Ova se praksa pokazala izvrsnom te je omogućila da BEE PATH postane više od radnog programa ili projekta. Isti je postao sinonim za sve aktivnosti povezane s pčelama i pčelarstvom u Ljubljani. Nakon što je prerastao izvornu ideju, projekt BEE PATH danas predstavlja sljedeće:

- **ON JE FIZIČKA STAZA** osmišljena tako da spaja urbane i ruralne dijelove Ljubljane u jednu snažno povezanu cjelinu. Spaja pčelare koji proizvode med i druge pčelinje proizvode s čitavom mrežom različitih ustanova i organizacija povezanih s pčelama i pčelarstvom. To omogućuje posjetiteljima da iskuse Ljubljani iz

Projekt BEE PATH postao je sinonim za sve aktivnosti vezane uz pčele i urbano pčelarstvo u Ljubljani.

Panorama grada Ljubljane
Izvor: Ljubljanski dvorac

Zelene staze u Gradu Ljubljani
Izvor: Google mape

Projekt BEE PATH pre-rastao je svoju izvornu ideju!

Njime se danas šalje poruka o važnosti zaštite okoliša, prehrambene samodostatnosti i očuvanja bioraznolikosti.

druge perspektive, upoznaju se s kulturnom i prirodnom baštinom vezanom uz pčelarstvo, prisustvuju u aktivnim pčelarskim procesima te kušaju i kupe med i druge vrste pčelinjih proizvoda.

- **ON JE MREŽA** lokalnih pčelara i njihovih udruženja, kulturnih, obrazovnih i zdravstvenih organizacija, poduzeća i nevladinih organizacija, te pojedinaca zainteresiranih za pčelarstvo i razvoj istog u urbanim sredinama.
- **ON PREDSTAVLJA EDUKATIVNI PROGRAM** posvećen podizanju svijesti o važnosti pčela među ključnim ciljnim skupinama i promicanju holističkog i održivog upravljanja urbanim i ruralnim područjima.
- **ON PREDSTAVLJA SKUPINU ZA STRATEŠKO PROMIŠLJANJE I INKUBATOR** razvoja novih poduzetničkih ideja u polju pčelarstva i novi pčelinjih proizvoda i usluga.
- **ON JE POKRET** koji spaja sve dionike i građane zainteresirane za održavanje visoke razine svijesti o zaštiti okoliša, očuvanje pčela u urbanim područjima i daljnji razvoj urbanog pčelarstva u Ljubljani te snažno zastupa inicijativu Međunarodnog dana pčela.

Trenutno je glavni zadatak članova skupine BEE PATH promicanje različitih aktivnosti povezanih s urbanim pčelarstvom i suživotom s pčelama u gradu – promicanje poruke o važnosti zaštite okoliša, prehrambene samodostatnosti i očuvanja bioraznolikosti. Zbog zajedničkih napora i postignuća članova, pčele polako postaju sve važniji dio svakodnevnog života Ljubljane.

Međutim, priča se nastavlja s iskustvima u projektu BeePathNet, u okviru mreža za prijenos programa URBACT. U svojem širem kontekstu, urbano pčelarstvo nudi partnerskim gradovima za prijenos u projektu BeePathNet i drugim evropskim gradovima brojne mogućnosti daljnog razvijanja koncepta BEE PATH te nove proizvode i usluge koji proizlaze iz njega. Ovo najbolje dokazuje činjenica da projekt BEE PATH nipošto nije dovršen projekt već kontinuirani rad koji raste i razvija se iz dana u dan.

O Ljubljani

**290.000 građana i
preko 180 milijuna
pčela smatra Ljubljantu
svojim domom.**

Ljubljana je političko, upravno, kulturno i gospodarsko središte Slovenije u kojem 290.000 građana i preko 180 milijuna pčela zajedno žive i napreduju. Ljubljana se veličinom ubraja u gradove srednje veličine u srednjoj Europi. Ista ima važan geostrategicki položaj budući da se nalazi na prirodnom sjecištu između središnje Europe, Jadranskog mora i Balkanskog poluoštoka i predstavlja najnižu točku prijelaza iz zapadne Europe preko Alpa u Panonski bazen. Ovdje prolaze europski prometni koridori V i X, što Ljubljani daje dobru povezanost s najvećim europskim gradovima. Geografski, ona obuhvaća južni dio ljubljanskog bazena uz obalu rijeke Save i rijeke Ljubljanice. Ljubljansko barje, brda Rožnik, Golovec i Ljubljanski grad čine zelene staze koje su oblikovali urbano područje Ljubljane u njen karakterističan zvjezdasti uzorak. Gotovo su tri četvrtine površine Ljubljane prekrivene izvornim šumama, livadama i poljima, pri čemu je 20 % površina kategorizirano kao zaštićeno područje prirode.

**Projekt BEE PATH
se temelji na
jednostavnoj ideji...**

**Ako stvaramo bolje
uvjete života za
opršivače, stvaramo
bolje uvjete života za
naše građane!**

Ljubljana je oduvijek bila zeleni grad s velikim površinama urbanih šuma, parkova i vrtova. Zahvaljujući lokalnom stanovništvu, zeleni je karakter očuvan kroz njenu bogatu povijest a grad danas nudi 542 m² javnih zelenih površina po stanovniku. Ovo dodatno obogaćuje ljubljansko ruralno okruženje – zeleno predvorje grada, koje ima važnu ulogu u prehrambenoj samodostatnosti. Na njenom području djeluje preko 800 poljoprivrednih gospodarstava i 350 pčelara s 4500 košnica, održavajući time poveznicu između ruralnog i urbanog.

Ekonomskog gledišta, Ljubljana je grad usmjeren na suvremene usluge, trgovinu i turizam sa stabilnom industrijskom osnovom u farmaceutskoj i petrokemijskoj industriji i industriji prerade hrane. U posljednjih je nekoliko godina grad revitaliziran brojnim poboljšanjima. Napor u položen u poboljšanje uvjeta života u urbanim područjima nisu prošli nezapaženo te je Ljubljana osvojila nekoliko važnih nagrada do 2017. – Ljubljana je postala jedna od 100 najboljih održivih destinacija na svijetu (2017.), najpogodnija općina za pčele (2017.) i zelena prijestolnica Europe (2016.).

Partnerske institucije	Grad Ljubljana (Mestni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija)
Regija i država	Statistička regija središnja Slovenija, Slovenija
Broj stanovnika unutar granica grada	290.000 stanovnika
Utjecaj projekta/područje utjecaja	Urbana regija Ljubljane (535.000 stanovnika)
Površina unutar granica grada	27.499 ha
Klimatski tip / Ekoregija	Prijelazna zona između alpske i kontinentalne
Vrste zemljišta unutar granica grada	Urbane površine – 4.414,3 ha (16,05 %) Poljoprivredne površine – 10.667,0 ha (38,79 %) Šume – 10.668,0 ha (38,79 %) Vodene i druge površine – 1.749,7 ha (6,36 %)
Zaposlenost bo ključnim gospodarskim sektorima	Uslužne djelatnosti – 54 % Proizvodne djelatnosti, Rudarstvo i industrija – 20 % Trgovina i turizam – 17 % Građevinarstvo – 8 % Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo – 1 %
Trenutna stopa nezaposlenosti	7,5%

Danas je Ljubljana vitalan grad, predan provođenju svoje vizije održivog razvoja, rješavanju otvorenih ekoloških pitanja, zaštiti prirode i osiguravanju visoke kvalitete života svojih građana. Ljubljana postojano ojačava svoj položaj u odnosu na druge europske prijestolnice.

Oživljavanje urbanog područja
Kongresnog trga u središtu grada
Ljubljane.
Autor: lijeva fotografija
Dunja Wedam, desna fotografija
Doris Kordic

Pozadina dobre prakse

Početkom 1970-ih Ljubljana se suočila s rastućim procesom industrijalizacije i urbanizacije. Ovo je dovelo do značajnog povećanja urbanih područja nauštrb poljoprivrednog zemljišta, šuma i urbanih zelenih površina. Brojna su sela u okolini Ljubljane bila uključena u urbanu strukturu grada ili postala dio njegovog predgrađa. Zajedno s rastućom razinom zagađenja, ovo je stanje dovelo do znatnog smanjenja kvalitete okoliša i uvjeta življenja.

Kao posljedica toga, sve se veći broj mlađih obitelji tijekom 80-ih i 90-ih preselio u predgrađa na rubovima grada zbog boljih uvjeta života. Prevladavajući trend suburbanizacije doveo je do neminovnog starenja gradskog središta i starih četvrti te njihovog polaganog propadanja i, u nekim slučajevima, degradacije. No kao i u prirodi, staro je napravilo mjesta za novo i grad je ušao u novi milenij spreman za urbano oživljavanje.

U potrazi za novim razvojnim konceptima, gradska uprava i donositelji odluka doživjeli su zelenu prirodu Ljubljane kao prednosti i priliku. Građani su brzo odgovorili i podržali ideju koja je postala jedna od ključnih razvojnih politika. Geografske značajke Ljubljane dovele su do razvoja dvaju pristupa gradskih područja – urbanih i ruralnih.

U urbanim je područjima Ljubljana prepoznala vrijednost svojih urbanih šuma i zelenih površina i odlučila aktivno upravljati njima i očuvati ih. Također je prepoznala vrijednost izvrsnih uvjeta življenja i odgovorila na otvorena okolišna pitanja kroz politike o održivoj energiji, prijevozu, upravljanju otpadom i vodama. Istovremeno je veći nagon stavljena na održivi razvoj ruralnih područja. Ljubljana je provela mehanizme potpore, poput sufinciranja, potpore za lokalne proizvode i kratke lance opskrbe, što je omogućilo poljoprivrednicima da nastave s uzgojem poljoprivrednih kultura uz primjenu ekološki prihvatljivijih i održivijih pristupa. Nova je strategija ruralnog razvoja bila temeljena na povećanoj proizvodnji lokalnih poljoprivrednih i drvnih proizvoda. Kao rezultat toga, Ljubljana je počela povećavati svoj potencijal prehrambene samodostatnosti.

Kroz provođenje nove održive strategije „Vizija 2050.“ i novog prostornog plana, grad Ljubljana uspješno je obnovio svoja urbana i ruralna područja. Dokaz njegovog uspjeha je stigao 2014. godine, kada je Ljubljana proglašena nositeljem titule „Zelene europske prijestolnice za 2016.“

Ovo je bio jasan znak građanima, ali i općinskoj upravi da su na dobrom putu. Time su također osigurane ideje za potporu okolišu i njegov razvoj za ambiciozne ekološke inicijative i projekte. U narednim godinama Ljubljana je poticala i podržavala nove urbane koncepte poput urbanog vrtlarstva, urbanog šumarstva i urbanog pčelarstva.

**Projekt BEE PATH
savršeno je odgovarao
planu za urbano
oživljavanje Grada
Ljubljane na početku
novog milenija.**

Prva urbana košnica u Ljubljani – razvijio ju je arhitekt Jože Plečnik prije gotovo 100 godina
Autor: Doris Kordić

Postupak dobre prakse opisan korak po korak

U POČETKU... Prve aktivnosti za očuvanje pčela i podizanje svijesti o njihovoj važnosti bile su vrlo ograničene, nisu imale zajednički fokus ili ciljeve, te nisu imale temelje u strateškim dokumentima javnog razvoja. Iako je bioraznolikost bila prepoznata kao prioritet na području zaštite okoliša, nije stavljen poseban naglasak na pčele i druge divlje opršivače. Dapače, ove su dvije teme promatrane odvojeno.

U ovom stadiju pčele i drugi divlji opršivači nisu bili smatrani ključnima za očuvanje bioraznolikosti ili prehrambenu samodostatnost. Čak i ako je urbano pčelarstvo bilo u porastu u zajednici pčelara, nije se smatralo važnim okolišnim pokretom i bilo je isključeno iz svih planova urbanog planiranja ili razvoja. Sviest građana o važnosti pčela bila je na niskoj razini zbog prekomjerne uporabe pesticida i insekticida na javnim zelenim površinama, a sama gradska uprava nije podržavala okoliš pogodan za pčele. U to je vrijeme općina samo sufinancirala postojeće udruge pčelara, poput svih drugih nevladinih organizacija.

Međutim, Grad Ljubljana je u međuvremenu prepoznao problem smanjenih populacija opršivača – uglavnom zbog pomora pčela izazvanih insekticidima i pesticidima – kao ozbiljan problem na polju zaštite okoliša. Ured za ruralni razvoj grada Ljubljane započeo je 2014. godine niz aktivnosti slijedeći smjernice Udruge pčelara Slovenije, s ciljem stvaranja urbanog okruženja pogodnog za pčele i aktivnog razvoja urbanog pčelarstva.

Zbog složenosti provođenja aktivnosti, osnovana je radna skupina u kojoj su dionici bili, između ostalih, predstavnici grada Ljubljane, pčelari i stručne ustanove. Ova je radna skupina pripremila program nazvan BEE PATH, koji je funkcionirao slično kao akcijski plan za provođenje u praksi Strategije ruralnog razvoja za razdoblje 2014. – 2020. na lokalnoj razini uz korištenje općinskog proračuna.

POČETNI IZAZOVI... Postupak provođenja projekta BEE PATH nije bio dugačak. Trajao je otprilike tri godine, ali su prepoznati brojni izazovi u ovom kratkom vremenskom razdoblju:

Unutarnji izazovi vezani uz gradsku upravu i članove projekta BEE PATH:

1. Kako privući članove radne skupine i održati njihovo dugoročno aktivno sudjelovanje?
2. Kako uključiti urbano pčelarstvo u cjelokupni urbani kontekst grada?
3. Kako regulirati urbano pčelarstvo kako bi se osigurala primjena ekološke stručne prakse i smanjio broj mogućih neuskladenosti?
4. Kako odgovoriti na potrebe urbanih pčelara i uključiti ih u urbane politike i planiranje?
5. Kako osnažiti urbane pčelare i pokazati njihovu važnost u kontekstu zaštite okoliša?

Razvoj projekta
BEE PATH bio je
participativni proces!

6. Kako privući ustanove i tvrtke da izgrade svoju ekološki imidž na temelju urbanog pčelarstva?
7. Kako osmisliti urbane oblike košnica i kućica za pčele kako bi ih se moglo regulirati kao urbanu opremu koja doprinosi postojećoj kulturnoj baštini?
8. Kako promicati pčele kao važan pokazatelj zdravog okoliša?

Vanjski izazovi vezani za stanovnike i posjetitelje grada Ljubljane:

1. Kako ponovno uspostaviti vezu između pretežito urbanog stanovništva i prirode i njenih procesa?
2. Kako promijeniti percepciju o pčelama i umanjiti negative stereotipe o pčelama?
3. Kako podići svijest o važnosti pčela među stanovnicima i posjetiteljima?
4. Kako razviti efektivne i učinkovite obrazovne programe za ključne ciljane skupine?
5. Kako građane Ljubljane i druge skupine, poput turista, stručnjaka iz kulinarског и farmaceutског сектора, upoznati s urbanim pčelarstvom i predstaviti im pčelinje proizvode?

OPERATIVNI MODEL... Kako bi se odgovorilo na opisane izazove i uspostavio održiv operativni model, projekt BEE PATH danas djeluje po sljedećim ključnim načelima:

Načelo pomoći – Grad Ljubljana podržao je projekt BEE PATH tako što je iz redova zaposlenika gradske uprave projektu dodijeljen koordinator kome je 20 % radnog vremena bilo određeno za projekt. Općina je također osigurala mjesto za održavanje sastanaka i financiranje, uključujući i plaću za koordinatora i manji dio proračuna projekta. Međutim, koordinator je bio samo pomagač koji pruža podršku dok su članovi projekta bili u potpunosti odgovorni za razvoj, financiranje i promicanje svojih ideja. Vlasništvo nad projektom, kao i uspjeh ili neuspjeh aktivnosti, bili su isključivo u rukama članova. Zbog toga grad potiče pretežito praktične i konkretnе ideje, uz finansijski udio jednog ili više članova radne skupine. Ako općina odluči razviti samostalni projekt ili sudjelovati u jednoj ili više inicijativa skupine, grad pruža vlastito odvojeno financiranje i potrebnu podršku.

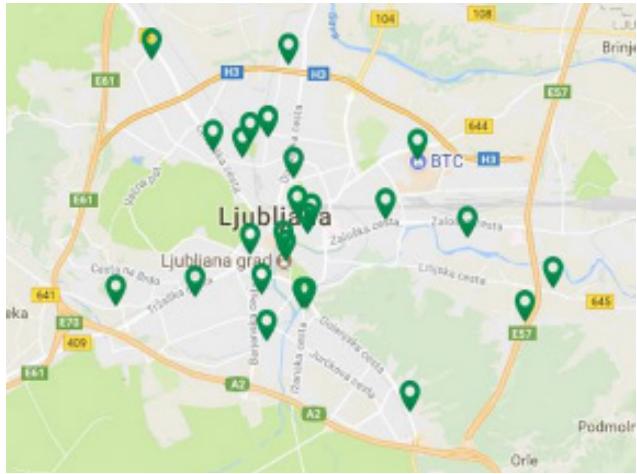
Načelo „dobrovoljnog učestvovanja” – svaki pojedinac, ustanova ili tvrtka, može postati član projekta BEE PATH te u bilo kojem trenutku napustiti skupinu. Ne postoji nikakva članarina, ali svi uključeni dionici izvršavaju svoje dužnosti na dobrovoljnoj osnovi. Članovi mogu otvoreno komunicirati ili surađivati unutar ili izvan okvira projekta BEE PATH dokle god poštuju standarde projekta BEE PATH i slijede njegova načela. Također mogu vršiti samopromidžbe na internetskoj stranici projekta BEE PATH i na dogadjajima koji nose oznaku BEE PATH.

Načelo „kratkog lanca opskrbe” – izravna suradnja između članova projekta BEE PATH posebno se potiče i podržava, čim suradnja između lokalnih aktera dozvoli stvaranje kratkih lanaca opskrbe. Nadalje, ovim se načelom potiče transparentnost i viša kvaliteta konačnih proizvoda.

Prije nego krenemo s detaljnijim opisom praksi projekta BEE PATH, važno je razumjeti da je ovaj projekt razvijan postepeno tijekom vremena te u suradnji s članovima projekta BEE PATH. Nadalje, ovaj je projekt potrebno promatrati kao fleksibilan model koji se može prilagoditi posebnim pravnim, kulturološkim i okolišnim uvjetima u bilo kojem gradu koji poželi iznova koristiti takvu dobru praksu. Isto vrijedi i za lokalne radne skupine čiji se mentalni skloovi mogu drastično razlikovati od mjesta do mjesta. U svakom slučaju, potrebno je uvijek se pridržavati gore opisanih načela!

Iako je bio izvorno smješten u gradu Ljubljani i usredotočen na njega, projekt BEE PATH zapravo je imao pozitivan utjecaj na čitavo urbano područje Ljubljane. Ovo objašnjava činjenica da stanovnici iz okolne regije svaki dan putuju u Ljubljani zbog posla ili obrazovanja. Kao rezultat toga svi ljudi imaju koristi od projekta BEE PATH. Sam je grad podijeljen na urbano i ruralno područje. Dok je pozornost ruralnih područja stavljena na proizvodnju meda i pčelinjih proizvoda, u urbanim je područjima glavni cilj postizanje osvještenosti o tim proizvodima i uslugama, educiranosti o njima, njihovo promicanje i prodaja uz određene aktivnosti urbanog pčelarstva.

Nadilaženje početnih izazova suradnjom između grada i grada-na, međusobnom po-drškom, kreativnošću i entuzijazmom.

Mreža članova projekta BEE PATH u Ljubljani
Izvor: Grad Ljubljana

Redoviti sastanci projekta BEE PATH
Izvor: Arhiva fotografija projekta BeePathNet

Sa operativnog se gledišta projekt BEE PATH sastoji od sljedećih elemenata.

1. **Upravljanje i koordinacija** – ovo su zadaci za koje je zadužena koordinatorica projekta BEE PATH Maruška Markovič. Ona je glavni pokretač ovog projekta, radi na umrežavanju i motiviranju skupine te pruža podršku svima. Od 2016. godine, koordinacija aktivnostima projekta BEE PATH postala je jedno od njenih službenih zaduženja.
2. **Redoviti sastanci** – kao što se može vidjeti iz rasporeda na sljedećim stranicama, redoviti su sastanci bili i ostali ključni element za informiranje i motiviranje članove projekta BEE PATH i njihovu koordinaciju. Učestalost sastanaka se smanjila s vremenom, od 12 na dva sastanka godišnje. No, začuđujuće je da je to rezultat pozitivne promjene, zbog toga što su članovi projekta BEE PATH postali neovisniji i počeli međusobno surađivati na direktniji način. Potreba za pomoći u suradnji između dionika s vremenom se smanjila.
3. **Godišnji plan rada i kalendar** – onog trena kad su članovi projekta BEE PATH postali neovisniji, ovo je postalo jedan od glavnih operativnih elemenata. Članovi projekta BEE PATH sastaju se jednom godišnje kako bi razvili plan i potom radili samostalno u skladu s aktivnostima planiranim kroz godinu. Ponovo se sastaju na kraju godine s ciljem procjene svojeg djelovanja.
4. **Zajednički grafički dizajn** – kao i kod svih zajedničkih projekata, zajednički vizualni identitet temeljno je sredstvo promocije. On također omogućuje jasno označavanje ključnih lokacija projekta, proizvoda i usluga projekta BEE PATH. Primjera radi, logotip je lak za prepoznati na događajima za povećanje osviještenosti.
5. **Komunikacijski alati** – interna je komunikacija također ključna, posebno kad članovi projekta BEE PATH postanu neovisniji. Komunikacija unutar mreže odvija se primarno putem telefona ili e-pošte, dok se obraćanje javnosti provodi putem nekoliko vanjskih kanala komunikacije.
  - Internetska stranica grada Ljubljane na kojoj se nalaze sve ključne informacije o misiji projekta BEE PATH: kako postati članom, dobra praksa, pedagoški programi i druge relevantne informacije.
  - Facebook profil grada Ljubljane i Facebook profili članova koriste se za kontaktiranje građana i šire javnosti. Facebook se posebice koristi za diseminaciju informacija o različitim događanjima koji se održavaju.
  - Novine i mjesečni bilteni grada Ljubljane.
  - Također je bitno istaknuti kako članovi projekta BEE PATH redovito dijele informacije o svojim aktivnostima i podupiru aktivnosti drugih članova vezane uz urbano pčelarstvo i time igraju ključnu ulogu u procesu diseminacije.

Svaki projekt BEE PATH treba entuzijastičnog, proaktivnog, komunikativnog i upornog lokalnog koordinatora.

6. Projekt BEE PATH i robne marke ljubljanskog meda – kako je ranije navedeno, članstvo u projektu BEE PATH besplatno je i članovi projekta mogu imati koristi od članstva pri prodaji proizvoda ili označavanju svojih platformi za pružanje usluga, pod uvjetom da su usklađeni s misijom projekta BEE PATH i aktivno ju podržavaju. S druge strane, robna marka „ljubljanski med“ zahtijeva poštivanje sljedećih standarda:

- Med mora biti proizveden na području grada Ljubljane;
- Med mora isključivo biti med od kestena, med od divljeg bilja ili šumski med, što su postojeće lokalne vrste pčelinjih pašnjaka;
- Pčelari moraju biti članovi projekta BEE PATH i moraju biti ovlašteni proizvođači slovenskog meda, zaštićenog oznakom zemljopisnog porijekla unutar sustava EU-a.
- Med s robnom oznakom „ljubljanski med“ postao je jedan od protokolarnih darova grada Ljubljane.

Robna marka „ljubljanski med“
Izvor: Arhiva fotografija projekta
BeePathNet

7. Događaji projekta BEE PATH – Ljubljana organizira dva tradicionalna događaja: prvi je „Dan meda“, sajam koji se održava u centru grada u prvoj polovici listopada radi promicanja članova projekta BEE PATH i njihovih proizvoda i usluga. Drugi je „Pomozi pčeli u gradu: Posadi cvijeće po gradu“, događaj koji se odvija u ljeto u suradnji s najvećim trgovачkim centrom – BTC City. Njime se potiču stanovnici grada da sade medonosne bilje u svojim vrtovima i na svojim balkonima te time osiguraju dodatne pčelinje pašnjake i uljepšaju izgled grada. 2016. godine je pokrenut gastronomski orijentiran događaj „Tjedan jabuke i meda“ radi promicanja jela od meda, a tu su inicijativu sudionici dobro prihvatali i pohvalili. Hoteli i restorani razvili su nova jela koja su od tada postala dio njihovih svakodnevnih jelovnika. Nadalje, članovi projekta BEE PATH organizirali su nekoliko manjih događaja, kao što su „Doživljaj meda“ u suradnji sa Slovenskim etnografskim muzejom na temu pčelarske baštine, „Programi bioraznolikosti“ u suradnji s Udrugom za urbano pčelarstvo i različite izložbe fotografija.

8. Programi i projekti – članovi projekta BEE PATH do sada su razvili različite programe i projekte, između ostalih:

- Program za promidžbu urbanog pčelarstva – jedan od najvažnijih programa usmjerenih na promidžbu urbanog pčelarstva i podizanje svijesti među građanima kroz predavanja, izložbe fotografija i dane otvorenih vrata u kućama pčelara.
- Grad Ljubljana pripremio je edukativni program radi pružanja podrške pčelarima i drugim poljoprivrednicima u razvoju svojih poduzetničkih ideja. Ovim je instrumentom razvijeno nekoliko ideja, od kojih je jedna od najzanimljivijih ideja bila iznajmljivanje košnica i pčelarskih usluga tvrtkama u gradu, čime se poboljšao njihov ekološki imidž i omogućilo im se da koriste vlastiti med za protokolarne i poslovne poklone.
- Studenti Fakulteta arhitekture Sveučilišta u Ljubljani razvili su osam ideja za štandove i kućice za pčele u urbanim područjima. Nacrti za sve ideje bili su besplatno dostupni putem interneta svima koji su željeli graditi pčelinje kućice u javnim prostorima.
- Institut za turizam grada Ljubljane – središnja turistička organizacija – pripremio je obuku za turističke vodiče i izradio prilagođene ture duž pčelinje staze u sklopu projekta BEE PATH u Ljubljani na nekoliko jezika. Turistički vodiči mogu ažurirati svoje znanje svake godine u skladu s razvojem programa.

9. Propisi i najbolja praksa – radi reguliranja pčelarstva na javnim zelenim površinama, Ljubljana je pripremila posebne preporuke i smjernice o potrebnoj edukaciji za pčelare i razmaku između košnica – protokol za njihovo postavljanje u javnim područjima podržale su lokalne vlasti. Kao posljedica toga, smjernice za izgradnju pčelinjih kućica u javnim prostorima uključene su u prostorni plan, dok je Ured za ruralni razvoj uključio pčelarstvo u strateški kontekst grada i uspostavio sustave podrške za sufinanciranje pčelarstva u Ljubljani.

Događaji projekta BEE PATH – od događaja za podizanje svijesti do sadnje medonosnih biljaka i promidžba urbanog meda.
Izvor lijeve i srednje fotografije: Arhiva fotografija projekta BeePathNet; autor desne fotografije: Luka Dakskobler

Privlačenje raznolike skupine motiviranih dionika pokazalo se ključnim za evoluciju projekta BEE PATH...

...i još uvijek se razvijamo!

EVOLUCIJA PROJEKTA BEE PATH – kronološki gledano, razvoj projekta BEE PATH može se podijeliti u tri glavne faze:

Faza razvoja (prosinac 2014 – listopad 2015.): konceptualizacija i razvoj koncepta BEE PATH nakon javnog savjetovanja i provođenja upitnika. Konsolidacija radne skupine i organiziranje prvog događaja ikad: „Dana meda“ za pokretanje pčelinje staze. Nakon ovog je uspjeha osigurano novo financiranje za buduće aktivnosti u sljedećoj godini.

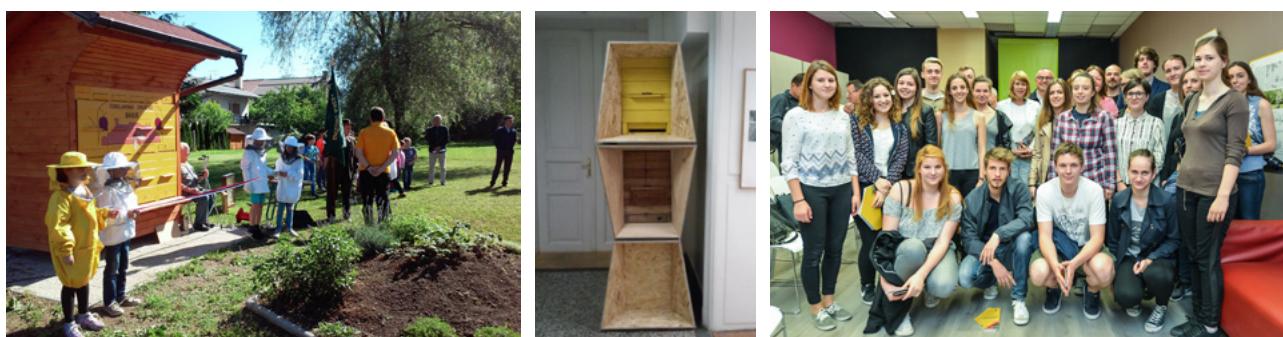
Faza poboljšavanja (studeni 2015. – prosinac 2016.): usvajanje godišnjeg radnog plana za članove projekta BEE PATH s redovitim sastancima svaka dva mjeseca i nastavak konkretnih aktivnosti, poput „Dana meda“ i izgradnje urbanih pčelinjih kućica. Kao Zelena prijestolnica Europe 2016. godine, Ljubljana je posvetila čitav mjesec srpanj bioraznolikosti i pčelama.

Faza popularizacije (siječanj 2017. – danas): projekt BEE PATH postao je redovita javna aktivnost – dobio je vlastitu proračunsku liniju i koordinatora projekta zaposlenog na puno radno vrijeme. S optimiziranim radnim tokom između svih članova, sastanci su smanjeni na dva sastanka godišnje: *jedan u siječnju radi pripreme programa za čitavu godinu i drugi u prosincu radi procjenjivanja obavljenog posla. Nove povezane inicijative nastaju kao svi događaji, kampanje za povećanje svijesti, uključujući razvoj posebne internetske platforme, i reguliranje pčelarstva na javnim zelenim površinama.*

DIONICI I CILJANE SKUPINE – na početku puta prijenosa 2017. godine, kad je projekt dobio oznaku Dobre prakse programa URBACT, projekt BEE PATH imao je 35 članova u svojoj lokalnoj radnoj skupini. Međutim, zbog koncepta „otvorenih vrata“ taj je broj narastao na 46 do 2022. godine. Članovi projekta BEE PATH koji sačinjavaju radne skupine dolaze iz tri skupine ključnih dionika:

- Pčelari i njihove udruge, proizvođači pčelinjih proizvoda i druge tvrtke uključene u prodaju meda ili drugih pčelinjih proizvoda i usluga.
- Tvrtke poput hotela restorana, banaka, pružatelja telekomunikacijskih usluga i trgovinskih centara te organizacije stručnjaka u području obrazovanja, istraživanja, kulturne i prirodne baštine.
- Nevladine organizacije i drugi pojedinci i organizacije.

Projekti BEE PATH – rezultat programa obrazovanja od vrtića do sveučilišta.
Izvor: Arhiva fotografija projekta BeePathNet

Budući da je politička, operativna i finansijska uloga gradske uprave ključna za uspjeh takve inicijative, sedam je općinskih odsjeka i sektora uključeno u implementaciju aktivnosti projekta BEE PATH. Pokrivaju teme kao što su zaštita okoliša, ruralni razvoj, tržište nekretnina, urbano planiranje, strateško planiranje, gospodarstvo, odgovor na hitne situacije, međunarodni odnosi i komunikacija.

S druge strane, ključne se ciljane skupine mogu podijeliti u sljedeća četiri tipa:

- Stanovnici Ljubljanske regije, posebice djeca, odrasli, umirovljenici, obitelji i osobe s invaliditetom.
- Tvrtke, posebice one s politikom društveno odgovornog poslovanja, sektori vezani uz turizam, i druge tvrtke zainteresirane za promicanje ili kupovinu proizvoda i usluga projekta BEE PATH.
- Različite ustanove iz obrazovnog, istraživačkog, kulturnog sektora i sektora prirodne baštine, te drugih sektora.
- Turisti i posjetitelji grada.

VREMENSKI OKVIR – konsolidacija projekta BEE PATH bila je razmjerno kratka i trebalo je otprilike tri godine da bi se ostvarila dobra praksa kakva postoji danas. Zanimljivo je kako je ovo vremensko razdoblje gotovo jednakom vremenu koje je trebalo Ljubljani da prenese svoje iskustvo na druge gradove EU-a unutar okvira mreže za prijenos programa URBACT. Prije svega, bitno je uzeti u obzir da gradovi koji žele reproducirati model projekta BEE PATH kreću iz različitih početnih pozicija. Nije moguće u potpunosti temeljiti svoj put prijenosa dobre prakse na pretpostavci da je moguće doslovno kopirati isti operativni model koji je koristila Slovenija.

Dobra praksa mora se razmatrati i temeljito razumjeti uz postojeće kontekstualne uvjete grada koji želi postati dio projekta Bee Path i smatrati se partnerom u prijenosu znanja. U tim je gradovima za prijenos potrebno u obzir uzeti okoliš, odnosno zaštitu istog. Može se dogoditi da zbog različitih razloga lokalni kontekst nije pogodan kao što je bio u Ljubljani 2014. godine. Ne postoji univerzalni odgovor i vremenski okvir potreban za provođenje sličnog projekta može se drastično razlikovati od grada do grada.

**Projekt BEE PATH
živući je dokaz da
financiranje malih
razmjera za inicijative
koje pokreću građani
može ostvariti
impresivne rezultate!**

FINANCIJSKA KONSTRUKCIJA – Grad Ljubljana podržava projekt BEE PATH pokrivanjem sljedećih troškova:

- trošak djelatnika za jednog koordinatora (20 % godišnje plaće): procijenjeno na oko 5.000 eura godišnje.
- Prostorije i drugi troškovi sastanaka: procijenjeno na oko 2.000 eura godišnje.
- Proračun projekta: 10.000 eura godišnje u prve dvije godine aktivnosti. U 2018. godini, proračun je povećan na 20.000 eura godišnje.

To znači da grad Ljubljana svake godine ulaže između 17.000 i 27.000 eura, a te brojke ne uključuju sve troškove i doprinose članova projekta BEE PATH koji surađuju na dobrovoljnoj osnovi. Slično kao i za vremenski okvir, valja istaknuti kako navedeni troškovi nisu isti diljem Europe, tako da iznos potrebnih ulaganja ovisi o lokaciji projekta. Slično tome, mogućnost javnog financiranja može se promijeniti ovisno o političkoj potpori samom projektu i finansijskoj situaciji pojedine države.

REZULTATI OSTVARENİ DO DANAS – u tri godine svojeg postojanja, projekt BEE PATH ostvario je sljedeće rezultate: aktivna lokalna radna skupina BEE PATH s 35 članova, provođenje redovitih aktivnosti u skladu s godišnjim planom – uključujući niz događaja -izgradnja „Gradske kućice za pčele” uz edukativne programe o pčelinjacima. Nadalje, pedagoške aktivnosti i aktivnosti turističkog vođenja razvile su se i provelle u praksu, uključujući posjete stazi za pčele u okviru projekta BEE PATH. Aktivnost za slobodno vrijeme „Doživljaj meda” također je razvijena u Slovenskom etnografskom muzeju i ta su dva događaja postali godišnje obljetnice u Ljubljani: Dan meda za sve članove projekta BEE PATH i događaj za podizanje svijesti 20. svibnja, povodom Svjetskog dana pčela Ujedinjenih naroda.

Nadalje, nakon uspjeha projekta BEE PATH, novi propisi i preporuke za pčelarstvo na javnim površinama priopćeni su široj javnosti i uspostavljena je SOS usluga za uklanjanje rojeva u suradnji s vatrogasnom brigadom (više informacija o rojenju potražite u 7. poglavlju). Aktivna promidžba pčela i urbanog pčelarstva provedeno je na gradskoj razini diljem čitave Slovenije, uključujući otvorene dane u urbanim pčelinjacima promicanjem pokreta urbanog pčelarstva. Učvršćivanje turističkih tura vođenih s turističkim vodičima po stazi projekta BEE PATH, robne marke „ljubljanski med” i javnog vrta medenosnih biljki pod nazivom Grba, dodatni su pokazatelji prihvaćenosti od strane šire javnosti.

Od 2018. godine, ljubljanski se tim usredotočio na prijenos znanja: status grada s oznakom dobre prakse programa URBACT omogućio je Ljubljani da postane grad nositelj programa i time ostvari pogodnosti metodološkog vođenja i financiranja vođenja mreže gradova. Da, pogodili ste, projekt BEE PATH postao je mreža BeePathNet(work). Prvi ciklus ovog projekta, koji je trajao od 2018. do 2021. godine uz druge 22 mreže za prijenos pokazao se tako uspješnim da je kod raspisivanja naknadnog pilot programa URBACT za gradove dobre prakse, u svrhu pokretanja drugog ciklusa s novim partnerskim gradovima za prijenos, Ljubljana bila jedna od devet pilot mreža. Tako je započela mreža BeePathNet-Reloaded 2021. godine, a planirani završetak pilota je kraj 2022. godine.

Zbog svega ovoga, možemo ponosno reći da je devet europskih gradova uspješno prenijelo izvornu dobru praksu. Međutim, to nipošto ne znači da se projekt BEE PATH u Ljubljani prestao razvijati! Broj članova projekta BEE PATH narastao je s 35 tijekom 2017. godine na 46 članova tijekom 2022. godine, dok je broj članova Udruge urbanih pčelara porastao s 19 tijekom 2015. godine na 50 tijekom 2022. godine. Usputstvljeno je nekoliko novih točaka interesa, poput izrade replike urbanog pčelinjaka Jože Plečnika iz dvorca Lany (u blizini Praga u Češkoj), kao i dizajniranje i uspostavljanja edukativnog poligona, itd.

Ljubljana je također uložila značajna sredstva u „pčelinji (API) dječji vrtić“, obrazovni program kojim se obrazuje 79 mentorova djece u vrtiću i uvođenje čitavog programa u 10 vrtića diljem Ljubljane. Nadalje, edukativna je obuka održana za zainteresirane pčelare i troje njih su se u potpunosti educirali za prihvaćanje skupina djece i provođenje praktičnog dijela edukacije – posjeta pčelinjaku u skladu s pedagoškim standardima. Jednako je bitno i da su mentori za vrtiće postali svjesni da trebaju kontinuiranu podršku u obliku konzultacija i četvero njih je izabrano u „konzultantsku skupinu“.

Prema našim statističkim podacima iz 2022. godine, u Ljubljani je bilo postavljeno 118 pčelinjih košnica u urbanom dijelu grada (unutar prstena autoceste). Ovo znači gustoću od 9,9 košnica po km² što je najveća gustoća za koju znamo. Usporedbe radi, Pariz kao „mjesto rođenja urbanog pčelarstva“ ima gustoću od 1,1 košnice po km² postavljene u urbanom dijelu grada.

Međutim, ovakav uspjeh donosi nove izazove. Primjerice, gustoća košnica je problematična zbog veće mogućnosti širenja bolesti, borbe pčela za hranu s drugim divljim opašivačima, itd. Zbog takvih se izazova, sve većeg broja članova i novih ideja projekt BEE PATH nesumnjivo mora nastaviti da evoluira.

MOGUĆNOSTI POBOLJŠAVANJA – nakon samo tri godine djelovanja i značajnih rezultata koje smo opisali, čini se pomalo čudnim već 2017. godine tražiti moguća poboljšanja. Pogotovo zato što je dobra praksa još uvijek bila eksperiment u svojoj ranoj fazi, rad u povojima u koji su novi članovi stalno dolazili i širili aktivnosti, obuhvaćali nova područja djelovanja i nove gradove. Međutim, uvijek ima mjesta za poboljšanja i projekt BEE PATH suočen je s jednim specifičnim izazovom: osiguravanje entuzijazma, motivacije i volje članova da svoje vrijeme dobrovoljno ulože u projekt. Ukratko, temeljni problem dobre prakse projekta BEE PATH leži u osiguravanju njegove dugoročne održivosti.

U tom je pogledu iskustvo potrebno za razumijevanje projekta BEE PATH, njegovo prilagođavanje i primjenu na drugom mjestu samo po sebi test otpornosti i prenosivosti dobre prakse. Upravo ovdje dolazi do izražaja podrška programa URBACT. Stvaranjem mreže gradova BeePathNet, Ljubljana je mogla ispitati dugoročnu održivost svoje dobre prakse. Ovo je također bila prilika za dodatno unaprjeđivanje postojećeg.

Čim su se gradovi za prijenos u mreži programa URBACT usmjerili na iskustvo u projektu BEE PATH, čimbenike njegovog uspjeha i potencijalne probleme, isti su prepoznali tematske aspekte koji su se pokazali ključnima za projekt i koji su detaljnije opisani u 2. dijelu. Kao rezultat toga, osmišljena su četiri modula za unaprjeđivanje. Ovako mreža BeePathNet izravno podupire postojeća poboljšanja, a istovremeno Gradu Ljubljani nudi prostor za učenje i razmjenu radi osmišljavanja budućnosti i razvoja projekta BEE PATH.

Okruženje koje omogućuje razvijanje dobre prakse

Kad pogledamo u prošlost, možemo reći da je nekoliko ključnih sastojaka nezamjenjivo za razvoj slične inicijative:

JASAN FOKUS – u urbanim je područjima naglasak projekta BEE PATH bio na razvoju urbanog pčelarstva povezanom s postojećim aktivnostima, kao što su kulturna baština, bioraznolikosti i obrazovanje, te njihovo predstavljanje građanima i posjetiteljima kroz različite aktivnosti. U ruralnim je područjima naglasak bio stavljen na razvoj pčelarstva radi potpore proizvodnji hrane i njenoj opskrbi u Ljubljani.

SREDIŠNJA TOČKA – pronalaženje prave osobe za vođenje bilo kojeg projekta ili programa jedan je od najvažnijih, ali često zanemarenih preduvjeta za uspjeh. Nije baš lako pronaći „pravu“ osobu otvorenog uma, osobu koja je aktivna, objektivna, motivirana, strastveno zainteresirana za temu i koja može širiti entuzijazam među svim uključenim dionicima. U slučaju projekta BEE PATH, grad Ljubljana imao je sreće što je pronašao Marušku Markovičić, višu savjetnicu u Sektoru za ruralni razvoj pri Odsjeku za zaštitu prirode. Kad se pronađe prava osoba, gradska uprava mora toj osobi pružiti operativnu podršku – fleksibilan način rada, radno vrijeme i osiguranu plaću, te omogućiti pogodne radne uvjete, poput proračuna za projekt, odgovarajućih objekata, opreme za rad itd.

SNAŽNA POLITIČKA PODRŠKA – gradska uprava treba pokazati političku volju podržavanjem akcijskog plana, projekta i ideja. Operativnu podršku treba pružati kroz sektorski pristup i ekspertizu iz drugih odjela. Financijska je podrška ključna i grad mora barem pokriti troškove za iznajmljivanje odgovarajućih prostorija gdje se mogu održavati redoviti sastanci. Imajući to u vidu, pravi proračun zaista gura stvari prema naprijed – čak i ako je on simboličkog iznosa, to svejedno predstavlja veliko postignuće koji može podići raspoloženje. Čak i ograničeni proračun predstavlja znak podrške i pruža samopouzdanje članovima, potiče kreativnost i, pomalo paradoksalno, osnažuje daljnje dobrovoljne aktivnosti.

UMREŽAVANJE SA SVRHOM – kako se projekt BEE PATH razvijao po načelu „odozdo prema gore“, bitno je razumjeti njegovu dobrovoljnu suštinu. Svi članovi projekta BEE PATH bili su pozvani da se priključe lokalnoj radnoj skupini, bez plaćanja članarine i da obavljaju svoje aktivnosti na dobrovoljnoj osnovi. Članovi se priključuju projektu BEE PATH i napuštaju ga kako im odgovara, ali uglavnom samo onda kad ispune svoje ambicije. Ovakav pristup privlači određeni profil ljudi u projekt – znatiželjne, konstruktivne i inovativne ljude koji su spremni surađivati. Primjerice, od 350 pčelara u Ljubljani,

U svakoj su suradnji male pobjede jednako bitne kao i velike!

Ponekad čak i više zato što nas motiviraju da se nastavimo boriti za naše ciljeve.

članovi projekta BEE PATH čine samo jedan mali dio. Valja upamtiti kako ovo nije natjecanje u popularnosti već skupina za promišljanje ili inkubator za nove ideje. U tom je pogledu fluktuacija i promjena broja članova do jedne mjere čak i poželjna.

MOTIVACIJA – zbog dobrotvorne prirode projekta, bitno je da se članovi žele priključiti vašim zajedničkim naporima. U početku je projekt BEE PATH omogućio pčelarima i njihovim udrugama da raspravljaju o ključnim prilikama i problemima urbanog pčelarstva. Prepoznata su rješenja te su se ona provela i promicala, što je privuklo nove članove s novim idejama. Tako je platforma za komunikaciju izrasla u prostor za razvijanje novih pčelinjih proizvoda i usluga, organiziranje promotivnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti, i poboljšanje obrazovnih programa, između ostalog.

PRIJENOS ZNANJA – kako biste privukli članove, morate pokušati razumjeti njihove interese i ambicije, ali i procijeniti njihove stvarne sposobnosti i kapacitete da provedu svoje ideje u djela. Tek onda možete koristiti mrežu poznanstava kako biste pomogli stvoriti i učvrstiti plodna partnerstva. Međutim, osoba koja se nalazi u središtu ne smije zaboraviti svoju ulogu. Ta osoba pomaže, umrežava, vodi skupinu, koordinira i pruža podršku. Od početka mora biti jasno da su članovi odgovorni za uspjeh ili neuspjeh svojih ideja. Kao i u svakom partnerstvu, cilj je omogućiti i podržati prijenos znanja.

SINERGIJA S OSTALIM SEKTORIMA – koordinator mora uvijek tražiti način za ostvarivanje sinergije s drugim sektorima i aktivnostima. Najlakši način da to postignete je da pretražite sve povijesne i postojeće dokaze o pčelama i pčelarstvu u bilo kojem aspektu svakodnevnog života u gradu. Primjerice, mogu se uzeti u obzir etnografske, kulturne, gastronomске, okolišne, arhitektonske, gospodarske ili bilo koje druge tematske poveznice. Ovime se uspostavlja povijesni sadržaj i temelj za sve potencijalne mrežne i promotivne aktivnosti. Time se također pojedince i tvrtke iz drugih sektora upoznaje s ovim projektom i stvara se pričaiza novo razvijenih proizvoda i usluga.

ENTUZIJAZAM – posljednji ali vjerojatno i najvažniji element dobre prakse projekta BEE PATH jest aktivno sudjelovanje svih njegovih dijelova. Zbog dobrotvorne prirode sudjelovanja u ovoj inicijativi, od ključne je važnosti održavati visoku razinu entuzijazma. Početni entuzijazam nije teško stvoriti, no njegovo dugoročno održavanje je ono što zahtijeva puno truda, posebno od strane koordinatora projekta.

Od dobre prakse do modula prenosivosti

Kako bi dobra praksa projekta BEE PATH bila lakše prenosiva u druge gradove, podijelili smo ju u module.

Kako bi dobra praksa projekta BEE PATH bila lakše svarljiva i lakša za prenijeti u druge gradove, praksa je podijeljena u segmente ili module – ili metodološke strukture ili njene tematske dijelove. U nastavku možete pronaći module i ključne korake u razvoju koji vode do uspješne primjene pojedinačnih modula. Oni su podijeljeni u tri vrste:

- Obvezni moduli – ključni dijelovi potrebni za prenosivost dobre prakse i njenu viziju.
- Neobvezni moduli – sadržaj koji se treba prenosi samo kad je u skladu sa stvarnim potrebama ili lokalnim interesima.
- Moduli nadogradnje – sadržaj koji predstavlja daljnji razvoj dobre prakse.

Moduli dobre prakse	Koraci u razvoju dobre prakse
Uspostavljanje i upravljanje unutar aktivnog partnerstva	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje ključnih dionika 2) Mobilizacija ključnih dionika (prvi autonomni sastanak) 3) Stvaranje entuzijastične atmosfere i pružanje potpore na redovitim sastancima 4) Prepoznavanje ciljeva, kapaciteta i spremnosti na suradnji pojedinačnih dionika 5) Definiranje godišnjeg akcijskog plana, uloga i odgovornosti lokalne radne skupine, poznate kao lokalna skupina programa URBACT 6) Vođenje pri provođenju zajedničkog godišnjeg akcijskog plana 7) Nezavisno ostvarivanje sinergijskog djelovanja, bez uključivanja osobe koja služi kao središnja točka, odnosno projektnog koordinatora, također poznatog kao koordinator lokalne skupine programa URBACT
Viša razina uključenosti lokalne uprave	<ol style="list-style-type: none"> 1) Definiranje ključnih odsjeka i sektora koji se trebaju uključiti i njihove uloge 2) Dobivanje operativne podrške 3) Trajna komunikacija s gradskom upravom, u skladu s instrukcijama 4) Reguliranje urbanog pčelarstva i njegovo uklapanje u strateški urbani kontekst 5) Ojačavanje političke podrške i osiguravanje dugoročnog financiranja
OBVEZNI Podizanje svijesti i promidžba među građanima	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje ciljnih skupina 2) Strategija za komuniciranje i podizanje svijesti 3) Razvoj komunikacijskih alata (npr. internetska stranica, društvene mreže, lokalne vijesti, itd.) 4) Redovito objavljivanje vijesti i sadržaja, davanje intervjua itd. 5) Organiziranje i provođenje godišnjih događaja za podizanje svijesti, promotivnih događaja, izložbi, predavanja itd. 6) Organiziranje simpozija o pčelarstvu 7) Organiziranje međunarodnih konferenciјa o pčelarstvu
Razvoj projekta Bee Path kao turističke platforme ili platforme za promoviranje proizvoda	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje zainteresiranih ključnih dionika 2) Prepoznavanje ključnih prirodnih i kulturoloških baštinskih točaka 3) Izrada pčelinje staze i označavanje punktova 4) Stvaranje pozadinske priče projekta Bee Path 5) Stvaranje smjernica za projekt Bee Path (npr. knjige, brošure, letka, itd.) 6) Izrada paketa za turiste u sklopu projekta Bee Path 7) Obrazovanje turističkih vodiča i tumača po gradu

Moduli dobre prakse	Koraci u razvoju dobre prakse
Programi edukacije za djecu vrtićke i osnovnoškolske dobi	<ol style="list-style-type: none"> 1) Dubinsko razumijevanje postojećeg obrazovnog sustava i potreba ciljanih skupina 2) Razvoj obrazovnih programa zajedno s ključnim dionicima iz lokalne radne skupine, odnosno, lokalne radne skupine programa URBACT 3) Uključenost relevantnih stručnjaka i ustanova 4) Pilot-provedba obrazovnih programa uz uključivanje nastavnika 5) Pilot provedba obrazovnih programa
NEOBVEZNI Stvaranje zelenog imidža tvrtki i ustanova	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje mogućih zainteresiranih tvrtki i uspostavljanje prvih kontakata 2) Provodenje aktivnosti za podizanje svijesti i promociju 3) Prepoznavanje postojećih zelenih tema zainteresiranih tvrtki i prepoznavanje preklapanja s našim temama 4) Osmišljavanje zajedničkih aktivnosti i/ili promotivnih kampanja 5) Provodenje zajedničkih aktivnosti i/ili promotivnih kampanja 6) Uspostavljanje dugoročnih sporazuma o podršci za financiranje mreže i njenih projekata
Uključivanje institucija za visoko obrazovanje i organizacija stručnjaka	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje mogućih zainteresiranih ustanova i uspostavljanje prvih kontakata 2) Prepoznavanje postojećih zelenih tema zainteresiranih ustanova i prepoznavanje preklapanja s našim temama 3) Osmišljavanje zajedničkih aktivnosti 4) Provedba zajedničkih aktivnosti 5) Uspostavljanje dugoročnih sporazuma o stručnoj podršci mreži i njenim projektima

Moduli dobre prakse	Koraci u razvoju dobre prakse
Konceptualni nacrt promidžbe lokalnih proizvoda i točaka prodaje	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje mogućih lokacija (nekretnina u vlasništvu grada) 2) Prepoznavanje mogućih zainteresiranih dionika 3) Razvoj konceptualnog i organizacijskog nacrta mesta za promidžbe i prodaju lokalnog proizvoda 4) Uspostavljanje mesta za promidžbe i prodaju lokalnog proizvoda 5) Operacionalizacija mesta za promidžbu i prodaju lokalnog proizvoda
Stvaranje zelenog imidža tvrtki i ustanova	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prepoznavanje mogućih zainteresiranih tvrtki i uspostavljanje prvih kontakata 2) Provodenje aktivnosti za podizanje svijesti i promidžbu 3) Prepoznavanje postojećih zelenih tema zainteresiranih tvrtki i prepoznavanje mesta preklapanja s našim temama 4) Osmišljavanje zajedničkih aktivnosti i/ili promotivnih kampanja 5) Provodenje zajedničkih aktivnosti i/ili promotivnih kampanja 6) Uspostavljanje dugoročnih sporazuma o podršci za financiranje mreže i njenih projekata

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:

Cjelovita verzija smjernica u ovom dokumentu nadopunjena je s dva dodatna poglavlja kojima se detaljnije predstavljaju dva metodološka pristupa (15. stranica). Zaista vjerujemo da je participativni pristup jedini način da se urbano pčelarstvo u vašem gradu pomjeri sa statusa „još jednog projekta u nizu“ i priključi se pokretu gradova projekta Bee Path. Ovakvo će inkluzivno višedimenzionalno komuniciranje između pojedinaca, organizacija i vladinih entiteta zasigurno dovesti do veoma izraženih i, prije svega, održivih oblika djelovanja. Također smo uključili neke preporuke o tome kako organizirati vašu lokalnu skupinu, poznatu kao lokalnu skupinu programa URBACT u partnerskim gradovima za prijenos.

Poglavlje II

Ključni tematski moduli koje koristi mreža BeePathNet

Stručnjaci iz Ljubljane (Slovenija), Amarantea (Portugal), Bydgoszcza (Poljska), Cesene (Italija), Hegyvideka (Mađarska) i Nea Propontide (Grčka) razvili su šest tematskih modula u kojima možete pronaći inspirativne priče iz deset gradova.

Bioraznolikost – kamen temeljac dobre prakse projekta Bee Path	17
Obrazovanje – ulaganje u našu budućnost	23
Turizam – osmišljavanje priče o pčelama i izrada pčelinje staze u gradu	29
Pčelinji proizvodi na pčelinjoj stazi – beskrajne mogućnosti za inovacije i stvaranje ekološki osviještenih poslova	36
Podizanje svijesti – od projekta do pokreta za gradski okoliš pogodan za pčele	42
Stvaranje rojeva – prilagođavanje ljudi staništima urbanih pčela	47

2.

Bioraznolikost

Kamen temeljac dobre prakse projekta Bee Path

Pozadina bioraznolikosti u gradu Ljubljani

Svaki grad mora raditi unutar svojih postojećih uvjeta koji nisu uvek najpogodniji...

Međutim, uvek se možemo potruditi da nam budućnost bude bolje!

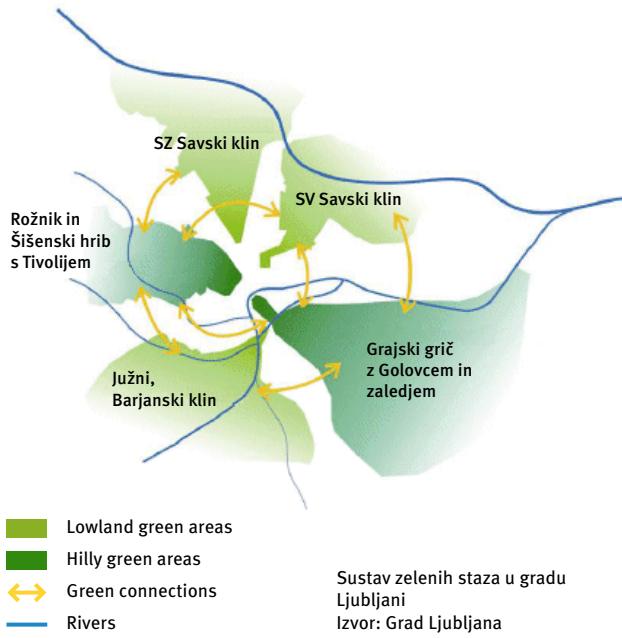
Već je mnogo toga napisano o gradu Ljubljani i njegovo uspješnoj priči o dobroj praksi projekta BEE PATH. Međutim, do sada nije bilo istaknuto da je trenutno stanje bioraznolikosti u gradu Ljubljani rezultat nekoliko čimbenika:

Mozaički okoliš i upravljanje njime kroz povijest

Mozaički okoliš rezultat je ljudskog upravljanja okolišem kod kojeg mješavina polja, livada, šuma, vodenih površina, kao i naseljenih mjesta, nudi mnogo zona kontakta koje raznolika flora i fauna može lako iskoristiti. Kroz povijest se Ljubljana i njenom okolinom upravljalo na ovaj način, što je dovelo do urbanih područja bogatih bioraznolikošću.

Izvorni zeleni karakter grada

Ljubljana je oduvijek bila zeleni grad s velikim područjima urbanih šuma, parkova i vrtova. Gotovo tri četvrtine njene teritorije su prekrivene netaknutim šumama, livadama i poljima, pri čemu je 20 % kategorizirano kao zaštićeno prirodno područje. Danas u gradu postoji 542 m² javnih zelenih površina po stanovniku.

Pravi trenutak

Na početku 1970-ih, Ljubljana je bila suočena s rastućom industrijalizacijom i urbanizacijom. Zajedno s povećanom razinom zagađenja, ovo je dovelo do značajno smanjene kvalitete okoliša i uvjeta življenja. To je dovelo do starenja i propadanja gradskog središta i starijih četvrti tijekom 1980-ih i 90-ih.

Aktivna i kontinuirana primjena općeprihvaćene politike održivog razvoja

Kroz provođenje nove održive strategije „Vizija 2050.“ i novog prostornog plana, grad je uspješno obnovio svoja urbana i ruralna područja.

Otvorena komunikacija s građanima i aktivna podrška za ideje s konceptom „odozdo prema gore“

Grad Ljubljana je poticao i podržavao nove urbane koncepte poput urbanog vrtlarstva, urbanog šumarstva i urbanog pčelarstva. Međutim, vrlo malo ideja s konceptom „odozdo prema gore“ bi se realiziralo bez aktivne podrške općinske uprave kroz vodstvo, operativnu podršku i financiranje.

Operativno upravljanje zelenim površinama u Ljubljani

Održivo upravljanje zelenim površinama i upravljanje u korist bioraznolikosti zahtjeva interdisciplinarni pristup i širu uključenost gradske uprave.

U Ljubljani je postignut međusoban sporazum: zelene su površine zamišljene kao područja s višestrukom namjenom i brojnim pozitivnim utjecajima na svakodnevni život građana, kao i ugodnu okolinu grada koju ljudi mogu posjetiti radi razonode. One također dovode do više kvalitete u uvjetima življenja – čistijeg zraka, smanjenja efekta toplinskog otoka, itd.

Upravljanje zelenim površinama grada Ljubljane provodi se iz više različitih perspektiva. Dužnosti se na sličan način raspodjeljuju između različitih aktera, poput Odsjeka za prostorno planiranje, Odsjeka za gospodarska pitanja i promet i Odsjeka za zaštitu prirode i njegovog Ureda za ruralni razvoj. Svi su oni odgovorni za razvoj, operacionализaciju i financiranje zelene politike. S druge strane, javna tvrtka VOKA SNAGA d.o.o. je zadužena za operativno upravljanje zelenim površinama.

Odsjek za prostorno planiranje definira zelene površine i osigurava okvir razvoja različitih aktivnosti unutar zelenih površina – održavanje, propise o gradnji na zelenim površinama – kroz Prostorni plan grada. Kao temeljnim dokumentom prostornog planiranja, prostornim se planom omogućuju projekti obnavljanja četvrti, održivo upravljanje urbanim elementima gradskog središta, poput gredica za cvijeće, urbanog pčelarstva i drugih inicijativa koje pokreću građani.

Odsjek za gospodarska pitanja i promet odgovoran je za operativno upravljanje javnim zelenim površinama i stablima, kao i za upravljanje urbanim šumama. Grad Ljubljana je 2009. godine donio Dekret o održavanju javnih zelenih površina kojim se definiraju aktivnosti koje gradska uprava mora provoditi na javnim zelenim površinama, poput gnojenja travnatih površina, košenja, sadnje novih stabala, zalijevanja nedavno posađenih biljaka, sadnje i podrezivanja grmlja, sadnje i obnavljanja javnih vrtova sezonskim cvijećem i višegodišnjim biljem. Ljubljana je također bila prvi grad u Sloveniji koji je ukinuo uporabu herbicida na bazi glifosata i pesticida na javnim površinama, još 2017. godine.

Jedan od projekata obnove centra Grada Ljubljane
Autor: Doris Kordić

Održavanje 228 hektara travnjaka i briga za preko 40.000 stabala na javnim površinama, od čega je preko 25.000 medenosno i autohtono, predstavlja jedan od najvažnijih zadataka.

Odsjek za zaštitu okoliša provodi Program zaštite okoliša. Određena su tri vrlo važna operativna cilja:

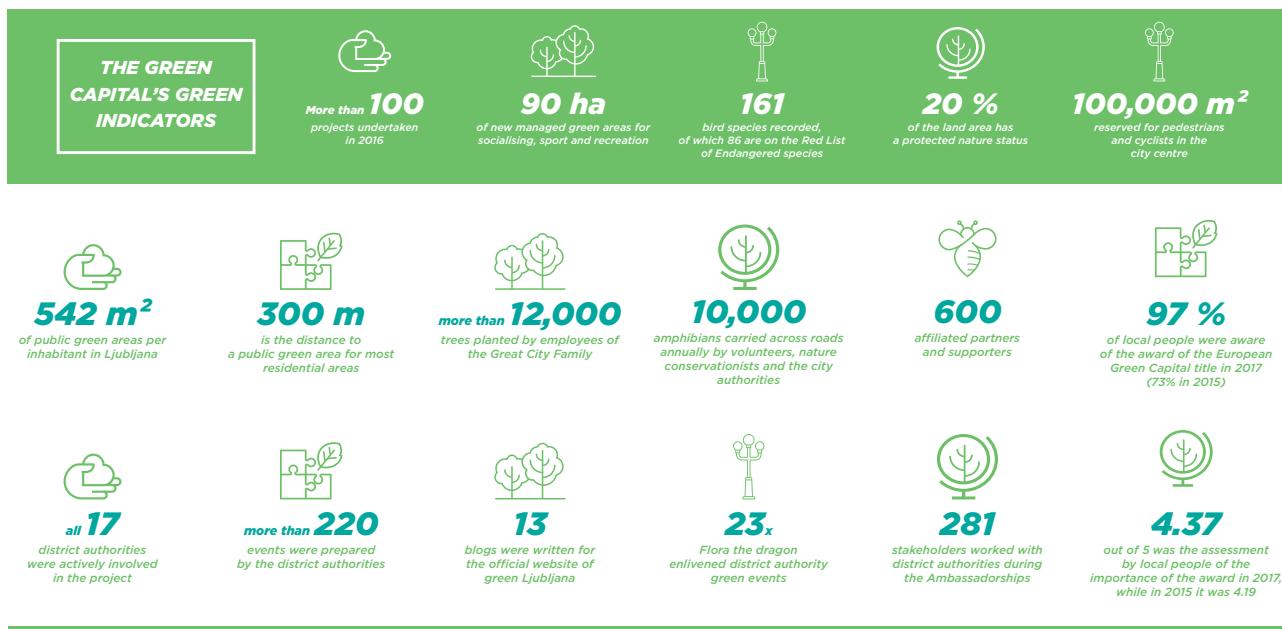
- održati i poboljšati stanje bioraznolikosti;
- uspostaviti sveobuhvatan sustav za učinkovito upravljanje prirodnim vrijednostima i zaštićenim područjima;
- uspostaviti sveobuhvatan zeleni gradski sustav i učinkovito njime upravljati.

Kako bi se osiguralo ispunjavanje navedenih ciljeva, grad je u praksi uveo sljedećih pet mjera za očuvanje prirode:

- postavljanje „hotela“ za divlje opašivače;
- aktivnosti za zaštitu vodozemaca (poput osiguravanja sigurnog prijevoza do mrjestilišta);
- očuvanje različitih staništa ključnih vrsta;
- praćenje različitih bolesti biljaka;
- uklanjanje invazivnih vrsta.

Ured za ruralni razvoj provodi Strategiju ruralnog razvija i urbane poljoprivrede, kojom grad Ljubljana potiče poljoprivrednike da prihvate načela organske ili integrirane poljoprivrede. Grad je također dodijelio osam vrtnih područja s ukupno 823 parcele kako bi potaknuo građane da uzgajaju svoju hranu. U ovim su područjima osnovani edukativni vrtovi kako bi se poboljšalo znanje o odgovarajućim vrtlarskim metodama i povećala svijest o važnosti bioraznolikosti i opašivača.

Poseban je naglasak stavljen na pčelarstvo u ruralnim i urbanim područjima, kao i na komunikaciju i aktivnu suradnju s građanima. Upravo je u ovom kontekstu grad Ljubljana počeo razvijati niz integriranih aktivnosti za bioraznolikosti i očuvanje opašivača u različitim poljima interesa – od upravljanja zelenim urbanim područjima do zaštite okoliša/zdravlja i urbanog razvoja, uključujući projekt BEE PATH. Ovim se međusektorskim pristupom podržavaju lokalne zelene politike i poboljšava javna vidljivost povezanih tema u svim glavnim raspravama o razvoju. U nastavku možete pronaći nekoliko pokazatelja kojima se prikazuju rezultati svih opisanih politika i pristupa od 2016.godine – više možete pronaći na ovoj poveznici.

Približavanje bioraznolikosti građanima Bydgoszcz
Izvor: Grad Bydgoszcz

„Promatranje pčela“ serijal je radionica Dawida Kilon
u kojem sudionici traže kukce opravšivače
Autor: Dawid Kilon

Sadnja mladica u Hegyvidéku – XII. okrugu Budimpešte
Autor: György Sárközy

Savjeti za gradove koji planiraju primijeniti isti pristup u promicanju urbane bioraznolikosti i održivom upravljanju zelenim urbanim površinama

- Ciljevi:** Ostvariti promjenu mentalnog sklopa o važnosti urbanih zelenih površina i zaustaviti promatranje tih površina kao „prazan prostor“. Omogućiti urbano oživljavanje dijela vašeg grada. Odgovoriti na suvremene urbane međusektorske izazove, poput klimatskih promjena, održivog razvoja i prehrambene samodostatnosti. Povećati kvalitetu života za građane vašeg grada.

- Ključni koraci:**
- 1) Razumjeti svoje prednosti i nedostatke, prijetnje i mogućnosti.
  - 2) Započeti otvoren i konstruktivan dijalog sa svojim građanima: prikupiti njihova promatranja/primjedbe, shvatiti njihove ambicije i prepoznati konkretne ideje za razvoj/poboljšanje.
  - 3) Primijeniti participativni pristup u fazama razvoja ključnih politika/strategija/planova. Također, osigurati da sva gradska uprava i sve javne usluge/tvrte razumiju i podržavaju politiku/strategiju/plan zato što imaju ključnu ulogu u njihovoj primjeni.
  - 4) Kad se usvoji, početi vidljivo i aktivno provoditi politiku/strategiju/plan. Ovo ponekad znači da trebate prilagoditi svoje dnevne radne obrasce i omogućiti međusektorsku suradnju unutar gradske uprave. Također je potrebno omogućiti da svaka predložena aktivnost ima jasan i realan plan – odgovornu osobu, rokove, resurse, financiranje itd.
  - 5) Stalno pratiti i objavljivati podatke o provođenju politike/strategije/plana i objašnjavati kako određeni uspješno provedeni korak doprinosi dugoročnoj viziji. Ako se praćenjem utvrdi da se neke radnje ne provode na očekivani način ili dođe do nepredviđenog razvoja situacije, ponovno pogledajte akcijski plan i potražite alternativna rješenja.

- Naučene lekcije:**
- Komunikacija s građanima ključna je i ne smije se podcijeniti. No, jednom kad se započne, ona postaje trajan i neprekidan proces. U početnim fazama, ona također iziskuje više vremena i energije od tima za planiranje. Sudjelovanje građana osigurava šire razumijevanje politika i strategija te njihovo prihvaćanje. U dugoročnoj perspektivi, ovo skraćuje postupak konačnog prihvaćanja politika i strategija te uvelike poboljšava i ubrzava njihovu primjenu. Kontinuitet strateških odluka i provođenje vizije od ključne su važnosti. Politike i strategije treba shvatiti kao upute za postizanje zajedničkih dugoročnih ciljeva i ambicija čitavog društva, a ne samo kao akcijske planove za provođenje kratkoročnih političkih ambicija pojedinaca. Potrebno je velika doza strpljenja i upornosti budući da se rezultati počinju javljati tek nakon određenog razdoblja. Novi razvojni koncepti, pristupi i ideje često se dočekuju sa skepticizmom, strahom od promjena i protivljenjem. Zbog toga je ključno s građanima komunicirati na učinkovit i pravovremen način i detaljno objasniti što će se i na koji način dogoditi, čime se smanjuje otpor. Manja pilot-istraživanja pokazala su se kao još jedan koristan alat za prikazivanje novih koncepata, dokazivanje njihove učinkovitosti te, kao rezultat toga, smanjivanje protivljenja. Bioraznolikost se ne „događa sama od sebe“ u urbanim područjima, budući da većina uobičajenih metoda za upravljanje urbanim zelenim površinama nisu uvijek održiva ili pogodna za bioraznolikost. Ako želimo povećati bioraznolikost zelenih urbanih površina, moramo promijeniti koncept njihovog upravljanja – primjerice, prestati koristiti pesticide i herbicide, koristiti odgovarajuće omjere autohtonih i neinvazivnih vrsta, omogućiti kasnu košnju, itd.

Početna razina svijesti o važnosti opršivača i njihovom statusu u društvu

Jedan od najvažnijih izazova s kojim se moraju suočiti svi gradovi koji žele prenijeti dobru praksu je „tradicionalni identitet“ ili „kulurološki kontekst“ pčela i drugih opršivača. Ova slika često oblikuje kolektivnu javnu percepciju svih životinja i može pokrenuti strah kod ljudi. Primjerice, u slovenskoj kulturi pčela medarica ima izrazito pozitivnu ulogu, vrijedna je, aktivna, pametna, uvijek spremna za teška razdoblja, štiti svoj dom i obitelj.

Zbog toga su pčele medarice, ali i drugi opršivači, dobro prihvaćeni u slovenskom društvu i razina straha od njih je niska. U ovoj je vrsti kulurološkog i lokalnog konteksta vrlo jednostavno provoditi kampanje za podizanje svijesti i uvjeravati ljudi da se priključe ovom cilju i podrže ga. S druge strane, u nekim je drugim državama uloga pčele medarice posve različita i smatra se divljom i potencijalno opasnom životinjskom vrstom koja predstavlja opasnost za ljudе.

Bitno je istaknuti kako diljem Europe postoje agresivnije i manje agresivne vrste pčela medarica: autohtona vrsta u Sloveniji, *Apis mellifera carnica*, poznata po svojoj blagoj naravi, i portugalska *A. mellifera iberica*, poznata po svojoj agresivnoj prirodi, dvije su predstavnice s izrazito različitim značajkama. Naravno, ovo doprinosi stvaranju kolektivne percepcije pčela.

Različiti pristupi podizanju svijesti – edukativne table o pčelama, pčelinjak za učenje i hotel za pčele
Autori: lijeva i središnja fotografija arhiva mreže BeePathNet, desna slika Luka Dakskobler

S druge strane, ljudi, posebno oni u urbanim i suburbanim sredinama, postali su odvojeni od prirode te često prekomjerno reagiraju na posve prirodne pojave i uobičajeno životinjsko ponašanje. Evo nekoliko primjera:

- Kao i sve druge životinje, pčele reagiraju na boje i mirise u svojoj okolini, zbog čega mijenjaju svoje ponašanje u skladu sa svojim instinktima. Napast će ako se osjete ugroženima, ali samo u samoobrani.
- Pčele također reagiraju na brze pokrete, zbog čega je vjerojatnije da će se osjetiti ugroženima i početi napadati ako osoba počne mahati na njih. Ali one se samo brane.
- Pčele uvije traže vodu, posebno za vrijeme vrućih i suhih ljetnih razdoblja, zbog čega ih često privlače bazeni. Međutim, one su samo žedne.

Upravo ovo nerazumijevanje pčela i njihovog ponašanja objašnjava neke dijelove zajedničkog imaginarija. Bitno je da ljudi postanu svjesni razloga koji su temelj njihova straha tako da ih gradovi u projektu Bee Path mogu uzeti u obzir i prilagoditi radnje i alate za educiranje drugih i pokušaje uključivanja lokalnog stanovništva. Ili drugačije rečeno:

- Započnite što sporije i što jednostavnije te omogućite svojim građanima dovoljno vremena da svare vaše ključne poruke.
- Nemojte podcijeniti čimbenik straha: možete koristiti praktične primjere dok se god provode u sigurnom okruženju. Oni će ojačati vaše glavne poruke i u praksi pokazati da se stvari mogu raditi na drugi način i da se percepcija može promijeniti.
- Koristite određene kanale komunikacije i prilagodite ključne poruke određenim vrstama publike i ciljanih skupina.

Podizanje svijesti predstavlja važan dio tijekom dogadaja organiziranih u sklopu projekta BEE PATH.
Autor: Doris Kordić

- Dajte si dovoljno vremena – nemojte dopustiti da vas jedan ili dva promašaja obeshrabre! Ciljajte na skupine ljudi koji dijele vaša uvjerenja i dopunite svoje kapacitete kako biste stvorili zajednicu za podršku i ojačali svoju lokalnu radnu skupinu ili radnu skupinu programa URBACT.

Važnost podizanja svijesti

Podizanje svijesti jedan je od najvažnijih vidova održavanja bioraznolikosti, posebno u urbanim područjima. Ljudi moraju prvo razumjeti važnost i pogodnosti bioraznolikosti za ljudski rod da bi ju bili voljni uključiti u svoj svakodnevni raspored, shvatiti ju i dje-lovati u skladu s njom.

Nažalost, ovo je uvelike povezano s indeksom razvoja i plaćom prosječnog kućanstva u određenom društvu. Jednostavnije rečeno, teško je uvjeriti osobu koja pokušava pre-hraniti obitelj da se brine o bioraznolikosti kad ta osoba treba plodnu zemlju za uzgoj dobara kako bi prehranila obitelj ili povećala kućni budžet. Bolji pristup obrazovanju i informacijama također igra bitnu ulogu ili je ključni razlog zašto razvijenije regije imaju „višu razinu svijesti“ o pojedinačnim ekološkim stavovima. Ljudi u tim regijama također u pravilu konzumiraju više resursa po glavi stanovnika i ostavljaju veći karbonski otisak na planeti. Upravo zbog toga mreža BeePathNet zahtijeva od gradova da ulože dodatni trud i aktivno traže nova rješenja.

Sve predstavljene ideje i koncepti trebali bi aktivno uključivati građane kroz komuni-kaciju i podizanje svijesti te biti posebno usmjereni na djecu i mlade. To nije zbog toga što je te skupine lakše uvjeriti, već zato što su one glas budućnosti u svojim obiteljima i četvrtima i imaju veći kapacitet i doseg za mijenjanje mentalnog sklopa.

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:

Detaljniji opis tri primjer dobre prakse grada Ljubljane (48. stranica) Suradnja sa Sveučilišnim botaničkim vrtom u Ljubljani, organiziranje kampanje za podizanje svijesti „Pomožimo pčelama u gradu, sadimo cvijeće po gradu“ i osnivanje Javnog voćnjaka i mednog vrta Grba i analiziranje slučaja (59. stranica): Održavanje urbane bioraznolikosti u Hegyvidéku s pregledom općine XII. okruga Budimpešte (Hegyvidék) i Zelenog ureda, Program upravljanja, Program urbanih livada i Program sadnica.

3.

Obrazovanje

Ulaganje u našu budućnost

Autor: Luka Dakskobler

Šira slika i proces razvoja obrazovnih programa u Ljubljani

Od početka projekta BEE PATH, grad Ljubljana je planirao razviti edukativne programe za djecu u vrtićima i osnovnim školama radi povećanja razine znanja o pčelama i njihovoj važnosti među mladim ljudima u Ljubljani. To odražava dugoročno promišljanje i strategiju posvećene stvarnoj promjeni mentalnog sklopa i stvaranju generacije građana s razvijenom sviješću o okolišu koji su spremni i voljni pobrinuti se za prostor u kojem žive. Ovaj je obrazovni program nazvan „Skitanje po gradu s pčelicom“.

Budući da je grad Ljubljana želio omogućiti kvalitetan i atraktivan obrazovni program, njihov je razvoj nastao na temelju participativnog procesa, a ne na temelju projekta jednog tima.

Kao prvi korak, Katarina Vrhovec pripremila je pregled postojećih nastavnih programa za osnovne škole i označila teme u kojima bi se mogla uključiti „pčelinja perspektiva“ poput, primjerice, biologije, ekologije, matematike, likovne umjetnosti itd. Potom je pripremila prve nacrte obrazovnih programa, koji su predstavljeni članovima projekta BEE PATH. Članovi su glasali za preliminarnu suradnju sa Sveučilišnim botaničkim vrtom u Ljubljani, Biotehničkim obrazovnim centrom u Ljubljani, Institutom za razvoj empatije i kreativnosti Eneja te Udrugom urbanih pčelara.

Ljubljana je uložila resurse u razvoj obrazovnih programa radi povećanja znanja o oprasivačima i svijesti o njihovoj važnosti među mladima u Ljubljani.

Od svih je ustanova zatraženo da razviju konačne nacrte obrazovnih programa i predstave viziju njihove provedbe. Nadalje, budući da je grad Ljubljana htio unijeti dodatnu vrijednost u obrazovne programe, lokalna je uprava pozvala Janju Sivec, članicu Udruge Legende i međunarodnu stručnjakinju za interpretiranje baštine, da se priključi radnoj skupini projekta BEE PATH. Njezin je zadatak bio revidirati konačne nacrte obrazovnih programa i unijeti poboljšanja iz interpretativne perspektive.

Prva su dva obrazovna programa ispitana na jednodnevnoj terenskoj nastavi Priroda i kultura za učenike od 4. do 9. razreda osnovne škole, što uključuje djecu od 9 do 14 godina. Kasnije je još jedan obrazovni program ispitana na učenicima od 1. do 3. razreda. Programi su potom proslijeđeni Institutu za razvoj empatije i kreativnosti Eneja, čija je stručnjakinja Nina Ilić dodatno prilagodila nastavni program stvarnim potrebama i mogućnostima školskog sustava.

Dovršavanje ovog procesa je potrajalo – otprilike dvije godine – ali se svakako isplativo budući da su se zbog vremenskog okvira gradske strukture upoznale sa sadržajem obrazovnih programa kroz netom uspostavljene kanale komunikacije s Odsjekom za predškolsko i školsko obrazovanje. Članovi projekta BEE PATH također su se navikli na ovu novu aktivnost te je općina mogla izgraditi Gradski pčelinjak u Sveučilišnom botaničkom vrtu u Ljubljani i kupiti opremu za obrazovne programe, poput šešira i rukavica. Na kraju je obrazovni program predstavljen ravnateljima škola i proveden je prvi pilot program.

Međutim, tek su 2019. godine po prvi put djeca u dobi od 5 do 7 godina učila prema programima za dječje vrtiće i prva tri razreda osnovne škole. Na temelju izrazito pozitivnih povratnih informacija, može se ustvrditi da su svi obrazovni programi bili dobro pripremljeni i prihvaćeni. Osnovne ih škole već uključuju u svoje kalendare i razmišljaaju o tome kako ih uključiti u svoju službenu nastavu.

Program API vrtića u Ljubljani

Između 2019. i 2020. godine prvih je pet vrtičkih razreda uključeno u program API vrtića, u kojem su djeca provela jedan dan tijedno u aktivnostima povezanim s pčelama i drugim oprašivačima, pčelinjim proizvodima, bioraznolikošću i zaštitom okoliša, uključujući teme kao što su zdrav život i prehrambena samodostatnost. Djeca također uče kako se ponašati s pčelama, kako čuvati sebe i druge. Glavne metode podučavanja su učenje kroz igru, igrifikaciju, istraživanje i eksperimentiranje. Program se također temeli na osjetilnom iskustvu kojeg djeca dožive u svojem okruženju.

U 2020. godini održan je 16-satni seminar za nastavnike iz drugih vrtića u gradu. Obučeno je preko 50 učitelja/ica i dodatnih pet škola se pridružilo programu. Očekuje se da će se u narednim godinama više školskih ustanova priključiti programu kao izravan rezultat ove obuke. Kao potpora ovom procesu, osnovana je posebna radna skupina za razvoj „API vrtića“. Izgleda da će budućnost biti vedra!

Nekoliko napomena prije polijetanja

Kad imamo posla s djecom, posebice mlađim uzrastima, potrebno je uzeti u obzir nekoliko stvari:

- Kod podučavanja djece o važnosti prirode, oprašivanja, bioraznolikosti i pčela, potrebno ih je prvo naučiti kako se ponašati kraj pčela. To je za njih novo iskustvo te im netko, kao u bilo kakvoj drugoj situaciji, treba objasniti osnovne stvari koje se smiju i ne smiju raditi. Zbog toga je od samog početka mudro usredotočiti se na ponašanje pčela i osobnu odgovornost, kao i mjere za osobnu i zajedničku sigurnost.

Radionice kao dio obrazovnog modula

Terenska nastava o prirodi i kulturi kao dio obrazovnog modula.
Autor: Urška Ilić

Posjete edukativnom pčelinjaku kao dio obrazovnog modula
Autor: Urška Ilič

- Ako želimo da djeca shvate važnost našeg suživota s prirodom, potrebno je aktivirati empatiju. Djeca trebaju razumjeti najbitnije razlike između pčela i ljudi i sličnosti među njima. Pčele i ljudi zaista dijele neke sličnosti: primjerice, obje vrste cijene život, obitelj je kod oboje glavni prioritet, obje vrste dijele prostor unutar doma za provođenje različitih aktivnosti i redovito obavljaju kućanske poslove.
- Od krajnje je važnosti da čak i najmlađa djeca budu svjesna svojeg utjecaja na okoliš i mogućnosti odlučivanja o tome kako utjecati na njega.
- Djecu također treba poticati prema mentalnim aktivnostima i voditi ka aktivnom učenju kroz pomno isplaniran i sustavan proces. Ona surađuju kroz opažanje, detektiranje i zajedničko stvaranje znanja. Upravo kroz ovaj proces ona mogu izgrađivati svoje kapacitete i razvijati svoj osobni identitet.

- Vrijedi podsjetiti da je svako dijete različito i stoga različito reagira na podražaje. Primjerice, neka su djeca više vizualni tipovi dok druga više vole dirati ili pomirisati stvari. Stoga je ključno da svaki obrazovni program uključi spektar različitih podražaja kako bi privukao široki raspon djece.
- Također je bitno osigurati sudjelovanje sve djece. Ovo znači da je potrebno zaokupiti djecu koja vole nadmašiti druge, primjerice, zadavanjem dodatnih zadataka, davanjem uloga učitelja i pomagača, budući da ta djeca mogu otežati sudjelovanje manje angažirane djece. Kako bi se uključila manje angažirana djeca, ključno je biti fleksibilan i promijeniti nastavni pristup ako djeca ne reagiraju na njega.
- U konačnici, svaki nastavnik ima svoj stil podučavanja. Djeca su jako intuitivna bića i ako ih želite privući, morate biti iskreni. Stoga, budite svoji! Na taj će se način osjećati ugodno, a djeca će dobro reagirati na vas i vaše glavne poruke.

U sljedećim ćete dijelovima pronaći kratak opis dva najčešće primjenjivana obrazovna programa u Ljubljani – Obrazovni program za vrtiće i djecu u osnovnoj školi – za dob od 5 do 7 godina i Program za djecu u osnovnoj školi – za dob od 6 do 14 godina.

Obrazovni program za vrtiće i osnovne škole (za dob od 5 do 7 godina)

Ovaj se obrazovni program sastoji od tri modula koji su osmišljeni kao zasebne jedinice. Zbog toga se može provoditi kao jednodnevni program ili kao tri pojedinačne sesije. Ako se odlučite provoditi ga kao jednodnevnu terensku nastavu Priroda i kultura, potrebno je osigurati stručno vodstvo i uzeti u obzir potrebne pauze, odlaske u toalet i jelo.

Obuhvaćene su teme već dosta široke, no moguće je po potrebi dodati brojne druge. Pri stvaranju obrazovnog programa, poseban je naglasak stavljen na stvarne potrebe djece i teme koje bi bile njima najrelevantnije i najbliže, kao i na njihove kapacitete za upijanje znanja. Zbog toga je naglasak stavljen na konstruktivnu paradigmu, promicanje aktivnog istraživanja kroz kojeg bi djeca razvila vještine i kapacitete i mogla nezavisno rješavati zadatke.

Ključno je da djeca dožive stvari kroz svoja osjetila kako bi bolje razumjela sadržaj i sama razmišljala o mogućim rješenjima. Uči ih se da istražuju svoju okolinu i nauče više o medonosnim biljkama i pčelama, da se povežu sa svojom okolinom i da samostalno uče. Osjetilni podražaji koriste se kako bi potaknuli psihičke procese u djece. Time se razvija unutarnja motivacija za učenjem i brojnim drugim sposobnostima, poput empatije, društvenih kompetencija, altruizma i osjećaja povezanosti s okolinom i društvom.

Program je napravljen za djecu dobi od 5 do 7 godina i prilagođen određenim temama i aktivnostima svake skupine, u skladu sa značajkama i sposobnostima djece.

Program je osmišljen tako da djeca prvo vježbaju svoja osjetila, potom pamćenje i razumijevanje, i nakon toga se kritički osvrnu na to iskustvo. Ova metoda zahtjeva razgovor, usmeno objašnjavanje, pokazivanje ili demonstraciju. Rad s grafičkim ili tekstualnim materijalima, praktične vježbe i igre u pokretu također su dobrodošle.

Preporučena veličina skupine je do 30 sudionika, ili drugim riječima, ne više od jednog razreda u isto vrijeme. Ako skupine imaju više sudionika, neće moći čuti učitelja/icu niti će moći ojačati svoju društvenu komponentu.

OPREZ!

Ovaj je obrazovni program, uključujući pravila dobrog ponašanja blizu pčelinjaka, prilagođen značajkama slovenskih autohtonih vrsta pčela – značajkama krotke i mirne kranjske pčele, vrste *Apis mellifera carnica*. Za odgovarajuću primjenu programa u drugim geografskim područjima, potrebno je sigurnosne mjere prilagoditi značajkama autohtonih vrsta pčela tog područja!

Program se sastoji od sljedeća 3 modula:

- 1. modul: Pčele, pčelinja porodica i medonosna područja
- 2. modul: Okusi svijet pčela
- 3. modul: Posjet pčelinjaku

Svaki modul traje od 40 do 50 minuta, što sveukupno čini oko 2 h i 30 min. Provodi se kao jednodnevna terenska nastava Prirode i kulture, a potrebno je uzeti u obzir dodatno vrijeme između 1. i 2. modula radi promjene lokacije i pauze za odlazak u toalet. Trebalo bi uključiti još jednu pauzu između 2. i 3. modula za odlazak u toalet i jelo, koja bi trebala trajati otprilike 20 minuta.

Neovisno o predloženom vremenskom okviru, uvijek je bitno svakom modulu osigurati onoliko vremena koliko je potrebno djeci zbog fokusa na istraživanje i učenje. Kad i ako se pojave dodatna pitanja, potrebno je dovoljno vremena da bi se dao odgovarajući odgovor na ista. Ako se omogući ova razina fleksibilnosti, djeci će ovo znanje ostati u dugoročnom pamćenju i bit će motiviranija. Ovaj obrazovni program nudi brojne zanimljive informacije o prirodi, oprašivačima i pčelama, a djeca ostvaruju optimalni cilj kad zapamte sve informaciju ili većinu istih.

U svakoj će skupini djeca neminovno imati različite razine predznanja. Za učitelja/icu ovo može biti prilika da potakne djecu da sudjeluju i tako ojačaju svoje društvene kompetencije, tako da oni s više znanja pomognu onima s manje.

Program za osnovne škole (za dob od 6 do 14 godina)

Obrazovni program prikazan u prethodnom poglavljtu razvijen je na temelju obrazovnih programa za osnovne i srednje škole. Iako su slični po konačnim ishodima i ciljevima, ovim se obrazovnim programom ciljaju tri različite skupine s različitim kapacitetima za učenje:

- djeca dobi od 6 do 8 godina (prva tri razreda),
- djeca dobi od 9 do 11 godina (druga tri razreda),
- djeca dobi od 12 do 14 godina (treća tri razreda).

Budući da je sam obrazovni program već objašnjen u prethodnom dijelu, bit će prikazan sadržaj o tome kako ga unaprijediti, što se može vidjeti iz tablice u nastavku. U sljedećim su potpoglavljima prikazani planovi programa i alati za izvršavanje.

Učenje o pčelama počinje rano u Banskom
Izvor: Arhiva projekta BeePathNet

Košnice u botaničkom vrtu Sveučilišta Kazimira Velikog u Bydgoszczu
Autor: Katarzyna Napierala

Učitelji i učiteljice igraju edukativnu igru u Nea Propontidi
Autor: Evangelia Binou

RAZREDI	Prva tri razreda	Druga tri razreda	Treća tri razreda
Dob	6–8 godina	9–11 godina	12–14 godina
Ključni ciljevi i poruke	Razvijati pozitivni stav o prirodi, zaštiti okoliša i sigurnosti kraj pčela kroz praktično iskustvo.		
Korištene metode i pristupi	<ul style="list-style-type: none"> • Promatranje • Interakcija • Poticanje značajke i radnih navika • Učenje o okolišu putem izravnog iskustva 	<ul style="list-style-type: none"> • Razumijevanje odnosa između pojedinaca • Jačanje razumijevanja o okolišu • Formiranje pozitivnog stava o prirodi i kulturi • Prostorna orijentacija u praksi (mjerjenje) 	<ul style="list-style-type: none"> • Stručna orientacija • Eksperimentiranje • Promatranje • Uporaba tehnologije i drugih mernih uređaja • Očuvanje prirode i bioraznolikosti • Holistički pristup i integracija pojmove • Prirodni i umjetno stvoreni ekosustavi • Razumijevanje međuvisnosti • Poticanje kemijske sigurnosti
Poveznice s nastavnim programima obveznih predmeta	<p>3. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u okolišne i prirodne znanosti <p>Svi razredi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Likovna kultura 	<p>4. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodne znanosti i tehnologija <p>5. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodne znanosti i tehnologija • Domaćinstvo <p>6. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodne znanosti • Domaćinstvo • Tehničke znanosti i tehnologija • Povijest • Zemljopis 	<p>7. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodne znanosti • Tehničke znanosti i tehnologija • Etika <p>8. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kemija • Biologija • Tehničke znanosti i tehnologija • Povijest • Etika • Zemljopis • Fizika <p>9. razred:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kemija • Biologija • Povijest • Zemljopis • Fizika

Poveznice sa službenim nastavnim planovima izbornih predmeta (dostupni samo za posljednja 3 razreda)	Izborni predmeti:	7. razred	8. razred	9. razred
	Genetika	-	-	●
	Zemljopis	-	●	●
	Okolišna kemija (eksperimenti)	●	●	●
	Poljoprivreda	●	●	●
	Suvremena priprema hrane	●	●	●
	Lokalna povijest	●	●	-
	Dodatno obrazovanje o okolišu	●	●	●
	Organizmi u prirodnom i vještačkom okolišu	●	●	●
	Baština	-	-	●
	Projekti iz fizike i ekologije	●	●	●
	Projekti iz fizike i tehnologije	-	●	-

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:

Na 74. stranici možete pronaći opis dva obrazovna programa u Ljubljani: Obrazovni program za vrtiće i osnovne škole (za dob od 5 do 7 godina) i Obrazovni program za osnovne škole (za dob od 6 do 14 godina) te dvije studije slučaja o obrazovanju i pčelarstvu u Nea Propontidi (93. stranica) i Bydgoszczu (99. stranica).

4.

Turizam

Osmišljavanje priče o pčelama i izrada pčelinje staze u gradu

Autor: B. Cvetković

Zeleni
turizam u
Ljubljani

„Ljubljana je atraktivan i prijateljski nastrojen grad sa zelenim srcem. Atmosfera u njoj je opuštena i ona je ugodno mjesto za stanovnike i posjetitelje. Ako tražite suvremenu destinaciju koja postaje sve popularnija među mladim putnicima, saznajte što je tako posebno u Ljubljani.“

Ukratko o turizmu u Ljubljani

Kao u većini europskih gradova današnjice, turizam predstavlja važan gospodarski sektor koji se ubrzano razvija. Prema statističkim podacima iz 2019. godine, grad Ljubljana ima otprilike 290.000 stanovnika i posjeti ga preko 1 milijun turista svake godine. Riječ je poglavito o strancima, koji čine oko 95 % posjetitelja i ostanu u Ljubljani u prosjeku 2,1 noć, što znači da provedu između dva i tri puta dana istražujući grad i njegovu okolinu.

Turizam u Ljubljani doživio je neviđenu ekspanziju u proteklih 5 godina. Do ove ekspanzije nije došlo preko noći, naravno. Ona je rezultat preko 15 godina fokusiranog provođenja dugoročne strategije razvoja, pomognog prostornog planiranja, urbanog oživljavanja gradskog središta i poboljšavanja infrastrukture i uvjeta življena. Sve ovo ne bi bilo moguće bez otvorene komunikacije između grada Ljubljane i njenih građana, što se često zaboravlja.

Ovaj je uspjeh na lokalnoj razini doveo do brojnih nagrada na međunarodnoj razini, poput, primjerice, titule Zelene europske prijestolnice za 2016. Zašto je ovo važno? Zato što su sve ove zelene nagrade omogućile Ljubljani da bude prepoznata na višoj razini, povećale njezinu privlačnost kao zelene destinacije i omogućile uspješnu promotivnu kampanju. A u turizmu je izrazito važno promovirati se kao najzeleniji ili najodrživiji grad.

Te su nagrade doprinijele važnoj promjeni mentaliteta proizvođača turističkih proizvoda i upravitelja turističkih destinacija, u smislu da je ova industrija postala pogodnija za ekološke, održive i malene i ekskluzivne („butik“) oblike turizma. Dapače, grad Ljubljana pobrinuo se da održivost bude uključena u sve strategije i planove razvoja. No, takav brzi rast turizma dovodi do bitnih nuspojava, koje u konačnici osjete i građani i posjetitelji.

Zašto je onda ovo bitno iz perspektive puta prijenosa projekta BEE PATH u druge grada programa URBACT? Naime, bitno je razumjeti cijelu pozadinu uspjeha turizma u Ljubljani prije nego što se počnemo detaljnije baviti postupkom prijenosa, ali i zbog toga što Ljubljana aktivno radi na nekoliko navedenih problema razvijanjem jedinstvenih i inovativnih proizvoda s visokom dodanom vrijednošću kojima se potiče disperziranje turista od najposjećenijih znamenitosti i nudi alternativan način za posjećivanje i razmjevanje Ljubljane. Baš poput projekta BEE PATH!

I onda bi pčelinja staza u Ljubljani

Kako je nastao projekt i njegova čitava filozofija

U slučaju projekta BEE PATH, grad Ljubljana uložio je dodatni trud i otišao korak dalje. Aktivno se uključio u razvoj projekta BEE PATH i razvoj međusobno povezanih proizvoda i usluga. Ne samo to – nakon početnog uspjeha grad Ljubljana se nije povukao iz projekta BEE PATH niti prosljedio svoju koordinaciju nekoj poslovno orientiranoj organizaciji, poput Instituta za turizam grada Ljubljane. Grad i dalje pruža operativnu podršku i koordinaciju svim članovima projekta BEE PATH te ulaže u njegovo unaprjeđivanje i budući razvoj. Pa, što je onda toliko posebno oko projekta BEE PATH?

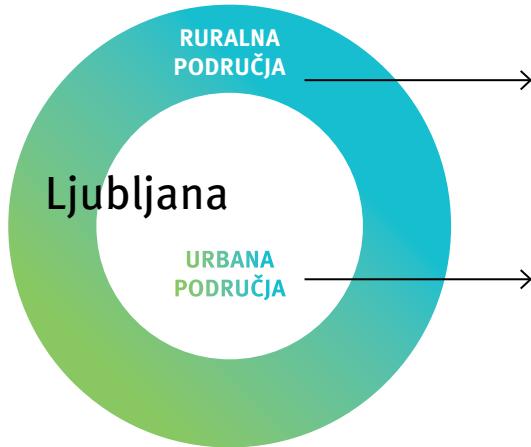

Sastanak članova projekta BEE PATH
Izvor: Grad Ljubljana

Za početak, izvorna ideja stvaranja pčelinje staze projekta BEE PATH došla je od same gradske uprave, točnije Odsjeka za zaštitu okoliša, Ureda za ruralni razvoj. Gorazd Mašlo, koji je načelnik Ureda za ruralni razvoj, i Maruška Markovič, koja je koordinatorica projekta BEE PATH od prvog dana. Oni su bili ključni ljudi odgovorni za prepoznavanje pčelarskog potencijala Ljubljane, kulturne baštine povezane s pčelarstvom i njenim pozitivnim imidžom u slovenskoj kulturi i kulinarstvu.

Istovremeno je Udruga pčelara Slovenije počela nagrađivati općine pogodne za pčele. Ideja za izradu pčelinje staze u Ljubljani zapravo je začeta ovde.

Od tog je trenutka nadalje Maruška Markovič počela stvarati popis točaka interesa i prepoznavati relevantne dionike. Prvi je sastanak organiziran s predstavnicima četiri lokalne udruge pčelara, koji su cijenili i pozdravili ideju. Zajedno su izradili prvi akcijski plan i počeli se redovito sastajati. Koncept i prvi nacrt projekta BEE PATH razvijeni su 2014. godine na temelju jednostavne skice (prikazane u nastavku) s podjelom ključnih tema između urbanih i ruralnih dijelova projekta BEE PATH.

Prezentacija temeljena na pojedinačnim disperziranim lokacijama (bez oznaka, samo tiskani i digitalni vodič s modernim prezentacijskim elementima, poput QR kôda, GPS označke itd.)

- Ruralni pčelari – kućne točke prodaje
- Različiti oblici pčelinjeg turizma
- Obrazovanje
- Događaji
- Lokalne tržnice za pčelinje proizvode...

Prezentacija temeljena na međusobno povezanoj turističkoj pčelinjoj stazi – kružna staza (označavanje staze i pojedinačnih točaka)

- Kulturna baština
- Mesta prodaje
- Košnice
- Urbane košnice
- Medonosne biljke
- Događaji...

Dakle, u svojem je začetku projekt BEE PATH osmišljen kao klasična turistička staza, slična konceptu vinskih cesta i drugih tematskih turističkih staza. Osmislila ju je općina bez, kako to Maruška Markovič često kaže, ikakvih „skrivenih namjera, visokih očekivanja ili puno filozofiranja“.

Cjelokupni je pristup bio vrlo jasan i jednostavan – organizirati kružnu tematsku turističku stazu unutar gradskog centra koja bi spajala mesta zanimljiva turistima, mesta kojima se objašnjava tradicija pčelarstva, urbana pčelarska i kulturna baština, s lokacijama za prodaju pčelinjih proizvoda napravljenih u okolini. Takva bi se staza mogla obići za pola dana. Ova je urbana mogućnost kasnije dopunjena mogućnošću posjećivanja pčelara, ljudi koji razvijaju pčelinje proizvode i apiturističkih mesta u zaleđu ruralne Ljubljane. Time je stvoreno intenzivnije iskustvo projekta pčelinje staze u projektu BEE PATH za čiji bi posjet trebao čitav dan.

Mapa staze projekta BEE PATH u Ljubljani
Dizajn: Borut Kajbič

Uskoro su se uključili novi zainteresirani dionici, mreža je počela rasti i članovi su ubrzano diverzificirali svoje inicijative. U prvom je ciklusu širenja uključeno više pčelara te su se urbani pčelari priključili projektu. U drugom su se ciklusu širenja počeli javljati takozvani „sadržajni članovi“ – tu nije bilo nužno riječ o pčelarima, no mogla se uspostaviti jasna veza između pčelarstva i drugih lako povezivih tema kao što su kulturna baština, obrazovanje i bioraznolikost. U trećem su se ciklusu širenja pružatelji proizvoda i usluga i velike tvrtke, zainteresirane za postizanje imidža ekološki odgovorne korporacije, počeli priključivati projektu BEE PATH i time širiti njegovo polje djelovanja.

Ovaj ubrzani razvoj nije rezultat samo projekta BEE PATH i njegovih članova. Do njega je došlo i zbog istovremenog djelovanja inicijativa povezanih oko datuma 20. svibnja, koji je međunarodno prepoznat kao Svjetski dan pčela Ujedinjenih naroda, te sveukupne održive politike grada Ljubljane. Također vrijedi spomenuti i privlačnost urbanog pčelarstva kao moderne teme na polju održivog razvoja.

Međutim, projekt BEE PATH i njegovi članovi bili su željni i sposobni iskoristiti ove mogućnosti. Tako je 7. listopada 2015. godine, gradonačelnik Zoran Janković službeno otvorio pčelinju stazu projekta BEE PATH u Ljubljani službenom ceremonijom održanom u Botaničkom vrtu. Kao i sve drugo vezano uz projekt BEE PATH, čak je i ceremonija otvaranja bila pomalo drukčija pa je gradonačelnik izveo „počasno mazanje meda na kruh“ umjesto rezanja vrpce.

Istraživanje pčelinje staze projekta BEE PATH danas

Budući da u gradu postoje brojne varijacije na projekt BEE PATH, tim je odlučio predstaviti najčešće korištene i najposjećenije opcije. Na sljedećoj se karti može jasno vidjeti kako je Ljubljana odučila povezati sve točke interesa, a u ovoj je knjizi moguće vidjeti kakve su točke uključene na karti te kako ih je lako povezati s drugim vođenim obilascima grada Ljubljane.

Kad stvarate turističku kartu, količina korištenih informacija ovisi o cjelokupnom konceptu i nacrtu. Međutim, karta projekta BEE PATH također mora sadržavati barem osnovni prikaz svih točaka interesa kako bi se omogućilo korisnicima, čak i onima koji

Voden obilazak Ljubljane na
pčelinjoj stazi projekta BEE PATH
Izvor: Arhiva projekta BeePathNet

Knjižica u kojoj su predstavljeni članovi projekta BEE PATH grada Ljubljane, bonton za ponašanje u blizini pčela, ...
Dizajn: Borut Kajbič

samostalno istražuju ovu stazu, da razumiju ključne čimbenike privlačnosti i očekivanja od svake lokacije. Naravno, sve se ovo može postaviti uporabom modernih tehnologija, poput aplikacija za mobilne telefone i QR kôdova.

Pa kako onda potencijalni posjetitelj pčelinje staze projekta BEE PATH može najbolje iskoristiti tu stazu? Na raspolaganju su mu dvije mogućnosti: samostalno istraživati pčelinju stazu projekta BEE PATH ili se priključiti vođenom obilasku. Ako se posjetitelj odluči priključiti obilasku, ovlašteni su vodiči obučeni za dva poludnevna ili jedan cjelodnevni posjet. Naravno, organizacija vođenih obilazaka zahtjeva visoku razinu koordinacije između pojedinačnih lokacija te je trenutno dostupna samo na zahtjev. Međutim, iz perspektive posjetitelja, ti obilasci mogu pružiti koherentnije i strukturirane iskustve.

Ako posjetitelj odluči samostalno posjetiti pčelinju stazu projekta BEE PATH, neke su informacije dostupne na karti i brošuri koje smo prethodno spomenuli, kao i na internetskoj stranici grada Ljubljane. U ovom trenutku Ljubljana također radi na označavanju pojedinih lokacija zaštitnim znakom kojeg bi posjetitelji lako prepoznali. Naravno, pojedinačni su članovi odgovorni za razvoj vlastitih alata i pristupa za predstavljanje svojih aktivnosti, proizvoda ili usluga posjetiteljima. Ovo će iskustvo ipak trebati dobiti pozornost u budućnosti.

Ključni koraci u razvojnem procesu projekta Bee Path

Kako je vidljivo iz prethodnih poglavlja, razvoj bilo koje pčelinje staze treba shvatiti kao proces, a ne kao pojedinačnu radnju. U tom pogledu predlažemo da svatko tko želi započeti slično iskustvo pažljivo slijedi navedene operativne korake:

1. korak: Objasnjanje što je pčelinja staza – za sve gradove prijenosa u mreži programa URBACT i projekta BeePathNet, ovaj korak nije bio problem zato što su neki od lokalnih dionika iz drugih gradova posjetili i doživjeli projekt BEE PATH u Ljubljani. Ovo je ključni korak za druge potencijalne gradove koji se žele uhvatiti u koštač s izazovom prijenosa projekta BEE PATH, zato što trebate objasnit koncept i operativni model pčelinje staze ne samo potencijalnim članovima već i donositeljima odluka i relevantnim ljudima. Važnost ovog koraka ne smije se podcijeniti.

2. korak: Provjeravanje ljudi koji bi bili zainteresirani priključiti se lokalnoj radnoj skupini, odnosno članova lokalne skupine programa URBACT, i njihovih kriterija prihvatljivosti – kriteriji prihvatljivosti su ključni za funkciranje bilo koje pčelinje staze i potrebno ih je prilagoditi potrebama određenog grada za prijenos. Jednom kad se finaliziraju, kriterije je potrebno predstaviti i objasniti postojećim i potencijalnim članovima radne skupine, tzv. lokalnoj skupini programa URBACT. Tek se nakon odgovarajućeg predstavljanja i objašnjavanja važnosti tih kriterija za projekt može postaviti pitanje „tko nam se želi priključiti na putovanju za izgradnju i stvaranju pčelinje staze“?

3. korak: Odabir lokacije i definiranje pčelinje staze – nakon dobivanja pozitivnih odgovora za sve kriterije prihvatljivosti zainteresiranih osoba, spremni ste odabrati svoju lokaciju i geografski definirati stazu na karti. Naravno, dostupne su različite metode i

alati za ovu svrhu. Za ovaj je korak preporučljivo angažirati unutarnju ili vanjsku podršku stručnjaka koji bi vodio ovaj proces. Inače, vježba iscrtavanja staze na mapi također može biti produktivna početna točka za raspravu među članovima radne skupine.

Pri osmišljavanju bilo kakve tematske turističke staze, bitno je osmisliti ju iz perspektive posjetitelja. To je zato što pčelinja staza mora ponuditi odgovarajuću mješavinu različitih stvari koje će ispuniti interes posjetitelja. Ovo također uključuje i osnovne potrebe, poput odlaska na toalet, potrebu za hranom i pićem, odmorom itd. Ako ti elementi pčelinje staze ne budu uklopljeni u istu, posjetitelji bi mogli izgubiti pozornost i odlutati od staze kako bi ih pronašli. Čim se to dogodi, riskirate potpuni gubitak turista.

Drugi je izazov redoslijed označavanja i broj pojedinih točaka interesa na vašoj pčelinjoj stazi. Mudro je započeti s točkom koja će ponuditi pozadinsku priču pčelinje staze i potom u narednim koracima dodavati sve više detalja. Dakle, nemojte zaboraviti ispričati svoju priču na logičan, koherentan i priповjedački način.

4. korak: Definiranje priče za odabrane lokacije – svaki član radne skupine, odnosno, lokalne radne skupine programa URBACT, treba definirati temu svojeg doprinosa pčelinjoj stazi i stvoriti priču oko nje. Ovisno o sadržaju i formatu, ovo se može prikazati i prevesti u vizualno ili višeosjetljivo iskustvo, kao i druge oblike poslovnih iskustava. Naravno, članovi trebaju osmisliti zanimljiv način predstavljanja lokacije posjetiteljima na odgovarajući i profesionalan način. Ako neki članovi nemaju dovoljno iskustva ili vještina za ovo, drugi članovi ili unutarnji i vanjski stručnjaci mogu im poslužiti kao podrška. Ali načelno je njihov dio staze i sve što se razvija na njemu njihova odgovornost. Ako neki član ne može ovaj zadatak ispuniti na zadovoljavajućoj razini uz vanjsku ili unutarnju pomoć, to je prvi znak da taj član možda ne odgovara projektu u vašem gradu.

5. korak: Definiranje cjelokupne priče o pčelinjoj stazi – ovo je jedan od najsloženijih koraka u čitavom procesu budući da se sve uključene radne skupine trebaju složiti oko priče o stazi. Ona treba biti općenito prihvaćena, budući da će pojedinci iz ove skupine trebati posjetiteljima pričati tu priču svaki dan. Također bi se trebala temeljiti na lokalnim činjenicama i legendama, koje bi ju trebale učiniti zanimljivom i privlačnom posjetiteljima.

6. korak: Označavanje odabralih lokacija – sljedeći je korak izrade grafičkog dizajna staze, poput zaštitnog znaka, oznaka, promotivnih materijala i drugih elemenata vizualnih zaštitnih znakova, te potom označavanje odabralih lokacija i mjesta vidljivim i prepozнатljivim oznakama. Ovo se može činiti jednostavnim, ali u urbanom okruženju gdje već postoje brojni znakovi i drugi grafički elementi, ovo može biti teže nego što očekujete. U ovom biste trenutku trebali odlučiti želite li koristiti QR kôdove ili druga vidljiva objašnjenja za određene lokacije i njihove poveznice s pčelinjom stazom, poput informativnih i edukativnih ploča.

7. korak: Osmišljavanje promidžbenog materijala – također biste trebali osmisliti barem jednu vrstu promidžbenog materijala kojeg biste dijelili. U sklopu mreže BeePath-Net programa URBACT, partnerski gradovi za prijenos odlučili su se izraditi dvostranu kartu formata A3, na kojoj bi bile iznesene sve ključne informacije o odabranim lokacijama, kao i glavna priča. Ovo je poprilično zahtjevan proces koji uključuje brojne dizajnerske i sadržajne trikove zbog kojih bi se vaša karta trebala isticati u moru drugih promidžbenih materijala u uobičajenom turističkom informativnom uredu. Stoga se toplo preporuča podrška vanjskih ili unutarnjih stručnjaka.

8. korak: Ovlašavanje pčelinje staze – na turističkom tržištu današnjice gotovo da nema proizvoda ili usluge koji mogu biti uspješni bez pomno planirane promotivne kampanje. Slobodno koristite uspostavljene komunikacijske kanale i alate za diseminaciju.

9. korak: Osmišljavanje vođenih obilazaka – opet, ovo je korak koji se može na prvu činjenicu, ali se često pokaže kao popriličan zalogaj. Sastoji se od barem tri ključna unutarnja koraka.

Za početak trebate osmisliti barem jedan, ali najčešće dva ili tri vođena obilaska, po mogućnosti u suradnji s licenciranim turističkim vodičem. Bilo bi mudro ponuditi vođene obilaske različitih duljina i težina kako biste obuhvatili što širu publiku. Naravno, svim modifikacijama vezanim uz posebnosti skupine treba se na licu mjesta baviti od-

Umjetnik za sladoledere Roberto Leoni napravio je recept za sladoleđ u kojem se koristi isključivo urbani med grada Cesene.

Izvor: arhiva fotografija sladoledarnice Leoni

Piknik u Marau s agencijom „Inside Experiences“
Autor: Pedro Fonseca

Kuća za apiterapiju u parku Anel Honey
Autor: Elefterios Pantelakis

**Poput opršivača,
pčelinje su staze
organizmi koji se
stalno razvijaju...**

**Tako slične a tako
različite!**

govorni vodič. Učinkovita implementacija 4. i 5. koraka bit će od velike pomoći u ovom procesu. U protivnom, ovo će vam biti prilika da dovedete svoj sadržaj iz 4. i 5. koraka na poželjnu razinu. Pri osmišljavanju obilaska, trebate обратити pozornost на cjelokupnu priču i u skladu s njom odabrati mesta na stazi gdje će doći do zaustavljanja – u kraćoj inačici sve točke ne moraju biti uključene. Također je potrebno sve obilaske unaprijed dogovoriti i koordinirati sa svim pojedinačnim lokacijama, prodavačima i pružateljima usluga.

Turističke je vodiče potrebno podučiti ne samo o logistici i sadržaju obilaska već i o metodama interpretacije. Svakako je bolje surađivati s postojećim licenciranim vodičima, budući da će se time značajno smanjiti razdoblje obučavanja i trud koji obje strane trebaju uložiti.

U konačnici trebate osigurati pouzdan i dobro oglašavan sustav rezervacija i vođenja. Ovo je srž svakog pothvata s vođenim obilascima te uvelike izlazi iz okvira kapaciteta i odgovornosti bilo koje gradske uprave. Stoga bi možda bilo pametno koristiti postojeći sustav umjesto uspostavljanja novoga.

10. korak: Praćenje rada pojedinačnih lokacija i vodiča – ovim korakom trebate osigurati ne samo dugoročno funkcioniranje vaše pčelinje staze, već i njen konstantno poboljšavanje i razvoj. Praćenje rada pojedinačnih lokacija i vodiča jedini je način za otkrivanje istinske kvalitete i razvojnog potencijala ove inicijative u vašem gradu. Ali još važnije, time se stvara sustav ranog upozoravanja za vaš i vaše članove.

Praćenje se može provoditi na više načina. Međutim budući da svi članovi surađuju kao volonteri i imaju jasne interese za vlastiti uspjeh, možda je najbolji način za to jednostavno održavanje bliskih odnosa. Nitko ne voli službene inspekcije, tako da bi osobni posjeti pojedinačnim lokacijama ili upitnici o zadovoljstvu mušterija možda bili bolja opcija.

11. korak: Evoluiranje i prilagođavanje novim okolnostima – ovo je logičan korak u bilo kojem razvojnem procesu. Jednom kad uspostavite nešto poput pčelinje staze, želite da taj projekt uspije, raste i dalje se razvija. Ali sve bi se to trebalo događati samo od sebe, pod uvjetom da se vaša lokalna radna skupina programa URBACT sastaje redovito i djeluje kako bi trebala. No, jasno je kako postoje vanjski čimbenici nad kojima nemamo nikakvu kontrolu. Međutim, ako ste već dogurali do ovdje, trebate znati da vas entuzijazam i volontersko mogu odvesti jako daleko.

Nekoliko DODATNIH savjeta i trikova

Unatoč svim objašnjenjima koje smo naveli, postoji još nekoliko važnih stvari koje trebamo uzeti u obzir ako želimo uspostaviti uspješnu pčelinju stazu u svakom gradu koji želi prenijeti dobru praksu projekta BEE PATH.

Povezivanje pčelinje staze s elementima lokalnog identiteta – s jedne je strane važno biti samokritičan i priznati da je tema urbanog pčelarstva poprilično specifična te je realna mogućnost da staza neće odmah privući puno posjetitelja. S druge strane, ona pruža bitnu dodatnu vrijednost svakom vođenom obilasku zbog svoje jedinstvene priče i drukčijeg načina na koji se grad može prikazati posjetiteljima. Zbog toga, na temelju iskustava gradova u mreži BeePathNet, toplo preporučamo da barem jedna inačica vođenog obilaska pčelinje staze uključuje barem najvažnije elemente klasičnog turističkog posjeta vašem gradu. Ovime možete proširiti ciljanu publiku potencijalnih zainteresiranih posjetitelja i proširiti djelovanje vaše pčelinje staze.

Pčelinja staza u svakom se gradu mora prilagoditi lokalnim uvjetima i pronaći svoj vlastiti identitet!

Dugoročno upravljanje pčelinjom stazom – istina je da je postavljanje takve strukture izazovan proces. Međutim, kad uspješno stvorite stazu i konsolidirate svoju skupinu članova, tek onda započinje jednak izazovan posao vezan uz dugoročno upravljanje istom. Netko mora upravljati stazom koordinirati njenim točkama interesa, paziti na iskustva i zadovoljstvo posjetitelja, misliti na njenu budućnost, druge oblike razvoja itd. Zbog toga je i mudro i potrebno unaprijed dogоворити model upravljanja, uloge, odgovornosti i financiranje.

Pčelinja staza treba ostati otvorena za nove zainteresirane dionike – budući da je gotovo kao nevladina organizacija, svaka bi pčelinja staza trebala biti otvorena za nove aktere kad s vremenom osigura prirodan rast, modificiranje i prilagodbu novim uvjetima te svoj dugoročni opstanak kao rezultat toga. Ovo čini dugoročno upravljanje i koordinaciju vrlo važnim.

Svaka pčelinja staza treba trasirati svoj put – ovo je jednako važno kao i prethodne točke te je potrebno upamtiti da bilo koja pčelinja staza u bilo kojem gradu mora pronaći svoj identitet i svoj put. Sve predstavljene ideje funkcioniraju u sopstvenim okruženjima i možda neće biti prikladne za vaš grad.

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:

Primjer kontinuirane suradnje s dionicima iz ključnih područja turizma (122. stranica), i stručno vođenje za projekt BEE PATH (Vodiči i vođeni obilasci, 127. stranica) u Ljubljani i studija slučaja o turizmu u Nea Propontidi (131. stranica).

5.

Pčelinji proizvodi na pčelinjoj stazi

Beskrajne mogućnosti za inovacije i stvaranje ekološki osviještenih poslova

Košnica na krovu B&B Hotela Park
u Ljubljani
Autor: Luka Dakskobler

Kako se pčelinji proizvodi uklapaju u pčelinju stazu?

U prethodnim smo poglavljima dosta rekli o različitim pristupima početnoj mobilizaciji vaše lokalne radne skupine, odnosno, lokalne skupine programa URBACT, kao i kako tu skupinu motivirati za zajedničku suradnju i kako osigurati njihovu dugoročnu angažiranost. Istini za volju, svi ovi izazovi proizlaze iz jednog **glavnog izazova – razumijevanja razloga za sudjelovanje i ciljeva i ambicija vaših članova**.

Mogućnost razvijanja novih proizvoda, poboljšavanja postojećih, i zajedničkog djelovanja u promotivnim kampanjama i događajima jedan je od glavnim čimbenika koji privuku većinu članova. **Ovo je famozni mamac ili „mrkva”, kojeg smo do sada samo ukratko spominjali. Zbog toga pčelinji proizvodi moraju postati jedan od glavnih prioriteta u radu s lokalnim članovima.**

Neki se članovi lokalne radne skupine, posebice pčelari, priključuju ovom pothvatu s već postojećim proizvodima ili s razrađenim idejama koje žele predstaviti unutar skupine. Ovo je zapravo odlična stvar zato što to omogućuje prepoznavanje uspješnih priča i dodatan rad na njima i oko njih te, poslijedično tome, gradi samopouzdanje članova. Ovo također daje dodatan poduzetnički duh pretežito dobrovoljnoj radnoj dinamici.

Međutim, zbog ovoga je također važno povući jasnu crtu između dobrovoljnog rada vezanog uz pčelinju stazu i rada vezanog uz pojedinačne privatne poduzetničke interese. Također je vrlo važno otvoreno i kontinuirano razgovarati o ovim granicama i postići cjelokupno razumijevanje i konsenzus o njima unutar vaše radne skupine, odnosno lokalne skupine programa URBACT.

Razvoj novih proizvoda u kombinaciji s promotivnom kampanjom i događajima jedan je od glavnih čimbenika privlačenja članova lokalne skupine programa URBACT.

Medeni desert inspiriran projektom
BEE PATH

Izvor: Arhiva fotografija projekta
BeePathNet

Imajući to u vidu, također je bitno naglasiti da se **razvoj pčelinjih proizvoda obično počne povećavati nakon stvaranja pozitivnog, kreativnog i uspješnog okruženja** unutar radne skupine – kad se svi članovi međusobno poznaju, aktivno komuniciraju, i vjeruju jedni drugim, tek onda mogu uskladiti svoje ciljeve i ambicije sa čitavom pričom pčelinje staze. Ovo nije nešto što se treba umjetno inicirati ili pokretati, već je riječ o dinamici koja se počne javljati kao logičan idući korak za vrijeme sastanaka članova.

Također, ne treba zanemariti mnoge od temeljnih načela, poput „znanje je potrebno dijeliti”, „rastimo zajedno”, „nijedna ideja se ne odbacuje”, „kratki lanac opskrbe”, „promovirajte svoje članove lokalne skupine programa URBACT”, koja su detaljnije opisana u prethodnim poglavljima. Ova su načela ključna za uspostavljanje pogodne atmosfere unutar radne skupine.

Za vrijeme procesa prijenosa dobre prakse u sklopu projekta BeePathNet programa URBACT, gradovi partneri trebaju shvatiti da je **vrijeme koje je potrebno da bi se došlo do ove točke različito za svaku lokalnu skupinu programa URBACT te da ono ponekad ovisi o više čimbenika**, primarno o ambicijama članova i proaktivnosti koordinatora projekta.

Primjerice, koordinatorica u Ljubljani shvatila je da pčelari nisu imali prostor i priliku za komunikaciju i diskusiju. Stoga je na samom početku projekta BEE PATH omogućila njima i njihovim udrugama da raspravljaju o ključnim prilikama i problemima urbanog pčelarstva u prijateljskom i pristupačnom okruženju. Prepoznata su rješenja te su se ona provela i promicala, što je privuklo nove članove s novim idejama. Na ovaj je način **platforma za komunikaciju evoluirala u platformu za razvoj**, čime se povećava potražnja za novim pčelinjim proizvodima i uslugama. Time se također potiču i nove kampanje za podizanje svijesti i poboljšavanja obrazovne ponude u ovom polju. Naravno, situacija u vašem gradu može biti drugačija i možda ćete morati razviti druge „mamce”, no sama se logika može lako modificirati i primijeniti.

Također morate moći **napraviti realnu procjenu sposobnosti i kapaciteta vaših članova lokalne skupine programa URBACT** kako biste mogli provesti njihove ideje. Ako uspijete u ovome, možete prepoznati ključne praznine u znanju i kapacitetima i osigurati učinkovitu podršku vašim članovima. Ako vas prepoznaju kao partnera koji im pruža podršku, koji ima relevantno znanje i koji želi donijeti nova znanja i slobodno ih dijeliti, vaš će čimbenik privlačnosti samo rasti.

Dakle, na koji način bilo koji grad može podržati svoje članove radne skupine, izgraditi njihove kapacitete i podržati ih u njihovom privatnom poduzetničkom uspjehu? Prije svega, prihvaćanjem činjenice da pružanje mogućnosti građanima da poboljšaju svoje kapacitete nije pogrešno, pod uvjetom da se temelji na slobodnom pristupu znanju i informacijama. Potom je bitno razvijati odgovarajuće učinkovite aktivnosti za poboljšavanje njihovih vještina. I konačno, ali zato ništa manje važno, potrebno je podržavati njihovu operacionalizaciju i izvršavanje.

Sve je ove faze moguće lako razviti izvan okvira zajedničke suradnje kao što je projekt BEE PATH, ali takve potrebe građana nažalost često ne budu prepoznate ili priznate kao relevantne za korist samog grada. Zbog toga je naša mreža BeePathNet programa URBACT predstavljala savršenu priliku da gradovi prepoznaju nedostatke u svom kapacitetu i razviju i provedu programe za izgradnju kapaciteta koji mogu biti od koristi građanima. Lekcije iz procesa prijenosa i dalje su relevantne i drugi ih gradovi mogu iznova koristiti.

Međutim, članovi ne smiju zaboraviti na uloge za koje su oni odgovorni. Od početka treba biti jasno da su svi članovi skupine odgovorni za svoj stvaralački proces i mukotrpan rad koji dolazi s njim, kao i za uspjeh ili neuspjeh vlastitih ideja. Na ovaj se način može **jasno uspostaviti odgovornost**.

Uloga grada u ovom procesu je da služi kao pomagač, umreživač, koordinator skupine i davatelj podrške.

Kušanje sira i meda, suradnja između Udruge pčelara grada Bergama i sirane Branzi
Izvor: Arhiva mreže BeePathNet Reloaded

Trgovina s tipičnim bugarskim obrtničkim proizvodima koju vodi Udruga žena
Izvor: Arhiva mreže BeePathNet Reloaded

Kuća u prirodi „Zlatna greda“ u kojoj posjetitelji mogu sudjelovati u ekološkim prirodnim aktivnostima
Izvor: Arhiva mreže BeePathNet Reloaded

Kako grad Ljubljana podupire svoje poduzetnike?

Podrška za izgradnju poduzetničkog kapaciteta u Ljubljani nije ishod dobre prakse projekta BEE PATH. Ovo ne mijenja ni činjenica da bi neutralni promatrač mogao lako zaključiti da je projekt BEE PATH jedno od glavnih postignuća **gotovo 20 godina procesa jačanja poduzetničkih kapaciteta** grada Ljubljane.

Sve je započelo s općeprihvaćenim stavom da grad Ljubljana treba poboljšati svoju prehrambenu samodostatnost te posljedičnim prepoznavanjem konkretnog problema – niske razine diverzifikacije prihoda na poljoprivrednim gospodarstvima i niske razine poduzetničkih vještina među poljoprivrednicima. Kao odgovor na to, grad Ljubljana je već 2004. godine razvio prvi program razvoja poduzetničkih vještina za poljoprivrednike i članove njihovih obitelji. Posebna je pozornost posvećena mlađim poljoprivrednicima kao budućim vlasnicima poljoprivrednih gospodarstava.

Program poduzetničke obuke grada Ljubljane razvijen je putem 20-godišnjeg procesa jačanja poduzetničkih kapaciteta.

Prvipokušaji

Na temelju postojećeg znanja i procjena praktičnih vještina, prepoznati su nedostaci i potrebe. Uz potporu Bojana Ružića, vanjskog stručnjaka za razvoj poduzetničkih vještina, koordinatorica projekta BEE PATH Maruška Markovičić uspjela je stvoriti jednogodišnji obrazovni program podijeljen u tri modula. Cjelokupna je ideja bila da svaki sudionik neće samo usvojiti poduzetničke vještine, već će pod vodstvom stručnjaka postupno razvijati svoju poslovnu ideju do točke njenog stavljanja na tržište i dugo-ročnog preživljavanja. Prvi je program za jačanje kapaciteta bio nazvan „Od poslovne ideje do uspjeha“.

Preko 200 poljoprivrednika pozvano je da sudjeluju u ovom programu, od čega je 15 pristalo sudjelovati. Od toga je 10 poljoprivrednika uspješno završilo program. Kako je program napredovao, postupno se nadograđivao i širio do 2006. godine, iako su samo tri poljoprivrednika nastavila dalje s unaprijeđenim programom i samo ga je jedan uspješno završio. Neovisno o tome, svi su sudionici ostvarili jasan napredak u svojim svakodnevnim radnjama i poboljšali svoje poduzetničke vještine, naravno, u skladu sa svojim ambicijama.

Poboljšanja

Na temelju lekcija koje smo naučili, program za jačanje kapaciteta je obnovljen i poboljšan. Potom je podijeljen u četiri modula od kojih je svaki modul predstavljao jednu fazu razvoja.

Od preko 700 poljoprivrednika, 27 se sudionika odazvalo i završilo prvu razvojnu fazu. Od toga je 17 sudionika nastavilo i završilo drugu fazu. Treću je fazu uspješno završilo 10 poljoprivrednika, a od toga je njih četvero završilo četvrtu i konačnu fazu programa.

Četiri potpuno posvećena poljoprivredna gospodarstva, kao i šest poljoprivrednika koji su završili treću fazu, prošla su kroz značajne promjene i u potpunosti ostvarila svoje ciljeve. Time se dokazalo da program ima pozitivan učinak, pod uvjetom da se uključe predani sudionici. Većina od njih je **uspješno plasirala nove proizvode na tržište ili su se uspjeli preorientirati ili diverzificirati svoje poslovanje**.

U muzeju Schoen u Sosnowiecu održavaju se različite vrste radionica.
Autor: Edyta Wykurz

Osnivači tvrtke BEEing sa svojim projektom B-Box
Izvor: arhiva tvrtke BEEing

Radionica u trgovini Dolmen u Amaranteu
Izvor: Dolmen

Trenutni program obuke za poduzetništvo u gradu Ljubljani

Nakon 2008. godine, program za jačanje kapaciteta stavljen je na čekanje zato što su osobe odgovorne za isti smatrali da je program ispunio svoju misiju i da za njega više nema interesa, barem ne u mjeri koja bi opravdala njegov nastavak. Istovremeno su osobe odgovorne za njega naučile puno iz tog prvog pokušaja i shvatile da **različiti pristupi mogu privući više sudionika i postići bolje rezultate**.

Tek je 2014. godine grad Ljubljana odlučio da je vrijeme ponovno izgraditi i pokrenuti program za jačanje kapaciteta. Ali ovaj je put kao podrška pozvan Javni centar za obrazovanje – Cene Štupar iz Ljubljane – CILJ, jedna od najvećih organizacija za obrazovanje odraslih u Sloveniji.

Program za jačanje kapaciteta u dvije faze bio je usmjeren na dvije konkretnе ciljane skupine, posebice na mlade – mlađe od 30 godina, i stare – starije od 50 godina, koji su željele razviti nove poslovne ideje ili diverzificirati postojeće.

Početni tečaj nazvan U potrazi za „**Poduzetničkim idejama s društvenim utjecajem na seoski kraj**“ održan je kako bi se prepoznale i privukle najbolje poduzetničke ideje. Većina je tema iz izvornog program sačuvana, ali su napravljene fleksibilnijima i uključivale su dva važna nova elementa:

- pristup obučavanju „na radnom mjestu“;
- načelo modernog poduzetništva „Posjeduješ li ti tvrtku ili tvrtka posjeduje tebe?!“.
- Ovo znači da su sudionici stalno radili na svojim poslovnim idejama i poboljšavali ih kako su napredovali u skladu s programom.

Dvije su faze provođene u skladu s prepoznatim potrebama ili svakih par godina, posljednji put 2015. godine kad je preko 300 sudionika bilo kontaktirano i pozvano da sudjeluju u programu, što je također bilo najavljivano na službenim komunikacijskim kanalima i platformama za strukovno obrazovanje. Upisalo se 12 ispitanika, od čega je osmero uspješno završilo čitav program i razvilo svoje poslovne ideje u skladu s očekivanjima.

Iz perspektive dobre prakse projekta BEE PATH, bitno je naglasiti da je nekoliko uspješnih poslovnih ideja i proizvoda, koji danas čine bitne dijelove projekta BEE PATH u Ljubljani, razvijeno kao izravan rezultat ovog programa, poput projekata:

- Unajmi košnicu, kojeg je razvio g. Gorazd Trušnovec;
- Apiturizam Žerjal, kojeg je razvilo Pčelarstvo Žerjal;
- Apiterapija Slanc, kojeg je razvilo Pčelarstvo Slanc;
- Vrt meda u gradskom voćnjaku Grba u Ljubljani, zajedno sa svim drugim obrazovnim programima koje je razvija gđa Nina Ilič.

Košnica za demonstraciju u Barabás Villa
Izvor: Hegyidek, 12. okrug Budimpešte

Štand Runasa Hidromela na sajmu
Izvor: Runas Hidromel

Oxymeli – novi proizvod tvrtke
Passion Honey
Autor: Vasileios Tsigganos

Radi razvoja dodatne podrške, Javni centar za obrazovanje – Cene Štupar iz Ljubljane razvio je Program poticanja poduzetništva s društvenim utjecajem – FERFL. Razvijen je kao zasebna inicijativa ali je funkcionalno kao logični nastavak prethodno opisanog programa. Temelji se na sljedećim fazama:

- 1. faza – otvoreni javni natječaj održava se kako bi se prepoznale najbolje poduzetničke ideje s društvenim utjecajem.
- 2. faza – zainteresirani sudionici sudjeluju na trodnevnom početnom vikendu za nove poduzetnike.
- 3. faza – tijekom tri mjeseca odabrani ispitanici prolaze obuku o poslovnom uspjehu u trajanju od 120 sati nazvanu „Seoski izazovi”.
- 4. faza – Preostalim sudionicima se ponudi mogućnost da sudjeluju u tromjesečnom programu „Poduzetnički prostor za zajednički rad”, usmjerrenom na daljnje razvijanje njihovih poslovnih ideja i poduzetničkih vještina.

Detaljniji opis trenutnog programa obuke za poduzetništvo grada Ljubljane možete pronaći u 3. poglavlju naših sveobuhvatnih smjernica „Koraci u razvoju grada prijatelja pčela” (vidjeti 151. stranicu).

Važnost komunikacije, zajedničke promidžbe i događaja

Kako smo već pokazali u prethodnim poglavljima, jedna od najvažnijih i najizazovnijih faza u razvoju svakog proizvoda vezana je uz promidžbu za isti. Ovo je vještina sama za sebe i ako ju podcijenite možete dobiti izvrstan proizvod koji se prodaje loše i može biti odbačen zato što njegov proizvođač nije to prepoznao ili nije bio dovoljno vješt da riješi ovaj problem.

Zbog toga je ključno naglašavati važnost odgovaranja na sljedeća pitanja:

Kome prodajem proizvod?

Proizvođači trebaju prepoznati ključne ciljane skupine za svoje proizvode budući da će sva buduća komunikacija i promotivne aktivnosti biti usmjereni na njih.

Što moje ključne ciljane skupine žele?

Proizvođači trebaju razumjeti mentalni sklop, potrebe, očekivanja i navike svojih ključnih skupina, kako bi se proizvod mogao prilagođavati ili doraditi da bi odgovarao njima. Ovime će proizvod odmah biti privlačniji potencijalnim kupcima.

Koje komunikacijske kanale i oblike komunikacije moje ključne ciljane skupine preferiraju?

Ovo je izrazito bitno pitanje, budući da se promidžbene kampanje i komunikacija s vašim ključnim ciljanim skupinama mogu odvijati u više oblika. Različite vrste mušterija, poput stariji-mlađi, muškarci-žene i tako dalje, odgovaraju različito na različite ponuđene opcije. Upravo je zbog toga svaka promidžbena kampanja nekog proizvoda podložna neuspjehu ako proizvođač odluči koristiti krive kanale ili pristupe za komu-

Dan meda odvija se u okviru festivala Selo u gradu. Dionici projekta BEE PATH mogu svoje proizvode ponuditi građanima
Autor: Luka Dakskobler

Možete graditi dobru reputaciju čitav život i izgubit ju u sekundi!

nikaciju ili promotivne aktivnosti. Stoga je pametnije pronaći dobar odgovor na ovo pitanje, umjesto da ulaze sredstva i energiju u loše osmišljene promidžbene kampanje.

Kakvu kupovnu moć imaju moje ključne ciljane skupine?

Ovo si pitanje svaki proizvođač mora automatski postaviti kad pokuša definirati cijenu svojeg proizvoda ili usluge. Međutim, mnogi proizvođači temelje vrijednost proizvoda na jednostavnoj jednadžbi „zbroj troška proizvodnje i željene dobiti“ ili jednostavno koriste metodu usporedne analize s trenutnim tržištem. Proizvođači često zaboravljaju da kupovna moć njihovih ključnih ciljnih skupina može utjecati na cijenu njihovog proizvoda na tri načina:

- Mogu im omogućiti povećanje cijene proizvoda, ako su kupci spremni platiti cijenu koja je viša od izvorne.
- Mogu ih natjerati da smanje želju za ciljanim profitom zato što si njihovi kupci jednostavno ne mogu priuštiti proizvod.
- Mogu im pružiti priliku da prilagode kvalitetu, kvantitetu ili dizajn proizvoda kako bi ostvarili odgovarajuću ravnotežu između kvalitete i cijene proizvoda u skladu sa realnom kupovnom moći.

Neovisno o ovim mogućnostima, ovo je često zanemarena faza.

Kako mogu dobiti povratne informacije od svojih mušterija?

Sve se svodi na praćenje, ne samo zadovoljstva mušterija, već i njihovih komentara i ideja za poboljšanje. Bez stalne komunikacije s mušterijama i praćenja njihove reakcije na proizvod, proizvođač može propustiti važne prilike za poboljšavanje proizvoda i rafiniranje istog kako bi ga prilagodio potrebama mušterija. Komunikacija također omogućuje proizvođaču da dobije rano upozorenje kad stvari krenu nizbrdo i omogućuje mu da reagira pravovremeno i učinkovito. Bez toga, svi su proizvodi puno ranjiviji i podložniji neuspjehu. Možete graditi dobru reputaciju čitav život i izgubit ju u sekundi!

Kako mogu poboljšati svoj proizvod ili proizvesti nusprodukt?

Prehodna faza također nudi jedinstvenu priliku – da motivirate mušterije da zapravo rade umjesto vas i tako prikupite potencijalne ideje za poboljšavanje proizvoda ili čak ideje za nusprodukte.

Potrebno je istaknuti da ovim modulom nisu obuhvaćene komunikacija i promoviranje proizvoda, budući da su to zasebne vještine. Međutim, mreža BeePathNet programa URBACT može ponuditi sljedeće primjere dobre prakse ključnih dokumenata za komunikaciju:

- Plan komunikacije mreže BeePathNet,
- Smjernice za komunikaciju mreže BeePathNet.

Ovo nije primer plana komunikacije i promoviranja konkretnog proizvoda u prijenosu dobre prakse grada Ljubljane. Međutim, u brojnim predstavljenim razvojnim fazama korištene su metode i predložena su rješenja koja se mogu prilagoditi potrebama pojedinačnih proizvoda. Preporuča se da pronađete primjere najboljih slučajeva ili odgovarajuću edukaciju za poboljšavanje ove važne vještine.

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:

ovdje ćete pronaći nekoliko priča o uspjehu iz Ljubljane (159. stranica), kao i pet studija slučaja o pčelinjim proizvodima – Grad Cesena (165. stranica) i Grad Bydgoszcz (171. stranica), okrug Hegyvidék (177. stranica), Nea Propontida (182. stranica) i Amarante (187. stranica). Nadalje, opisan je konceptualni nacrt promocije lokalnih proizvoda i točaka prodaje (196. stranica).

6.

Podizanje svijesti

Od projekta do pokreta za gradski okoliš pogodan za pčele

Skitanje s pčelama
Autor: Luka Dakskobler

Kako je sve počelo

Program URBACT dodijelio je projektu BEE PATH u Ljubljani nagradu dobre prakse zbog njihovog pristupa podizanju svijesti. Uspjeh projekta leži u povezivanju različitih vrsta lokalnih dionika, poput pčelara i njihovih udruga, kulturnih, obrazovnih i zdravstvenih organizacija, poduzeća i nevladinih organizacija, te pojedinaca zainteresiranih za pčelarstvo i njegov razvoj u urbanim sredinama.

Glavni je zadatak članova skupine BEE PATH promicanje različitih aktivnosti povezanih s urbanim pčelarstvom i suživota s pčelama u Ljubljani – promicanje poruke o važnosti zaštite okoliša, prehrambene samodostatnosti i očuvanja bioraznolikosti. Zbog njihovih zajedničkih npora i postignuća, pčele polako postaju sve važniji dio svakodnevnog života Ljubljane.

Participativni pristup je ključni element organizacije ove skupine. Grad zaista vjeruje da je to jedini način da se urbano pčelarstvo u vašem gradu izdigne iz statusa „još jednog projekta u nizu“ i razvije u pokret gradova pogodnih za pčele. Ovakvo će inkluzivno višedimenzionalno komuniciranje između pojedinaca, organizacija i vladinih entiteta zasigurno dovesti do veoma različitih i, prije svega, održivih oblika djelovanja.

Možete saznati više o organizaciji lokalne skupine u Ljubljani u uvodnom poglavlju, no sada je bitno ukazati na neke od članova projekta BEE PATH, kao što je pionir urbanog pčelarstva Franc Petrovčič, koji je postavio košnicu na krov kongresnog centra Cankarjev dom, BTC d.d., što je privuklo njihove poslovne partnera kao što su Minicity, Merkur, Hofer, Semenarna/Kalia, SiTi Teater BTC, Medex, itd. i koji je započeo kampanju za

Partneri projekta BeePathNet na krovu hotela Park u Ljubljani, 2018. godine
Izvor: Arhiva projekta BeePathNet

podizanje svijesti „Pomozi pčeli u gradu: Posadi cvijeće po gradu”; Sveučilište u Ljubljani, posebice Biotehnički fakultet i njihov Botanički vrt te Fakultet za arhitekturu; Gorazd Trušnovec, osnivač Udruge urbanih pčelara, koji je razvio poseban projekat nazvan „Unajmi košnicu” i Institut za razvoj empatije i kreativnosti Eneja koji je osnovao Javni voćnjak i vrt med Grba, kao i obrazovne programe za API vrtiće i API škole.

Još je 2018. godine, unutar mreže BeePathNet programa URBACT Ljubljana izvorno prenijela svoju dobru praksu projekta BEE PATH u pet gradova EU-a, čime je obuhvaćena većina klimatskih uvjeta za pčelarstvo, različite vrste pčela, te različite situacije po pitanju javne percepcije pčela u široj javnosti te su u tome sudjelovali grad Amanante (Portugal), grad Bydgoszcz (Poljska), grad Cesena (Italija), Hegyvidék, XII. okrug Budimpešte (Mađarska) i grad Nea Propontida (Grčka).

Kasnije je tijekom 2021. godine Ljubljana počela svoj prijenos pčelarskog znanja u četiri dodatna partnerska grada u okviru novog projekta BeePathNet Reloaded programa URBACT: Bansko (Bugarska), Bergamo (Italija), Osijek (Hrvatska) i Sosnowiec (Poljska). Ali u ovom ćemo se poglavljju usredotočiti na prvi ciklus gradova za prijenos.

Bitno je istaknuti da su prije priključivanja mreži svi gradovi uložili golem trud u očuvanje okoliša i održavanje bioraznolikosti. Također su proveli određene aktivnosti vezane uz urbano pčelarstvo, kao što je „Program upravljanja”, kojim se lokalna zajednica uključuje u upravljanje javnim zelenim površinama, te eksperimentalni „Program urbanih livada” u Hegyvidéku, XII. okrugu Budimpešte. Također je promicanje mjera za održivost kroz obrazovanje o hrani, bioraznolikosti i smanjivanju prehrambenog otpada omogućilo djelatnicima u objema općinama da prođu obuku i naprave alatke i proizvode za razradu i provođenje općinske strategije za borbu protiv klimatskih promjena.

Na temelju ključnih kompetencija i znanja o urbanom pčelarstvu svakog od partnerskih gradova, Ljubljana je, kao glavni grad parter, svaki grad zadužila za jedan od pet ključnih modula za transfer projekta BEE PATH. To znači da je svaki grad održavao tematske sastanke na kojima su bili predstavnici svih drugih gradova za prijenos. Ovo je bila prilika da se iz prve ruke vidi izvorni projekt BEE PATH, kao i da se predstave vlastita iskustva koja su bila vezana uz temu. Nadalje, svaki je grad pripremio glavni članak i nekoliko drugih tekstova za tematske biltene. Također su razvili opise vlastite dobre prakse koja je djelomično ili u potpunosti prenesena unutar okvira mreže za prijenos projekta BeePathNet. Partnerski gradovi smatraju kako je osnaživanje bilo glavna prekretnica koja je dovela do više razine uključenosti ključnih dionika.

Planovi i smjernice za komunikaciju mreže BeePathNet

Komunikacijske aktivnosti projekta BeePathNet opisane su u ključnim komunikacijskim dokumentima, dokumentima kojima se određuju komunikacijske aktivnosti i matrica ciljanih skupina, geografska podjela potencijalne publike, vremenski okvir, proces izvještavanja, i još mnogo toga. Nadalje, po pitanju smjernica na razini partnerstva, projekt BeePathNet razvio je smjernice za komunikaciju na lokalnoj razini kako bi gradovi za prijenos mogli ostvariti bolji utjecaj među lokalnim stanovništvom.

Ovim se smjernicama podrobno određuje koga i što komunikacijske aktivnosti podrazumijevaju i kako se one trebaju provoditi na lokalnoj razini, s naglaskom na proslavu Svjetskog dana pčela 2020. godine i niz lokalnih događaja koji su planirani u svakom partnerskom gradu. Partneri su dogovorili obvezne elemente, ali i ostavili dovoljno prostora kako bi svaki grad za prijenos pripremio događaje u svom stilu.

Strateške dokumente o komunikaciji i detalje njenog provođenja pripremila je službenica za mrežnu komunikaciju Vesna Erhart (Ljubljana, Slovenija) te službenici za komunikaciju svih partnerskih gradova – Sónia Files (Amarante, Portugal), Bożena Katarzyna Napierała i Natalia Majewska (Bydgoszcz, Poljska), dr. sc. Mario Laghi i Elena Giovannini (Cesena, Italija), Miklós Kelenffy i Viktória Soós (Hegyvidék, XII. okrug Budimpešte, Mađarska) i Anastasia Liourta (Nea Propontida, Grčka).

Službenici za komunikaciju razvili su planove koji su se sastojali od pet dijelova: ciljeva komunikacije, poruka projekta BeePathNet, ciljne skupine, razdoblja komunikacije, aktivnosti, evaluacija i vremenskog okvira. Po pitanju ciljnih skupina odabrane su tri točke:

- na lokalnoj razini, gradovi i regije za transfer;
- na transnacionalnoj razini, svi partnerski gradovi za prijenos;
- na razini ustanova EU-a, drugi dionici i gradovi EU-a, posebice potencijalni novi gradovi za prijenos u projektu BeePathNet Reloaded.

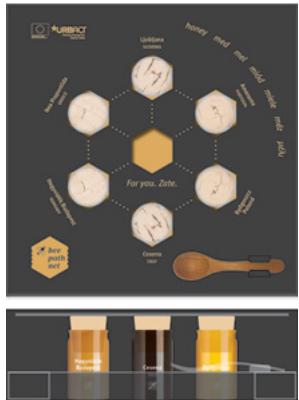
Na temelju ovog smo definirali matricu aktivnosti i ciljnih skupina i geografsku podjelu ciljnih skupina.

Sljedeće je pitanje bilo planiranje i ono je bilo podijeljeno u osam komunikacijskih razdoblja. Prvi je ciklus služio za pripremu komunikacijskog plana i kompleta za komunikaciju, kako je dogovorenog za vrijeme početnog sastanka u Hegyvidéku, XII. okrugu Budimpešte. Sljedećih je šest komunikacijskih razdoblja bilo predviđeno za pet tema koje su dodijeljene svim partnerskim gradovima u skladu s njihovim ključnim kompetencijama i znanjima, dok je posljednje razdoblje bilo proslava Svjetskog dana pčela, što je bila naša ključna promotivna kampanja. Posljednje je razdoblje bilo predviđeno za diseminaciju rezultata i konačni događaj koji se održao u Ljubljani.

Tema	Grad za prijenos	Glavni događaj	Razdoblje
Predstavljanje projekta BeePathNet	Glavni partner uz podršku tima iz Hegyvidéka	Početak u Hegyvidéku	prosinac 2018. – travanj 2019.
Bioraznolikost	Hegyvidék – 12. okrug Budimpešte, Mađarska	Posjet gradova za prijenos u Hegyvidéku (uzastopni sastanak s Bydgoszczem)	svibanj – kolovoz 2019.
Obrazovanje	Bydgoszcz, Poljska	Posjet gradova za prijenos u Bydgoszcu (uzastopni sastanak s Hegyvidékom)	rujan – listopad 2019.
Podizanje svijesti	Cesena, Italija	Posjet gradova za prijenos u Ceseni	studen 2019. – siječanj 2020.
Turizam	Nea Propontida, Grčka	Posjet gradova za prijenos u Nea Propontidi	veljača – travanj 2020.
Svjetski dan pčela	Glavni partner u suradnji s partnerima na projektu	Proslava Svjetskog dana pčela, 20. 5. 2020.	svibanj 2020.
Novi proizvodi	Amarante, Portugal	Posjet gradova za prijenos	lipanj – srpanj 2020.
Upravljanje rojenjem	Cesena, Italija	Posjet gradova za prijenos	ožujak 2021.
Završni sastanak mreže / razdoblje za diseminaciju	Vodeći partner	Završni sastanak mreže i lokalni događaji u partnerskim gradovima	siječanj – lipanj 2021.

Nažalost, zbog pandemije Covid-19, neka su razdoblja pomicanja, a glavni događaji odgođeni. Nadalje, dodana je jedna ključna tema.

Razvili smo komplet za komunikaciju a svaki je partner pripremio glas naroda – kratki videozapis u kojem različiti dionici u gradu iznose svoja mišljenja o važnosti i utjecaju urbanog pčelarstva, te sedam komunikacijskih kanala: tematske biltene, objave na Twitteru, objave na Facebooku, ažuriranja na stranici programa URBACT, proizvod mreže BeePathNet i knjižicu projekta BeePathNet.

VIP pokloni bit će osigurani za gradonačelnike i druge predstavnike ključnih ustanova kako bi ih se potaknulo da se priključe inicijativi grada prijatelja pčela
Dizajn: Borut Kajbič

Ključni komunikacijski kanali

Radi podupiranja prijenosa dobre prakse u više gradova, razvili smo **tematske biltene** ([vidjeti arhivu](#)) i **sveobuhvatne smjernice „Koraci u razvoju grada prijatelja pčela”**. Iz promotivnih su razloga razvijena dva kanala – **knjižica projekta BeePathNet** i pokloni. Osmišljeni su **manji pokloni**, vrećice s medonosnim biljkama koje partneri mogu distribuirati na lokalnim događanjima radi povezivanja s građanima, i **VIP pokloni** kojima su se pozivali novi gradovi da se priključe inicijativi gradova prijatelja pčela. Riječ je bilo o kutiji s uzorcima meda iz šest partnerskih gradova za prijenos s jednim slobodnim mjestom za uzorak primatelja poklona.

Međutim, naša najvažnija **komunikacijska kampanja** organizirana na razini partnerstva i razini gradova bila je **proslava Svjetskog dana pčela**. Ona se odvijala u svakom gradu od 2019. godine na dalje i postala je dio tradicije u svih deset gradova ([pročitajte njihove priče](#)).

Uloženo je jako puno truda, ali... prevođenjem biltena na sve jezike partnerskih gradova uspjeli smo se obratiti puno široj javnosti i učiniti da naša inicijativa za dobrobit pčela bude poznata ne samo stanovnicima partnerskih gradova već i stanovnicima njihovih država.

Evo samo nekoliko prijedloga koji mogu pretvoriti vaš projekt iz „još jednog projekta u nizu” u trajni gradski pokret:

- Odaberite partnera prema znanju koje može donijeti u partnerstvo. Ako ga zadužite za određenu aktivnost, to će dovesti do osobnijeg i predanijeg angažmana.
- Postavljanje jasnih komunikacijskih ciljeva, ciljanih skupina... detaljno planiranje je težak i mukotrpan posao, ali se njime stvara plodno tlo za kreativne kampanje orientirane na odabrane ciljane skupine.
- Ako svakom partneru pružite dovoljno mesta da provede komunikacijsku strategiju u svom lokalnom stilu, pored zajedno postavljenih ciljeva, to će dovesti do osobnije i više razine angažmana, boljeg razumijevanja poruke kod lokalnih ciljanih skupina i većeg općeg uspjeha u komunikaciji.
- Nema dobre komunikacije i kampanje za podizanje svijesti bez čarobnog trojca: tekstopisca, prevoditelja/lektora i dizajnera.
- Posljednja, ali vrlo važna točka: dodijelite svojoj publici ulogu zagovaratelja vaše inicijative tako što istu uključite u projekt. Pokažite im kako ONI mogu učiniti SVOJ GRAD boljim.

Proslave Svjetskog dana pčela u partnerskim gradovima bile su vrlo različite. No, unatoč razlikama u karakteru, svi su stanovnici koji su sudjelovali u proslavi unijeli svoje srce i dušu u proslavu. Ali znate što? Ako omogućite partnerima ovaku slobodnu izražavanja, ljudi će čuti vašu poruku.

Nemojte birati lakši put!

Dopustite si da vaša komunikacijska kampanja bude kreativna i izade iz uobičajenih okvira.

Izvor: arhiva grada Ljubljane

Grad Ljubljana (Slovenija) darovao je njegovoj ekselenciji Hiromichiju Matsushima, veleposlaniku Japana, uзорак urbanog meda iz gradova mreže BeePathNet kao poziv da se njegov rodni grad uključi u inicijativu gradova prijatelja pčela.

Izvor: arhiva grada Sosnowieca

Dječja bolnica Ivana Pavla II. u Sosnowiecu (Poljska) pokrenula je izložbu na otvorenom posvećenu medonosnim biljkama koju je posjetio poljski ministar zdravљa Adam Niedzielski, zajedno s predstvincima regionalne uprave.

Izvor: arhiva grada Banskog

Na Tjednu šume 2022., općina Bansko (Bugarska) zajedno s udrugom pčelara ROY – Bansko, organizirala je kampanju sadnje medonosnih stabala poput lipe, jasena i kelreuterije. Stanovnicima su podijelili preko 200 vrsta s ciljem podrške urbanom pčelarstvu

Izvor: Općina Osijek

Na Flora Art festivalu u Osijeku stanovnici i turisti mogli su vidjeti nevjerojatan raspon različitog cvijeća, od kojeg su mnogi primjeri bili medonosni, te također kupiti lokalne proizvode poput meda i vidjeti prezentaciju o tome kako se med dobiva.

Izvor: Općina Bydgoszcz

Kućice za opršivače u stilu art nouveau na stablu „Murarkowe drzewo“ („Stablo pčele samice“) u Parku Kazimira Velikog u Bydgoszczu (Poljska)

Izvor: Hegyvidék – XII. okrug Budimpešte

Promotivni znak „Možete usvojiti ovo područje“ za Program upravljanja (Hegyvidék, Mađarska) kojim se poziva lokalno stanovništvo da se brinu za javne površine u svojoj četvrti.

Autor: Charalambos Toumbekis

Skulptura pčele u Nea Moudaniji kao jedna od točaka pčelinje staze u Nea Propontidi koja predstavlja bioraznolikost i umjetnost.

Autor: Elena Ferrario

Prva slavlja Svjetskog dana pčela u Bergamu (Italija) povezala je 30 događanja diljem grada i prisustvovalo joj je oko 1.500 ljudi. Najpopularnije mjesto bilo je „Palazzo e Giardini Moroni“ koje je pripremilo trodnevni program.

Autor: Guido Cortese

Cesena (Italija) je 2020. godine bila domaćin 9. nacionalnog kongresa urbanog pčelarstva gdje su bili prikazani najbolji primjeri urbanog pčelarstva u Italiji, održana kušanja meda i obilasci grada.

Izvor: Općina Amarante

Vrt projekta BeePathNet s medonosnim biljkama u samom centru Amarente (Portugal). Predstavlja sav rad koji je napravljen kako bi se koncept urbanog pčelarstva prilagodio gradu.

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:

dostupan je detaljniji opis komunikacijskih aktivnosti (202. stranica).

7.

Stvaranje rojeva

Prilagođavanje ljudi staništima urbanih pčela

Rojenje je prirodna dioba pčelinje obitelji koja nas uvijek u isto vrijeme ispunjava divljenjem i nelagodom.
Autor: red.prof.dr. Vlasta Jenčić

Što je roj pčela medarica?

Razrojavanje je jedan od najblistavijih trenutaka u životu pčelinje zajednice. Kod ove vrste podjele pčelinje zajednice, veći dio pčela radilica napušta košnicu s novom ili starijom maticom kako bi pronašle novi dom. Kad roj napusti košnicu, tisuće pčela leti zrakom tražeći maticu i mjesto gdje će se okupiti. Roj pčela u prosjeku sadrži oko 16.000 pčela radilica u umjerenim klimama, iako ovaj broj može uvelike varirati, pa tako nalazimo i rojeve sa svega 1.700 pčela, ali i rojeve s do 50.000 pčela. Roj čini oko dvije trećine jedne zajednice.

Većina pčela u roju ima 35-55 miligramma meda u trbuhu, što čini oko jedne trećine težine pčele. Može se, dakle, reći kako zalihe hrane čine trećinu težine roja. Pčele u roju imaju dovoljno hrane za tri dana i, budući da je riječ o većinom mladim pčelama sa znatno povećanim voštanim žlijezdama, imaju dobre šanse da pronađu i izgrade novi dom. Zbog punog želuca i usredotočenosti na svoj zadatak, pčele u roju nisu agresivne.

Razdoblje rojenja razlikuje se od godine do godine, no većinom se odvija u svibnju i ranom lipnju. Međutim, do rojenja može doći već i u travnju, ali i u kolovozu. Rojevi uglavnom polete u kasno jutro ili rano poslijepodne, ali budući da vremenske prilike uvelike utječu na vrijeme rojenja tijekom dana, pčele mogu napustiti košnicu u bilo koje doba dana.

U urbanoj sredini možemo se jako iznenaditi odmorištima roja. Roj na slici je zbog težine pao s grane na auto. Put do kuće bio je puno duži.
Autor: izr.prof.dr. Irena Zdovc

Roj pčela koji izleti iz matične zajednice ne doleti daleko – otprilike 10 do 30 metara dalje. Pčele se potom smjeste na granu stabla ili slično mjesto i formiraju skupinu nalik na bradu. Većina pčela mirno stoji dok pčele izviđači pretražuju okolinu kako bi pronašle novi dom. Plesom na površini roja izviđači daju informacije o lokaciji najpogodnijeg mesta. Ovaj proces može potrajati od nekoliko sati do nekoliko dana. Pčele obično odaberu novi dom bilo gdje u krugu od nekoliko stotina metara do nekoliko kilometara od izvornog doma. Kad roj ponovno poleti, može letjeti brzinom do 12 km/h do odabranе lokacije.

Proces rojenja u košnici započinje gajenjem matice u trajanju od dva do četiri tjedna prije nego što roj napusti košnicu. Na početak procesa utječe nekoliko čimbenika u košnici, kao i uvjeti u okolini: broj odraslih pčela, veličina legla, zalihe hrane, obilni izvori hrane u okolini i proljeće.

Pčelari pokušavaju utjecati na čimbenike rojenja intervencijom u košnicu kako bi spriječili rojenje. To je zato što zbog rojenja pčelari izgube velik broj pčela i urod meda po košnici. Uspješnost pčelara da spriječe rojenje je varijabilna, a pčelari mogu brzo primijetiti rojenje budući da rojevi borave blizu košnice ili se broj jedinki u zajednici smanji.

Zašto je potrebna kontrola?

Roj pčela načelno pripada osobi koja je vlasnik mjesta na kojem se roj smjestio. Ako roj ne pripada nama, tudi nam roj osigurava novu zajednicu, no u isto vrijeme možemo se izložiti novim patogenima i nametnicima.

Broj rojeva u okolini svakako je povezan s brojem pčelinjih zajednica. Iako pčelari obično pokušavaju sprječiti rojenje, rojevi su uglavnom uvijek prisutni u svibnju i lipnju. Gustoća pčelinjih zajednica u gradu Ljubljani je visoka i iznosi preko 30 zajednica po km². U područjima s višom gustoćom pčela, može se očekivati snažnije natjecanje za prikupljanje pčelinje hrane, što dovodi do rizika krađe i problema u reprodukciji – veći gubitak matica po povratku s letova za reprodukciju. Međutim, najveći je problem u područjima s visokom gustoćom pčelinjih zajednica znatno veća vjerojatnost prijenosa patogena i nametnika između susjednih zajednica.

Stoga je dobra pčelarska praksa izrazito važna u područjima s visokom gustoćom pčela. Većina patogena u košnici koncentrirana je u pokloprenom leglu, u saču i u zalihama hrane. Kod rojenja najriskantniji dio ostaje u saču matične zajednice.

U središnjoj Sloveniji zabilježeni najozbiljniji problemi vezani uz zdravlje pčela u posljednjih nekoliko godina zbog bolesti vezanih uz činjenicu da se patogeni mogu prenositi rojenjem. Prvi je patogen grinja *Varroa destructor*, uzrok trenutno najproblematičnije bolesti pčela medarica u zapadnom svijetu – varooze, a drugi je gospodarski najznačajnija bakterijska bolest pčela, američka gnjiloča pčelinjeg legla, *Pestis apium*.

Svaki roj koji uhvatimo trebamo smatrati potencijalnim rizikom. Isti sa sobom može donijeti patogene koji se potom brzo prošire kroz naše i susjedne košnice. Ovo se posebno odnosi na područja zaražena bolestima pčela, što nažalost uključuje Ljubljjanu i njenu okolicu. Ovaj se problem može riješiti pravilnim tretiranjem rojeva, kontrolom zdravlja i odgovarajućim mjerama.

Pčele koje se roje često biraju voćke. Gradovi su puni visokog, ukrasnog drveća. Pristup roju je gotovo nemoguć osim ako u pomoć ne dođu vatrogasci. Na slici je prikazano hvatanje roja u gradu Ljubljani uz pomoć vatrogasnog vozila.

Autor: dr. Lucija Žvokelj

Zbog povećane vjerojatnosti prijenosa patogena i nametnika, svaki roj koji uhvatimo trebamo smatrati potencijalnim rizikom.

Prikupljanje roja pčela
Autor: Luka Dakskobler

Kako je pitanje rojeva regulirano u Ljubljani?

U Ljubljani jednostavno nazovete broj 112 i prikupljači rojeva će se odazvati!

U gradu Ljubljani se rojevi zbrinjavaju od 2016. godine u suradnji s Upravom za civilnu zaštitu i pomoć u slučaju katastrofa i Vatrogasnom službom grada Ljubljane. U suradnji s nekoliko pčelara iz Ljubljane, uspostavljena je zajednica prikupljača rojeva koji se stavljuju u stanje pripravnosti od svibnja do rujna, kada se rojevi javljaju. Stanovnike Ljubljane se obaveštava da se ne treba bojati rojeva. Potrebno je nazvati broj 112 i sve će se potrebne službe aktivirati kako bi se roj prikupio i osigurao njegov novi dom.

Zašto je reguliranje pitanja rojeva još važnije u gradovima?

Problem rojeva u okolini može se gledati iz više gledišta. Iz perspektive pčelara, rojevi u pčelinjaku su često nepoželjna pojava, posebice ako ih nije moguće uhvatiti. Ako postoje brojna stabla ili grmlja s voćem u blizini, većina rojeva će se brzo smjestiti na njima, otprilike 10 do 50 metara od pčelinjaka. Ako je najbliži susjedni pčelinjak udaljen barem 200 do 300 metara, vrlo je vjerojatno da su ti rojevi izašli iz vlastitih košnica. Ako ih se primijeti na vrijeme i ne budu na visokom mjestu, moguće ih je uhvatiti i smjestiti u košnicu. Stoga rojenje iziskuje puno vremena, te u slučaju preostale smanjene pčelinje zajednice rezultira nižim prinosom meda.

Mnoga su područja Slovenije vrlo gusto naseljena pčelinjim zajednicama i često se događa da rojevi odlete u susjedno područje. Pčelari rado primaju tuđe rojeve, ali trebaju oprezno upravljati njima kako ne bi uveli bolesti u svoje košnice.

Oprilike dvije trećine pčelinje obitelji odlazi s rojem. Svaki pčelar želi vratiti rojeve pčele, ali njihovo hvatanje često je komplikirano.
Autor: red.prof.dr. Vlasta Jenčič

Urbani okoliš nudi rojevima različite mogućnosti za smještaj: krovove zgrade, balkone, ograde, oluke, semafore, visoka stabla u avenijama, i tako dalje. Ove je rojeve načelno teže uhvatiti i oni često uznemiruju ljudе koji se boje pčela ili ne znaju kako se ponašati kada roj visi na njihovoј ogradi, klupi ili krovu.

Što je okolina urbanija i što je više košnica, to su ljudi manje upoznati s pčelama i to češće imaju neugodne susrete s rojevima. Stoga se gradovima strogo preporuča da izrade regulirani protokol za upravljanje rojevima na način koji uzrokuje što manje smetnji stanovnicima, a da ih informira i obrazuje o aktivnostima pčelinjih rojeva na prihvatljiv način.

Iz perspektive očuvanja pčela, važno je da se rojevima upravlja u skladu s načelima dobre pčelarske prakse, posebice tamo gdje na određenom području ima mnogo pčela te su zbog toga izloženije patogenima. U takvom je okruženju također važno uzeti u obzir potencijalne izvore hrane za pčele u područjima na općinskoj razini, te na učinkovit način informirati građane i posjetitelje grada.

Pravilno prikupljanje rojeva i etično ponašanje prema pčelama

Svaki se uhvaćeni roj stavlja u kutiju koja dozvoljava izmjenu zraka te se smješta na tamno mjesto s umjerenom temperaturom barem jedan dan – to je najčešće podrum čija temperatura iznosi između 10 i 12 stupnjeva Celzija. Po mogućnosti, jedna je strana kutije napravljena od mreže. Tako možemo svjetiljkom provjeriti kad prve pčele padnu na tlo. Pčele se drže u skupini ispod poklopca i kad prve pčele otupe od gladi one padnu na pod. Tada je potrebno odmah premjestiti pčele u novu ili očišćenu košnicu, dati im matičnu osnovu i započeti s hranjenjem. Ovako se pčele izglađuju. Nakon što se smjeste i nahrane u novoj košnici, pčele će vani isprazniti crijeva pa će sve spore patogena američke gnjiloče pčelinjeg legla (*Paenibacillus larva*) ostati vanka.

Upute za ovakav postupak poznate su već dugo vremena, budući da je američka gnjiloča pčelinjeg legla nekoć bila bolest koje su se pčelari najviše bojali. Iako pčele u roju sa sobom nose zalihu meda za tri dana, nije poznato koliko se dugo roj nalazio na otvorenom. Potrebno je što češće provjeravati roj u kutiji kako naše pčele ne bi uginule od gladi.

Ljudi bi trebali uvijek stvarati zajednice s matičnom osnovom i nikad ne dodavati već stvoreno sače iz drugih kolonija ili sače s medom. Roj ima potrebnii potencijal da izgradi čitavo sače uz konstantan izvor hrane. Mlado sače ima snažan utjecaj na zdravlje kolonije, a što je sače starije, to sadrži više patogena.

Nakon dva do tri dana kad se roj smjesti u košnici i zajednica je počela normalno funkcioniirati, potrebno je očistiti zajednicu od grinje *Varroa destructor*. Grinje *Varroa destructor* najčešće su kod odraslih jedinki, zbog čega ih je apsolutno nužno tretirati prije nego što se u zajednici pojave prve ćelije poklopljenog legla. Aktivne tvari teško mogu zahvatiti grinju *Varroa* u ćelijama poklopljenog legla, gdje se odvija reproduktivna faza životnog ciklusa grinje. Pčele prekrivaju ličinke dobi od pet do pet i pol dana, ili osam do osam i pol dana nakon razvoja jajašca. Moguće je vrlo učinkovito očistiti koloniju tako da ju tretirate unutar sedam dana od smještanja u košnicu. Roj se prska vodenom otopinom oksalne kiseline, u skladu s uputama proizvođača i veterinara.

Roj se hrani šećernom otopinom dok ne izgradi čitavu vlastitu osnovu i u gornjoj trećini ima snažne prstene za ishranu – otopina meda i prerađenog šećera.

Rojenje je prirodan proces, potreba za očuvanjem genetske raznolikosti vrste.

Stoga se usluga prikupljanja rojeva izvan urbanih područja može činiti kao kontraproduktivnom iz perspektive bioraznolikosti.

Sklonište za roj – vizija

Polazišne točke – što želimo postići ovim skloništem?

Ljubljana je glavni grad Slovenije, ali njeno malo središte grada znači da se urbana i ruralna područja isprepliću na svim stranama. U tim se područjima gustoća pčelinjih zajednica ubrzano povećava, a javljuju se još dodatne zajednice u samom središtu grada. Zbog velikog broja zajednica na malenom području, svake se godine javlja i velik broj rojeva. Rojevi su zdravstveni problem, poglavito zbog prijenosa i širenja zaraznih bolesti; društveni problem, budući da se građani koji se suoče s rojem u svojoj bližoj okolini boje uboda pčela i često se ne znaju ponašati; te etički problem, budući da rojevi koji pobjegnu često nemaju mogućnost daljnog razvoja.

Uspostavljanjem zajednice skloništa za rojeve pčela, nadamo se ostvariti sljedeće ciljeve:

- uspostaviti protokol za ponašanje kod otkrivanja roja na području neke zajednice i obavijestiti građana o tome,
- osigurati odgovarajuću brigu za rojeve i omogućiti razvoj novih kolonija,
- uspostaviti veterinarske inspekcije zdravstvenog stanja ovih rojeva.

Na ovaj se način može osigurati uklanjanje odbjeglih rojeva u urbanim područjima i sprječiti pčele da se smjeste na neodgovarajućim mjestima, poput ventilacijskih cijevi, udubljenja u zidu, sjenila i sličnih mesta. Ovime će se također smanjiti vjerojatnost uboda i alergijskih reakcija na ubod pčele u slučajevima gdje stanovnici pokušaju ukloniti pčele iz stambenih zgrada i njihovog bliskog okruženja. Grad će se pobrinuti da se ovi rojevi ili nove zajednice razvijaju na mjestima pogodnima za pčelarstvo. Najvažnije je da će se time sprječiti širenje zaraznih bolesti koje bi se na novu lokaciju mogli

Centralizirano sklonište za rojeve na razini grada realno je rješenje. Međutim, još razmatramo mogućnost decentraliziranog skloništa.

prenijeti rojevima nepoznatog porijekla i pogrešnim rukovanjem. Po pitanju prijenosa rojeva nepoznatog porijekla, najopasnija je bolest američka gnjiloča pčelinjeg legla, koja podliježe obveznom prijavljivanju u EU-u. Zbog toga se u skloništu najveća pozornost pridaje sprječavanju i dijagnosticiranju bolesti. U slučaju izbjivanja bolesti američke gnjiloče pčelinjeg legla, lokalne će vlasti provesti dezinfekciju u skladu s važećim propisima.

CJELOKUPNA VERZIJA SMJERNICA:
pitanje rojeva detaljnije je opisano (212. stranica)

Poglavlje III

Treća sreća!

Prije nego što započnete svoj put prijenosa, ističemo tri stvari koje trebati imati na umu, tri aspekta koja u svakom trenutku trebaju biti povezana:

UM – pregled ključnih ishoda mreže BeePathNet za proširivanje vaših vidika.

RIJEČI – prijateljski savjeti Klemena Strmšnika, vodećeg stručnjaka programa URBACT, i Vesne Erhart, službenice za mrežnu komunikaciju. Oboje su bili izrazito angažirani u upravljanju ovim pčelinjim putovanjem.

DJELOVANJE – poziv da se priključite pokretu Bee Path grad.

Ali ne zaboravite da ne trebate doslovno prekopirati ideje koje smo predstavili...

Prilagodite ih svojim potrebama i provodite ih na način koji vi smatrate najboljim.

Ili još bolje, razvijte vlastite ideje i dopustite nam da učimo od vas!

8.

Pregled ključnih ishoda mreže BeePathNet za proširivanje vaših vidika

Nakon što pročitate ovo džepno izdanje smjernica, nadamo se da ste spremni dalje proširivati vaše vidike. Evo neke dodatne literature s kojom se možete pozabaviti ako budete motivirani.

Pune smjernice „Koraci u razvoju grada prijatelja pčela”

Elektronička verzija:

www.urbact.eu/sites/default/files/media/the_evolution_steps_toward_a_bee-friendly_city.pdf

U smjernicama o modulima za prijenos pronaći ćete opis ovog puta prijenosa dobre prakse u mreži BeePathNet i detaljne upute za razvoj urbanog pčelarstva.

Smjernice se sastoje od četiri dijela i slijede logiku prijenosa – prvo predstavljamo dobru praksu projekta BEE PATH u Ljubljani i njen razvoj, nakon čega opisuјemo dva ključna metodološka pristupa. Potom dolazi glavni dio sa šest tematskih modula dobre prakse projekta BeePathNet koji su opisani do samih tančina: Bioraznolikost, obrazovanje, turizam i pčelinje staze u gradu, razvoj pčelinjih proizvoda na pčelinjoj stazi, podizanje svijesti i rojenje. Ti su moduli dopunjeni primjerima prakse gradova za prijenos te savjetima i trikovima. Na kraju otkrivamo kako smo sve to postigli kroz promatranje pozadine puta prijenosa.

Biblioteka tematskih biltena

Tijekom našeg puta prijenosa „izgradili” smo našu biblioteku biltenima o bioraznolikosti, obrazovanju, podizanju svijesti, turizmu, proslavi Svjetskog dana pčela i pčelinjim stazama partnerskih gradova. U njima se nalazi istaknuti članak o određenoj temi, popraćen znanstvenim člancima u sekciji Pčelica Mudrica. U sekcijama Novosti iz pčelinjih gradova i Što se događa? donosimo inspirativne priče iz partnerskih gradova o sastancima partnera, promotivne materijale i materijale za diseminaciju, a naš smo bilten začinili sa slatkim, iznenadujućim i atraktivnim kratkim pričama kojima želimo široj javnosti prikazati važnost pčela – Zadivljujuće činjenice o pčelama. Kako bismo ih približili lokalnom stanovništvu, svi su bilteni prevedeni na jezike gradova partnera.

Biblioteku naših biltena možete pronaći na poveznici:
www.bit.ly/3R7q6iw

Potražite inspirativne priče na društvenim mrežama:

  BeePathNet

E-pošta:
beepathnet@ljubljana.si

Više o projektu:
www.urbact.eu/bees

9. Prijateljski savjeti

Mjesto za završne misli i ideje

Dobre se stvari događaju kad kažete „DA!!!“ novim izazovima

Klemen Strmšnik,
vodeći trut projekta
BeePathNet

klemen@zavita.si

Dragi čitatelju,

ako čitaš ove retke, vjerujem da ti se u glavi roje ideje, primjeri najbolje prakse, upute, savjeti, trikovi i sve drugo što ove smjernice nude...

Znam da sve ovo zvuči super, ali isto tako znam da u sebi misliš: „Ovo je previše posla za nas!“, ili možda: „Ma da, super priča, ali nema šanse da ovo bude moguće u našem gradu!“

Nadam se da isto tako misliš: „Znaš što, siguran sam da bi se ovo svidjelo njemu/njoj!“, ili možda: „Pa ovo bi bilo savršeno za njih!“

Ako je ovo točno, čestitam, upravo si počeo stvarati svoju lokalnu skupinu i napravio si prve korake u procesu prijenosa dobre prakse projekta BEE PATH u svoj grad!

Nemoj previše brinuti, jer nikad neće biti idealno vrijeme za početak. Počni laganim i jednostavnim tempom koji ti odgovara, ali svakako počni. Dobra praksa projekta BEE PATH i deset gradova koji su ju uspješno prenijeli kroz mrežu/e BeePathNet živi su dokaz da se to može napraviti. Dapače, s ovim smjernicama imaš detaljan vodič kako to učiniti u praksi.

Znaš... Bilo bi super ako bi jednog sunčanog jutra primio tvoju e-poštu u kojoj mi opisuješ uspješan prijenos i pozivaš me da dođem i istražim pčelinju stazu u tvojem gradu.

Pa, ovdje su moji podaci za kontakt – željno iščekujem tvoju e-poštu! ☺

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Klemen Strmšnik".

Poticanjem ljudi da „pronađu svoj put“ ćete lansirati vlastitu ideju i pretvoriti ju u pokret

Trebate vjerovati u ideju! Vjerujte u nju kao osobu, ne samo kao dio svojih poslovnih odgovornosti. Trebate ju stalno ponavljati svojim suradnicima, iz tjedna u tjedan, i trebate hrpu SMS poruka, aktivnosti... A s druge strane, treba s vremena na vrijeme učiniti nešto posebno za ljude da vas primijete i upamte. Radite brzo ili polako, što god odgovara vašoj situaciji, ritmu srca i duše vašeg grada.

Najveća je pogreška misliti da ste jedina pametna osoba koja zna što je potrebno učiniti. Dozvolite da različita mišljenja i stavovi učine vašu inicijativu holističnom i inkluzivnom. Ovo je svakako spor i težak način rada, ali daje trajnije rezultate.

Svakako planirajte i pripremite svaku aktivnost do detalja, ali nemojte se bojati griješiti budući da je to dio procesa. „Greškom“ su nastale neke od najvažnijih ideja i izuma!

Nekad je potrebno odustati od nekih dobrih ideja kako bi bilo dovoljno vremena za druge. Ponekad je prerano za neke ideje. Bez brige, pravi će trenutak kad tad doći, samo ih upamtite za budućnost.

Ovi redci koje čitate potvrđuju da smo (barem neke) stvari napravili na pravi način ☺

A sad JE VAŠE VREME DA SE ROJITE!

Vesna Erhart,
kreativna pčelica
sanjalica projekta
BeePathNet

vesna.erhart@EKOMeter.si

10.

Priklučite se pokretu Bee Path gradovi

Pridružite se našem rastućem pokretu gradova prijatelja pčela u Evropi!

Naša vizija

Gradovi pčelinjeg puta je **mreža** urbanih vlasti koje su se okupile pod zajedničkom vizijom stvaranja gradova koji su **dobili za oprasivače, a time i za ljude**.

Vjerujemo da se puno toga može postići kroz **izmjenu i učenje među gradovima** koji su spremni zakoračiti pčelinjom stazom prema održivijim i zdravijim urbanim područjima za sva živa bića.

Naši ciljevi

- Prijenos znanja** – dijeljenje informacija, ideja i inicijativa za poboljšavanje urbane održivosti.
- Zajedničko djelovanje** – pronalaženje prilika za financiranje zajedničkih aktivnosti – lokalne akcije, dijeljenje informacija, podizanje svijesti i jačanje našeg pokreta diljem svijeta.
- Podizanje svijesti** – povećanje razumijevanja opće javnosti o poveznicama između oprasivača i dobrobiti šire urbane održivosti.

Naši članovi

Osnivač ove mreže je grad Ljubljana (Slovenija).

Gradovi koji su do sada prenijeli dobru praksu Ljubljane su: Amarante (Portugal), Bansko (Bugarska), Bergamo i Cesena (Italija), Bydgoszcz i Sosnowiec (Poljska), Hegyvidek (Budimpešta, Mađarska), Nea Propontida (Grčka), i Osijek (Hrvatska).

Najnoviji popis i karta gradova projekta Bee Path gradovi dostupna je na našoj internetskoj stranici: www.urbact.eu/bees

Podržava li vaš grad filozofiju opisanu u ovom dokumentu? Pridružite nam se već danas!

Zašto se pridružiti

- Postanite dio mreže gradova za podršku
- Saznajte više o prednostima oprasivača za urbanu održivost
- Podijelite iskustvo svojeg grada s drugima
- Iskoristite znanje i iskustvo naših članova
- Stvorite svoju pčelinju stazu ili nadogradite dobru praksu iz Ljubljane.
- Inspirirajte se određenim aktivnostima kojima se podupiru oprasivači.

Status grada projekta Bee Path ne podrazumijeva nikakve finansijske ili formalne obveze. Temelji se isključivo na zajedničkoj želji za dijeljenjem i učenjem od drugih gradova u Evropi i diljem svijeta.

Kako se pridružiti

Želite znati više? Zašto se ne pridružite sljedećoj sezonskoj jutarnjoj kavi naše mreže?

Želite potvrditi svoju predanost? Ispunite internetski obrazac za prijavu kako biste postali službeni član.

Kontaktirajte nas radi više informacija o tome kako se vaš grad može uključiti u putovanje pčelinjom stazom.

beepathnet@ljubljana.si

www.urbact.eu/bees

EUROPEAN UNION
European Regional Development Fund

Program URBACT omogućuje gradovima suradnju na razvijanju održivih rješenja za glavne urbane izazove kroz umrežavanje, dijeljenje znanja i izgradnju kapaciteta urbanih stručnjaka. Program od 2022. godine sufinancira Europski fond za regionalni razvoj te partneri i države članice. U sklopu svojih glavnih aktivnosti, centar znanja unutar programa URBACT spaja dobru praksu diljem EU-a s najnovijim urbanim trendovima kako bi se popunile praznine i osigurala dostupnost znanja za sve. Program URBACT je od 2013. pružio potporu za osam mreža koje su razrađivale teme povezane za održivu prehranu i urbanu poljoprivrodu. Pouke i uvidi iz tih projekata su probrani i prikupljeni kako bi se pomoglo djelovanju drugih gradova – prava poslastica za promišljanje!

Kontaktirajte nas

Tajništvo programa URBACT
communication@urbact.eu

Provjerite najnovije informacije na
www.urbact.eu/food

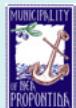
Te još puno toga na
www.urbact.eu

Twitter: @URBACT
Facebook i LinkedIn: URBACT
Instagram: urbact.eu

Gradovi koji su prenijeli dobru praksu urbanog pčelarstva iz Grada Ljubljane

Mestna občina
Ljubljana

Više o projektu BeePathNet Reloaded:
www.urbact.eu/beepathnet-reloaded

Pratite nas na društvenim mrežama:
 BeePathNet

E-pošta:
beepathnet@ljubljana.si

Priključite se pokretu Bee Path gradovi!
Saznajte više o pokretu Bee Path gradovi i kako mu se priključiti.
Upoznajte gradove koji su se odlučili zaštiti opašivače.

www.urbact.eu/bees

Tu su i dodatni ključni dokumenti koji će vam pomoći u vašem postupku prenošenja znanja, poput pune verzije smjernica „Koraci u razvoju grada prijatelja pčela“ na engleskom, te skraćenih verzija na bugarskom, hrvatskom engleskom, francuskom, njemačkom, grčkom, mađarskom, talijanskom, poljskom, portugalskom, slovenskom i španjolskom.